

Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών "Ιστορία και Αρχαιολογία του Αρχαίου Κόσμου. Από την Προϊστορία έως και την Ύστερη Αρχαιότητα"

Ειδίκευση "Αρχαία Ιστορία"

Δημόσιος Βίος και Θεσμοί της πόλεως του Γυθείου κατά τους Ρωμαϊκούς Χρόνους

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

Φοιτητής. Λεμονής Γεώργιος

Βαθμολογητές. 1)Γιαννακόπουλος Νικόλαος(Αναπληρωτής Καθηγητής)

2)Ανεζίρη Σοφία(Αναπληρώτρια Καθηγήτρια)

3)Ψωμά Σελήνη(Καθηγήτρια)

Αθήνα,2021

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το αρχαίο Γύθειο επί σειρά αιώνων αποτελούσε το κεντρικό λιμάνι της Σπάρτης. Η ανάμιξη των Ρωμαίων στις ελληνικές υποθέσεις είχε ως αποτέλεσμα την απόσπαση του Γυθείου από το σπαρτιατικό άρμα. (195π.Χ.). Μέχρι το 146 π.Χ. το Γύθειο μαζί με άλλες πόλεις της Λακωνίας βρισκόταν στην κηδεμονία της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Από το 21 π.Χ. αποτελεί μέρος του Κοινού των Ελευθερολακώνων απολαμβάνοντας το προνόμιο της αυτονομίας, που χάρισε στο Κοινό ο ίδιος ο Αύγουστος. Η οικονομική κρίση που έπληττε την Πελοπόννησο, κατά τους τελευταίους προ-χριστιανικούς αιώνες, δεν άφησε το Γύθειο ανεπηρέαστο. Η πόλη διέρχεται κατά τον πρώτο αιώνα π.Χ. οικονομική κρίση, την οποία αντιμετωπίζει με τη βοήθεια γηγενών ή Ρωμαίων μεταναστών, που διέθεταν οικονομική επιφάνεια. Άλλωστε, το Γύθειο αποτελούσε πεδίο οικονομικών δραστηριοτήτων και ως εκ τούτου η βιωσιμότητα του εξυπηρετούσε τα συμφέροντα πλήθους ιδιωτών. Η επέκταση του ρωμαϊκού στοιχείου, είτε με την παρουσία Ρωμαίων μεταναστών, είτε με τη διάδοση της Ρωμαϊκής πολιτείας στα μέλη των ανωτέρων κοινωνικών στρωμάτων αποτέλεσε μέρος της νέας πραγματικότητας για τις ελληνικές πόλεις. Το Γύθειο, όπως ήταν φυσικό, δεν ξέφυγε από τον γενικό κανόνα. Ένα ακόμα στοιχείο, που επεκτείνεται στον ελληνικό χώρο, κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο, είναι ο θεσμός της Αυτοκρατορικής λατρείας. Η λατρεία των ηγεμόνων, που παρατηρείται κατά την Ελληνιστική εποχή, εξελίσσεται με την εγκαθίδρυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και δίνει τη θέση της στην Αυτοκρατορική λατρεία. Το Γύθειο, όχι μόνον ακολούθησε τα νέα δεδομένα, αλλά με τη σύνταξη του Ιερού Νόμου ανήγαγε τον θεσμό της Αυτοκρατορικής λατρείας σε βασικό παράγοντα της πολιτικής του.

SUMMARY

The ancient Gythio for centuries was the central port of Sparta. The involvement of the Romans in Greek affairs resulted in the detachment of Gythio from the Spartan chariot. Until 146 B.C. Gythio together with other cities of Laconia was under the tutelage of the Achaean League. By 21 B.C. it was part of the League of Free Laconians, enjoying the privilege of autonomy granted to the League by Augustus. The economic crisis that hit the Peloponnese during the last pre-Cristian centuries didn't leave Gythio unaffected. The city was going through an economic crisis during the first century B.C., which it faced up, accepting help by native people or Roman immigrants, who had an economic surface. Moreover, Gythio was a field of economic activities and that's why its viability served the interests of many individuals. The expansion of the Rome element, either with the presence of the Roman immigrants or with the spread of the Roman state to the members of the upper social classes became part of the new reality for the Greek cities. Gythio of course, didn't deviate from the general rule. Another element that extends to the Greek area during the Roman period is the institution of the Imperial Cult. The Cult of the rulers, which observed during the Hellenistic period, evolves with the establishment of the Roman Empire and gives away to the Imperial Cult. Gythio, not only followed the new data, but with the drafting of the Sacred Law made the institution of the Imperial Cult a key factor in its policy.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ. ΣΕΛ. 4

ΤΟ ΓΥΘΕΙΟ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ. ΣΕΛ. 4-8

ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΓΥΘΕΙΟΥ. ΣΕΛ. 8-23

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΥΣΠΡΑΓΙΑ. ΣΕΛ. 23-39

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΣΗ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΓΥΘΕΑΤΕΣ. ΣΕΛ. 39-42

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΓΥΘΕΙΟΥ. ΣΕΛ. 42-53

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. ΣΕΛ. 53-56

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. ΣΕΛ. 56-60

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να φωτίσει πτυχές του δημοσίου βίου της πόλεως του Γυθείου, κατά την περίοδο των Ρωμαϊκών χρόνων. Μέσα από την εξέταση επιμέρους περιπτώσεων, όπως αποτυπώνονται στα επιγραφικά ευρήματα, διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο λειτουργούσε το Γύθειο από την εμφάνιση των Ρωμαίων στον Ελλαδικό χώρο και μετά. Το ενδιαφέρον εντοπίζεται στο κατά πόσο η πόλη κατάφερε να διατηρήσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και να τα αξιοποιήσει, προκειμένου να προσαρμοστεί στη νέα πραγματικότητα, που δημιούργησε η ρωμαϊκή κατάκτηση. Ο τρόπος με τον οποίο η πόλη επέλεγε να αντιμετωπίσει τις κατά καιρούς προκλήσεις φανερώνει τη διάθεση και την ικανότητα της να συμβιβαστεί με τη νέα τάξη πραγμάτων και να ενσωματώσει τα νέα στοιχεία της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας σε όλες τους τομείς του δημοσίου βίου της. Το Γύθειο, ενσωματώνοντας τον θεσμό της Αυτοκρατορικής λατρείας στον πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό του πυρήνα, αποδεικνύει περίτρανα την ολοκληρωτική αποδοχή της νέας πραγματικότητας. Η αυτονομία που απέκτησε από τον Αύγουστο θα μπορούσε να θεωρηθεί μία από τις βασικές αιτίες αυτής της αποδοχής. Ωστόσο, τα επιγραφικά ευρήματα φανερώνουν ότι η αυτονομία αυτή, σε ορισμένες τουλάχιστον περιπτώσεις, ενείχε κινδύνους και δυσκολίες μεγαλύτερες από αυτές που καλούταν να αντιμετωπίσει μία επαρχιακή πόλη.

ΤΟ ΓΥΘΕΙΟ ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Το αρχαίο Γύθειο βρισκόταν στο νότιο μέρος της Πελοποννήσου και στη βορειοδυτική ακτή του Λακωνικού Κόλπου. Ήδη από την εποχή του Χαλκού, σημειώνονται στη γύρω περιοχή οι πρώτες ενδείξεις εμπορικής δραστηριότητας, ενώ δεν αποκλείεται να αποτελούσε φυσικό λιμάνι και το κέντρο του Φοινικικού εμπορίου σε πορφύρα.¹

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρει ο Πausanias στο έργο του "Λακωνικά", οι αρχαίοι κάτοικοι του Γυθείου θεωρούσαν ότι το όνομα της περιοχής που κατοικούσαν σήμαινε "Γη των θεών", προερχόμενο από την ομηρική λέξη τετράγυον, ("Γύον" + θεός). Οι ρίζες αυτής της πεποιθήσεως εντοπίζονται στην παράδοση ότι κάποτε, κατά το χτίσιμο της πόλεως, ο Ηρακλής και ο Απόλλων ήλθαν σε σύγκρουση εξ αιτίας του μαγικού τρίποδα του Μαντείου των Δελφών. Επειδή όμως ο αγώνας δεν ανεδείκνυε νικητή, το τέλος δόθηκε κατόπιν της συνδιαλλαγής των δύο εμπλεκομένων, κι έτσι αντί για Ηρακλεία ή Απολλωνία, η πόλη ονομάστηκε "Γη των θεών", ώστε να τιμώνται ισάξια και οι δύο θεοί. Ωστόσο, είναι καταφανές ότι ο παραπάνω μύθος απλώς ερμηνεύει με τρόπο απλοϊκό την εξ ανάγκης αποδοχή και κοινή συγκατοίκηση των Αχαιών (Απόλλων) με τους Δωριείς (Ηρακλήδες) μετά την κάθοδο των τελευταίων, αφότου σταμάτησε ο κατακλυσμός του Δευκαλίωνα.²

Κατά το δεύτερο ήμισυ του 8ου αιώνα π.Χ., οι περιοχές γύρω από τη Σπάρτη, συμπεριλαμβανομένων των Κυθήρων, της ανατολικής Πελοποννήσου και της περιοχής δυτικά του Ακρωτηρίου Μαλέα, διοικούνται από το Άργος. Η Σπάρτη, στα πλαίσια των συνοριακών συγκρούσεων που διανθίζουν τη στρατιωτική της ιστορία, αναζητώντας νότια έξοδο προς τη

1 Πausanias, 3.21.6.

2 ο.π. 3.21.8.

θάλασσα καταλαμβάνει το Έλος, στις εκβολές του Ευρώτα, και αργότερα το Γύθειο και το Λα. Την περίοδο που η Σπάρτη έχει αποκτήσει εν τέλει μian εδαφική επικράτεια μεγαλύτερη των 8000 χλμ και μένει προσανατολισμένη στην ενδοχώρα (στα μέσα ή στο δεύτερο μισό του 7ου αι., οπότε ολοκληρώθηκε η κατάκτηση της Μεσσηνίας), το Γύθειο αποτελεί το κεντρικό λιμάνι της.³ Καθ' όλη τη διάρκεια των κλασικών χρόνων, το Γύθειο βρισκόταν προσδεμένο στο σπαρτιατικό άρμα, ως περιοίκιδα πόλη της Σπάρτης, διατηρώντας ωστόσο αναμφίβολα μια δική της δημοτική ζωή.

Η πόλις του Γυθείου, ως επίνειο της Σπάρτης, περιερχόταν σε επισφαλή θέση τις περιόδους, κατά τις οποίες η τελευταία διερχόταν κρίση ή εμπλεκόταν σε πολεμικές συγκρούσεις με άλλες δυνάμεις. Χαρακτηριστικά, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τα γεγονότα του 455 π.Χ., που ο Αθηναίος ναύαρχος Τολμίδης, κατά τη διάρκεια του Α' (μικρού) Πελοποννησιακού πολέμου, έκαψε την πόλη, αφού πρώτα την πολιορκήσε με 50 πλοία και 4000 οπλίτες. Ωστόσο, η πόλη χτίστηκε εκ νέου και λειτουργούσε πιθανότητα ως βάση του σπαρτιατικού στόλου, κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο.⁴ Μάλιστα, όταν ο Αλκιβιάδης αποβιβάστηκε εκεί το 407 π.Χ., οπότε μαινόταν ακόμα ο πόλεμος, είδε τις 30 τριήρεις που κατασκεύαζαν εκεί οι Σπαρτιάτες.⁵ Αργότερα, το 370 π.Χ. όταν οι Σπαρτιάτες συγκρούστηκαν με τους Θηβαίους, το Γύθειο πολιορκήθηκε από στρατό υπό τις διαταγές του Επαμεινώνδα για τρεις ημέρες κι εν τέλει έπεσε. Ωστόσο, τρεις μέρες αργότερα ανακαταλήφθηκε από τους Σπαρτιάτες.⁶

Κατά την ελληνιστική περίοδο, η πόλις εξακολουθεί να επηρεάζεται από τις έριδες και τον διχασμό που έπλητταν τον ελληνικό χώρο. Το 219 π.Χ. ο Φίλιππος Ε' της Μακεδονίας στα πλαίσια του Συμμαχικού Πολέμου, που διεξήχθη μεταξύ των νότιων ελληνικών κρατών (220-217 π.Χ.), βαδίζοντας εναντίον της Σπάρτης επεχείρησε πλήθος επιδρομών σε ανοχύρωτα χωριά, νότια της πόλεως. Το Γύθειο αποτέλεσε έναν από τους στόχους του. Ωστόσο, η προσπάθεια του Φιλίππου να καταλάβει την πόλη κατέληξε ανεπιτυχής.⁷

Η ιδιαίτερη σημασία που είχε το Γύθειο για τη Σπάρτη αποτυπώνεται ασφαλώς στα γεγονότα εκείνα, κατά τα οποία οι εχθροί της τελευταίας προέβαιναν σε άγριες επιθέσεις εναντίον του, προκειμένου να επιτύχουν πιο εύκολα, πιο γρήγορα και πιο αποτελεσματικά την αποδυνάμωση της. Δεδομένου μάλιστα ότι, όπως αναφέραμε και παραπάνω, αποτελούσε το κεντρικό λιμάνι της Σπάρτης, η τακτική που ακολουθούσαν οι κατά καιρούς ανακύψαντες εχθροί της είναι δικαιολογημένη και εντάσσεται σε πολύ καλά οργανωμένους στρατηγικούς σχεδιασμούς. Ωστόσο, η αξία που προσέδιδαν στο Γύθειο οι ίδιοι οι ηγέτες της Σπάρτης και ειδικά σε φάσεις ιδιαζούσης σημασίας και με ιδιαίτερα καθοριστικό ρόλο αποκαλύπτει επίσης με τρόπο αναμφισβήτητο τη σπουδαιότητα που είχε το Γύθειο, όχι μόνο για την ανάπτυξη και την ευημερία της Σπάρτης, αλλά και για την ίδια την επιβίωση της.

Χαρακτηριστικά, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε την επιλογή του Νάβι, του τυράννου της Σπάρτης να καταστήσει το Γύθειο σημαντικό ναυτικό οπλοστάσιο και λιμάνι. Λαμβάνοντας υπ' όψιν μας ότι ο Νάβις συγκαταλέγεται μεταξύ των ηγετών της Σπάρτης που επεδίωκαν μέσα

3 Lefevre 2016, 149.

4 Θουκυδίδης, 1.108.5 & Διόδωρος, 11.84 & Πausanias, 1.27.5.

5 Ξενοφών, *Ελληνικά*, 1.4.11.

6 ο.π., 6.5.32.

7 Πολύβιος, 5.19.6.

από ένα μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα να αποκαταστήσουν την εικόνα της πόλης τους και να την επαναφέρουν στη θέση ισχύος που είχε κατά το παρελθόν, η αναβάθμιση του Γυθείου αποδεικνύει ότι επρόκειτο για μια πόλη η τύχη της οποίας ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτή της Σπάρτης. Στον πόλεμο που ξέσπασε το 195 π.Χ. μεταξύ της Σπάρτης και ενός συνασπισμού που αποτελούνταν από τη Ρώμη, την Αχαϊκή Συμπολιτεία, την Πέργαμο, τη Ρόδο και τη Μακεδονία, το Γύθειο βρέθηκε για μία ακόμη φορά στο στόχαστρο των πολεμίων της Σπάρτης. Οι Ρωμαίοι, έχοντας στην κυριαρχία τους μερικές παραθαλάσσιες πόλεις, που αποφάσισαν να παραδοθούν, απέκτησαν βάση στις παράκτιες περιοχές της Λακωνίας. Οι συμμαχικές δυνάμεις, επιδιώκοντας να καταφέρουν ένα αποφασιστικό χτύπημα στη Σπάρτη αποφάσισαν να προχωρήσουν στην κατάληψη του Γυθείου. Οι Ρωμαίοι προέλασαν στην πόλη και ενώθηκαν εκεί με τους συνδυσασμένους στόλους των Ροδίων και των Περγαμηνών. Οι ναύτες των ρωμαϊκών, περγαμηνών και ροδιακών πλοίων κατασκεύασαν πολιορκητικές μηχανές, με τις οποίες κατάφεραν καταστροφικά χτυπήματα στα τείχη. Ένας από τους δύο κοινούς διοικητές της πόλης, ο Δεξαγορίδας, προσφέρθηκε να παραδώσει την πόλη στον Ρωμαίο Legatus που διοικούσε. Όταν όμως ο άλλος διοικητής, ο Γοργώπας το ανακάλυψε, δολοφόνησε τον Δεξαγορίδα και έτσι το ηθικό των υπερασπιστών της πόλης αναπτρώθηκε. Ενώ η πολιορκία του Γυθείου άρχισε να γίνεται ολοένα και πιο δύσκολη για τους συμμάχους, κατέφθασε στο πλευρό τους με 4000 άνδρες ο Φλαμίνιος, ο Ρωμαίος στρατηγός και πολιτικός που διαδραμάτισε σημαίνοντα ρόλο στην ρωμαϊκή κατάκτηση του ελληνικού χώρου, κατά τον Δεύτερο Μακεδονικό Πόλεμο. Με την άφιξη των νέων δυνάμεων, οι στρατιώτες των συμμάχων ενθαρρύνθηκαν και άρχισαν να πλήττουν εκ νέου την πόλη με τις πολιορκητικές τους μηχανές, ενώ παράλληλα ο ροδιακός και περγαμηνός στόλος εξακολουθούσαν να ασκούν πίεση στους Σπαρτιάτες από τη θάλασσα. Γνωρίζοντας οι Σπαρτιάτες ότι δεν είχαν πολλές πιθανότητες να αντέξουν την ανανεωμένη συμμαχική επίθεση, αποφάσισαν με παρότρυνση του Γοργώπα την παράδοση της πόλεως στους Ρωμαίους, υπό τον όρο ότι η φρουρά θα επιτρεπόταν να αποχωρήσει αλώβητη.⁸

Η είδηση της παράδοσης της πόλεως του Γυθείου στις συμμαχικές δυνάμεις ανάγκασε τον Νάβι να εγκαταλείψει τον έλεγχο της υπόλοιπης Λακωνικής υπαίθρου. Η απώλεια του Γυθείου ήταν τόσο ζημιογόνος για τη Σπάρτη, που ο Νάβις έστειλε απεσταλμένους στον Φλαμίνιο, προκειμένου να διαπραγματευτούν. Ο τελευταίος αποδέχτηκε το αίτημα της διαπραγμάτευσης, ωστόσο όταν η συζήτηση έλαβε τέλος, οι Ρωμαίοι επιτέθηκαν στη Σπάρτη. Παρότι οι Σπαρτιάτες άντεξαν στις αρχικές συμμαχικές επιθέσεις, η κατάσταση εξελισσόταν ολοένα και πιο απελπιστική. Εξετάζοντας τα υπάρχοντα δεδομένα, ο Νάβις συμφώνησε να παραδώσει την πόλη στους Ρωμαίους, ενώ οι τελευταίοι τον ανάγκασαν να εγκαταλείψει το Άργος και τις περισσότερες παράκτιες πόλεις της Λακωνίας.⁹

Το Γύθειο μετά την αποδέσμευση του από τον έλεγχο της Σπάρτης αποτελούσε μέλος του Κοινού των Ελευθερολακώνων και βρισκόταν υπό την κηδεμονία της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Μετά το 146 π.Χ. και τη διάλυση της Αχαϊκής Συμπολιτείας από τη Ρώμη, το Γύθειο, όπως και οι υπόλοιπες πόλεις που ανήκαν στο Κοινό των Ελευθερολακώνων, επανήλθαν στη σφαίρα επιρροής της Σπάρτης. Σύμφωνα με τον Πausanias, οι δεκαοκτώ πόλεις του Κοινού των Ελευθερολακώνων ήταν “κατήκοι” της Σπάρτης μέχρι που ο Αύγουστος τις παραχώρησε

8 Τίτος Λίβιος, 34.29.

9 ο.π. 34.30.

αυτονομία περί τον 1ο αιώνα π.Χ.¹⁰ Δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε με βεβαιότητα το καθεστώς υπό το οποίο βρίσκονταν οι πόλεις αυτές από το 146 π.Χ. μέχρι την “αποκατάσταση της αρχαίας ελευθερίας τους από τον Αύγουστο”,¹¹ όμως αν λάβουμε υπ’ όψιν μας τη φράση “δουλείας αφήκε”, που χρησιμοποιεί ο Πausanίας για να περιγράψει τη νέα κατάσταση στην οποία περιήλθαν λόγω του Αυγούστου θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι βρίσκονταν σε πλήρη εξάρτηση από τη Σπάρτη, ακόμα και άτυπα. Η σημαντικότερη πόλη του Κοινού ήταν χωρίς αμφιβολία το Γύθειο. Η πόλη διέθετε ένα εξαιρετικό τεχνητό λιμάνι που προσέφερε το καλύτερο αγκυροβόλιο στον Λακωνικό Κόλπο.¹² Ως εκ τούτου, η απώλεια του Γυθείου για τους Σπαρτιάτες και μάλιστα οριστικά και αμετάκλητα, ειδικά μετά τον θάνατο του Ευρυκλή, αποτελούσε ισχυρότατο πλήγμα. Μπορεί κάλλιστα να ήταν ως αντιστάθμιση αυτής της απώλειας, η απόφαση του Αυγούστου να δώσει τη μεσσηνιακή παράκτια πόλη Καρδαμύλη, με το μικρό αλλά εξυπηρετικό λιμάνι της, στους Σπαρτιάτες.¹³

Ωστόσο, υπάρχουν ενδείξεις για συνεχείς στενούς δεσμούς μεταξύ της Σπάρτης και του Γυθείου στην περίοδο μετά τον Αύγουστο. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε την περίπτωση της Φαινείας, μιας ευκατάστατης κατοίκου του Γυθείου, η οποία πραγματοποίησε δωρεά στην πόλη. Συγκεκριμένα η Φαινεία, θέλοντας να ευεργετήσει την πόλη της προέβη στη σύσταση ενός καταπιστεύματος, προκειμένου να εξασφαλίσει ες αεί την προμήθεια του λαδιού, που χρησιμοποιούταν στο Γυμνάσιο της πόλης. Το αξιοσημείωτο είναι ότι μεταξύ των όρων που αποφάσισε η δότρια ήταν η μεταφορά του εν λόγω ποσού από το Γύθειο στη Σπάρτη σε περίπτωση που διαπιστωνόταν κακή διαχείριση της δωρεάς της από τους αξιωματούχους της πόλης.¹⁴ Η αριστοκρατία της Σπάρτης διατηρούσε επίσης στενούς δεσμούς με το Γύθειο. Μία από τις επιφανέστερες οικογένειες της Σπάρτης, αυτή των Ουολοσενίων, σχετίζεται μέσω γάμου με μια γυναίκα από το Γύθειο, στην οποία είχαν αποδοθεί επίσημες τιμές.¹⁵ Η πληροφορία αυτή επιβεβαιώνει με απόλυτο και έγκυρο τρόπο τους ισχυρισμούς περί ιδιαίτερα στενών σχέσεων μεταξύ Σπαρτιατών και Γυθεατών αριστοκρατών, αν λάβει κανείς υπ’ όψιν του, ότι η οικογένεια των Ουολοσενίων συνήθιζε να συνάπτει δεσμούς και με άλλες αριστοκρατικές οικογένειες, είτε από τη Σπάρτη, είτε από άλλες πόλεις (Αθήνα, Επίδαυρο,

10 Pausanias, 3.21.6: Γύθειον δέ απέχει μὲν σταδίους τριάκοντα Αιγίων, ἐπὶ θαλάσῃ δέ ὠκισμένον ἔστιν ἡδη τῶν Ἐλευθερολακῶνων, οὓς βασιλεὺς Αὐγουστος δουλείας ἀφῆκε Λακεδαιμονίων τῶν ἐν Σπάρτῃ κατηκόους ὄντας.

11 IG V 1 1160, στ. 3-5. Στην εν λόγω επιγραφή αποδίδονται τιμές από την πόλη του Γυθείου στον Τιβέριο, παράλληλα όμως μνημονεύεται και ο Αύγουστος για την απόφαση του να αποκαταστήσει την αρχαία ελευθερία των Γυθεατών. Περισσότερα γι’ αυτήν την επιγραφή βλ. παρακάτω την ενότητα σχετικά με την αυτοκρατορική λατρεία στην πόλη του Γυθείου.

12 Στράβων, 8.5.2.

13 Cartledge and Spawforth 2002, 128.

14 IG V 1,1208=S.E.G. XIII,258 στ.25-38: ..[ἀϊδιον μένει]ν, ἀλλὰ μὴ τῆς πόλεως γενέσθαι δόξα[ν ὀλι]- | [γωρίας, ἐξέστω] τῶ βουλομένῳ καὶ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων [κα]- | [τηγορῆσαι ὀλι]γωρίας τῆς πόλεως ἐπὶ τοῦ δήμου [τῶν Λακε]- | [δαιμονίων, δεχο]μένων μὲν τῶν ἀρχόντων τὴν ἐπανγελί[αν ταύ]- | [την, τὸ δὲ ἀντί]γραφον διδόντος τοῦ κατηγόρου καὶ προθεσ[μί]- | 30 [αν προγράφοντο]ς μὴ δεχομένων δὲ ἐκκολλησαντ[— — — —] | [— — — — — — — —]· <τ>ὸ μὲν τέταρτον ἔστω μέρος [τῶν] | [ὀ]κτακ[ισχιλίων διναρίων] τοῦ κατηγορήσαντος, ἐὰν ἐλ[έν]- | [ξ]<η> τῆ[ν τῶν Γυθεατῶν] ῥάθου[μία]ν, τὰ δὲ ἐξακισχίλια δινά[ρια τῆς] | [π]όλεως [τῶν Λακεδ]αιμονίων. ἐὰν [δ]ὲ καὶ Λακεδαιμόνιοι [ὀλι]- | [γω]ρήσωσιν [τῆς ἐμ]ῆς χάριτος, ἔστω [τὰ ἐ]ξακισχίλια διν[άρια] | [τῆς] Σεβαστῆ[ς θε]ᾶς, ἐλέξαντος τοῦ β[ουλι]ομένου τὴν [λα]- | [κεδ]αιμονίων ὀλιγ[ω]ρίαν καὶ τοῖ<ς> Σεβαστοῖς τὸ ἀργύριον ἀνε[νεγ]- | [κόν]τος.

15 Rizakis – Zoumbaki – Lepenioti 2004, LAC 724

Μεγαλόπολη, Λυκοσούρα), διατηρούσε δεσμούς με τον αυτοκρατορικό οίκο (από τον Κλαύδιο μέχρι τον Ανδριανό) και κατείχε ασφαλώς τη ρωμαϊκή πολιτεία από τη δυναστεία των Ιουλίω-Κλαυδίων. Η ίδια οικογένεια φαίνεται να διατηρεί δεσμούς με έναν εύπορο άνδρα, ονόματι Ξεναρχίδα, γιο του Δαμίππου. Ο Ξεναρχίδας πέραν της οικονομικής επιφάνειας που διέθετε, ήταν επίσης πρόσωπο με υψηλό κοινωνικό κύρος, αφού διετέλεσε πατρονόμος και γυμνασίαρχος, κατά τα μέσα του δεύτερου αιώνα, κατέχοντας παράλληλα το αξίωμα του ανωτέρου εφόρου στο Γύθειο. Είναι βέβαια θα λέγαμε πολύ πιθανό ότι εμπορικά συμφέροντα, βασισμένα στο λιμάνι του Γυθείου διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στη δημιουργία τέτοιου είδους δεσμών.¹⁶

Εκ των παραπάνω συνάγεται το συμπέρασμα ότι το Γύθειο, παρότι απέκτησε την αυτονομία του και έπαψε να αποτελεί μέρος του σπαρτιατικού άρματος ως επίγειο και περιοίκιδα πόλις, εξακολουθούσε να διατηρεί, είτε έμμεσα, είτε άμεσα, δεσμούς με τη Σπάρτη σε μια σχέση αλληλεξάρτησης. Σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσαμε ούτε καν να υποψιαστούμε ότι το Γύθειο αντιμετώπιζε τη Σπάρτη εχθρικά, όπως έκαναν ορισμένες άλλες πόλεις του Κοινού των Ελευθερολακώνων. Άλλωστε, όπως είδαμε και παραπάνω, κατά τον πόλεμο μεταξύ της Σπάρτης και της Ρώμης, το Γύθειο, σε αντίθεση με άλλες πόλεις της Λακωνίας που προσχώρησαν στις συμμαχικές δυνάμεις επιδιώκοντας την απαλλαγή τους από τη σπαρτιατική ηγεμονία, αντιστάθηκε σθεναρά. Δεν εγκατέλειψε τη Σπάρτη αποζητώντας την αυτονομία του, αλλά παρέμεινε πιστό στους Σπαρτιάτες ηγεμόνες. Το δεδομένο ότι συμβιβάστηκε με τη νέα πραγματικότητα και δεν εξακολούθησε να προβάλλει αντίσταση, ανάλογη με εκείνη που επέδειξε κατά την πολιορκία του, είναι πολύ πιθανό να οφείλεται στην κατανόηση της νέας τάξης των πραγμάτων και της διαμορφωθείσας κατάστασης. Αντιλαμβανόμενο την αλλαγή στην ισορροπία των δυνάμεων ακολούθησε τη βούληση του νέου κυρίαρχου της Πελοποννήσου, αρκούμενο στην ελευθερία κινήσεων που του εξασφάλιζαν οι κατά καιρούς συνθήκες. Ωστόσο, με το πέρασμα των χρόνων το Γύθειο, όχι μόνον προσαρμόστηκε στα νέα δεδομένα, αλλά και επιζητούσε τη διατήρησή τους.

ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΓΥΘΕΙΟΥ

Ο τρόπος με τον οποίο οργανώθηκε η διοίκηση των πόλεων που ανήκαν στο Κοινό των Ελευθερολακώνων ήταν σε πλήρη συνάρτηση με το δικαίωμα της ελευθερίας, που αποφάσισε να χαρίσει στο Κοινό ο ίδιος ο Αύγουστος τον 1ο αιώνα π.Χ. Βέβαια ο όρος ελευθερία, που χρησιμοποιούμε για να περιγράψουμε την εν λόγω περίπτωση, δεν πρέπει επ' ουδενί να παρερμηνεύεται, συγχέοντας τον με τη σημασία του από τον 18ο αιώνα και μετά. Όπως μπορεί να γίνει εύκολα κατανοητό, ο όρος ελευθερία στα πλαίσια μιας απέραντης αυτοκρατορίας ισοδυναμούσε με αυτονομία και όχι με πλήρη και άνευ όρων ανεξαρτησία, ειδικά για τις επαρχιακές πόλεις.

ΑΓΟΡΑΝΟΜΟΙ, ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΑΓΩΝΟΘΕΤΕΣ

Η αυτονομία για την οποία γίνεται λόγος περιοριζόταν σε ζητήματα απλών εσωτερικών υποθέσεων. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγεται η μέριμνα για την προμήθεια και την επάρκεια των επιμέρους προϊόντων στην πόλη. Στις ελληνικές πόλεις το έργο αυτό ανελάμβαναν οι

¹⁶ Cartledge and Spawforth 2002, 129. Για την οικογένεια αυτή βλ. τα σχετικά λήμματα σε Rizakis-Zoumbaki-Lepenioti 2004, LAC 724-733.

Αγορανόμοι. Εν ολίγοις αποτελούσαν τους κύριους ρυθμιστές της Αγοράς των ελληνικών πόλεων. Καθόριζαν τις ώρες που άνοιγε και έκλεινε η Αγορά και επιθεωρούσαν την ποιότητα των εμπορευμάτων που διετίθοντο προς πώληση. Επίσης, είναι γνωστή η μέριμνα των Αγορανόμων για τη χρήση γνήσιων μέτρων και σταθμών και την αξιοπιστία στις εμπορικές συναλλαγές. Για τον σκοπό αυτόν διατηρούσαν τυπικά μέτρα και σταθμά. Επιπλέον, οι Αγορανόμοι έλεγχαν τις συναλλαγματικές ισοτιμίες. Επρόκειτο για ένα θέμα ιδιαίτερα περίπλοκο, δεδομένου ότι σχεδόν κάθε πόλη εξέδιδε τα δικά της χάλκινα νομίσματα για τοπική χρήση και αυτά δεν είχαν αντίστοιχη αξία με τα νομίσματα χρυσού και αργυρού που κόβονταν από βασιλιάδες ή επιμέρους ισχυρές πόλεις.¹⁷ Ειδικά για μία πόλη, όπως το Γύθειο, που διέθετε εξαιρετικό λιμάνι και στήριζε εν πολλοίς την οικονομία της στην εμπορική δραστηριότητα, μια διοικητική θέση, σαν αυτή του Αγορανόμου, ήταν άκρως απαραίτητη και ιδιαίτερα σημαντική.

Τη σπουδαιότητα του αξιώματος του αγορανόμου μπορούμε να τη διακρίνουμε σε μία επιγραφή από την πόλη του Γυθείου. Πρόκειται για μαρμάρινη βάση αγάλματος, που αναπαριστούσε τη μορφή ενός ανδρός, ο οποίος ονομαζόταν Μάρκος Αυρήλιος Λυσικράτης Λυσικράτους.¹⁸ Το άγαλμα στήθηκε από την πόλη προς τιμή του Μάρκου Αυρηλίου Λυσικράτη, γιου του Λυσικράτη, χρηματοδοτήθηκε όμως από τα παιδιά του Αυρηλία Δαμοκράτη και Αυρήλιο Λυσικράτη. Χρονολογικά, η ανέγερση του μνημείου υπολογίζεται περί το δεύτερο μισό του δεύτερου μ.Χ. αιώνα.¹⁹

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, η πόλις του Γυθείου αποφάσισε με ψήφισμα να τιμήσει τον Μ. Αυρήλιο Λυσικράτη, γιο του Λυσικράτη, με την ανέγερση ενός αγάλματος. Το σχετικό ψήφισμα αποφασίστηκε, εγκρίθηκε και εκδόθηκε από τη βουλή των Γυθεατών. Ο τιμώμενος είχε διατελέσει αγορανόμος της πόλης και στρατηγός του Κοινού των Ελευθερολακώνων. Εξ όσων γνωρίζουμε, το αξίωμα του αγορανόμου ήταν υποδεέστερο από αυτό του στρατηγού. Παρόλα αυτά, η αναφορά του αξιώματος του αγορανόμου δεν παρακάμπτεται, θεωρούμενη ως περιττή ή μη απαραίτητη μπροστά στο αξίωμα του στρατηγού. Θα έλεγε κανείς πως και μόνο η πληροφορία ότι ο Λυσικράτης διατέλεσε στρατηγός του Κοινού αρκούσε ως επιχείρημα και αιτιολογία της τιμής που του αποδιδόταν, εφόσον υπήρξε κάτοχος του ανωτέρου των

17 Για τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα του αγορανόμου στις ελληνικές πόλεις βλ. Jones 1940, 215.

18 IG V, 1 1177: ἀγαθῆ τύχη·|[ἡ π]όλις ἡ Γυθεατ[ῶν]·|[Μ][ᾶρ(κον) Αὐρ(ήλιον) Λυσικρά[την]·|[Λ]υσικράτους ἀγο[ρανο]-|[μ]ήσαντα καὶ στρα[τη]-|[γ]ήσαντα τοῦ κοιν[οῦ]·|[τῶν] Ἐλευθερολα[κῶ]-|νων, προσδεξαμ[έ]-|νων τό ἀνάλωμα [τοῦ]·|[ἀνδριάντος Αὐ[ρηλί]-|ων Δαμοκράτη<ρ> [καί]·|[Λυσικράτους τῶ[ν τέ]-|κνων·| ψ(ηφίσματι) β(ουλήσ).

19 Προτού γίνει λόγος για την ιδιότητα του τιμωμένου, την επιλογή της πόλης να τον τιμήσει και τις πληροφορίες που μπορούμε να αντλήσουμε για το θέμα που μας ενδιαφέρει, μέσα από την εξέταση της εν λόγω επιγραφής, θα είχε ενδιαφέρον να σχολιάσουμε ορισμένα τεχνικά θέματα. Ως προς το όνομα της θυγατέρας του τιμωμένου, ο W.Kolbe, αν και υιοθετεί την ανάγνωση του A.Skias "ΔΑΜΟΚΡΑΤΗΣ", προτιμά τη Δαμοκράτη{ρ}, ενώ οι προηγούμενοι εκδότες, όπως ο L.Ross, προτείνουν Δαμοκράτ{ους} και ο Le Bas Δαμοκράτε{ος}. Επιπλέον, ο Wilamowitz υπογραμμίζει, ότι δεν υπάρχουν στοιχεία που να δίνουν το δικαίωμα να υποθέσει κανείς ρωτακισμό στην παρούσα επιγραφή. Ερμηνεύει το όνομα "Δαμοκράτη" στο 1.11 ως σφάλμα ιωτακισμού, που αντανάκλα την τοπική προφορά και αντλεί τη μορφή από το Δαμοκράτεος<τιος> τις που γράφεται της. Σύμφωνα με τον G. Daux, "Noms propres (Θάσος, Γύθειο, Λάρισα)" Δαμοκράτης είναι το γένος του θηλυκού ονόματος Δαμοκράτη. Τον Daux ακολουθούν οι συντάκτες του LGPN III .A, 111 s. v. Δαμοκράτη, αν και δεν υπάρχει κανένα παράλληλο γι' αυτό το όνομα. Για τις ποικίλες απόψεις σχετικά με το όνομα της κόρης του τιμωμένου βλ. Rizaki s-Zoumbaki-Lepenioti 2004, 69 LAC 55.

αξιωμάτων. Ωστόσο, ένας τέτοιος ισχυρισμός διαψεύδεται από τα δεδομένα της επιγραφής. Το αξίωμα του αγορανόμου που είχε επίσης αποκτήσει ο Λυσικράτης αναφέρεται ρητά, αποδεικνύοντας τη σπουδαιότητα που είχε για την πόλη.

Στο σημείο αυτό, θα μπορούσε επίσης να προταθεί ο ισχυρισμός ότι η πληθώρα των αξιωμάτων λειτουργούσε ενισχυτικά για το κύρος του προσώπου που τα κατείχε, επιβεβαιώνοντας περίτρανα την ικανότητα του. Το επιχείρημα όμως ότι η κατοχή του ανωτέρου των αξιωμάτων, όπως ήταν αυτό του στρατηγού, αποτελεί ισχυρότατο πειστήριο της ικανότητας αυτού που το κατέχει, θα λέγαμε, ότι είναι αρκετό για να θέσει εν αμφιβόλω τον παραπάνω ισχυρισμό. Ωστόσο, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε με βεβαιότητα την πιθανότητα, η αναφορά και των δύο αξιωμάτων να γίνεται στη βάση και των δύο υποθέσεων που προτάθηκαν. Η επιλογή δηλαδή να αναφερθούν και τα δύο αξιώματα του τιμωμένου είναι πιθανό να φανερώνει και την αναγκαιότητα της αναφοράς του αξιώματος του αγορανόμου, καθώς επρόκειτο για ένα εξόχως σημαντικό αξίωμα, και την ύπαρξη μιας αντίληψης, σύμφωνα με την οποία το κύρος και η αξία ενός προσώπου είναι ανάλογη του αριθμού των αξιωμάτων που υπηρέτησε.

Παράλληλα όμως, μπορούμε να κατανοήσουμε εύκολα ότι ο βαθμός της σπουδαιότητας μιας θέσης ή ενός αξιώματος είναι ανάλογος με την ευθύνη που βαραίνει το πρόσωπο που αναλαμβάνει το εν λόγω αξίωμα. Είναι γνωστό πως η τροφοδοσία αποτελούσε μία μόνιμη έγνοια των πόλεων εξαιτίας της αναταραχής που απέρρευε από την έλλειψη σίτου ή την ακρίβεια προϊόντων πρώτης ανάγκης. Ο Αγορανόμος ως υπεύθυνος για τον έλεγχο των τιμών και την ομαλή λειτουργία της τροφοδοσίας επιφορτιζόταν με την υποχρέωση να καταπολεμήσει την ακρίβεια και να αποφύγει τη δημιουργία μονοπωλίων. Συχνά μάλιστα, έπρεπε να μεριμνήσει ο ίδιος για τον επισιτισμό της πόλης σε λογική τιμή, οργανώνοντας πωλήσεις σε χαμηλές τιμές, ακόμα και αν έπρεπε να πληρώσει το χρηματικό ποσό της διαφοράς που προέκυπτε λόγω της υψηλότερης τιμής που απαιτούσαν οι χονδρέμποροι.²⁰

Η πρόοδος της αστικοποίησης είχε διευρύνει τη δεξαμενή των αστών που δεν ασχολούνταν άμεσα με τη γεωργική παραγωγή και η ανάδειξη της ρωμαϊκής πόλης σε τουριστικό προορισμό επιβάρυνε έτι περισσότερο την προμήθεια τροφίμων, ειδικά σε περιόδους μεγάλων εορτών. Στα πλαίσια αυτής της πραγματικότητας, οι Αγορανόμοι, όχι μόνο στο Γύθειο, αλλά και σε άλλες ελληνικές πόλεις, είχαν την υποχρέωση να επιδοτήσουν οι ίδιοι το κόστος των βασικών προϊόντων σε περιόδους έλλειψης. Οι περιπτώσεις μάλιστα, κατά τις οποίες παρατηρούνταν τέτοιου είδους ελλείψεις δε θα λέγαμε ότι ήταν σπάνιες. Ενίοτε ο Αγορανόμος προκατάβαλλε τα χρήματα που ήταν απαραίτητα για την αγορά σιτηρών και σε αρκετές περιπτώσεις είχε την υποχρέωση να τα παραχωρήσει ως δωρεά. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως επειδή δε γνώριζε σε ποιο σημείο θα έφθαναν οι απαιτήσεις των συμπολιτών του, ο εκλεγμένος διαπραγματευόταν πριν αναλάβει τα καθήκοντα του το ανώτατο ποσό που θα έπρεπε να καταβάλει. Ωστόσο, η υποχρέωση να χρηματοδοτήσει μόνος του τα έξοδα για τα οποία είχε την ευθύνη δεν αφορούσε μόνο στις περιπτώσεις κατά τις οποίες παρατηρούνταν ελλείψεις βασικών προϊόντων. Μεταξύ των αρμοδιοτήτων του ήταν η μέριμνα για τη συντήρηση των κτιρίων της αγοράς και του λιμανιού. Για την κάλυψη αυτών των αναγκών χρησιμοποιούσε τα χρήματα που προέρχονταν από τους φόρους, υπήρχαν όμως φορές που συμπλήρωνε με δικά

20 Γ' αυτή τη διάσταση των αρμοδιοτήτων του αγορανόμου βλ. Sartre 2012, 113.

του χρήματα το υπολειπόμενο ποσό.²¹

Από τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι το αξίωμα του Αγορανόμου, όπως και τα περισσότερα άλλωστε, προϋπέθεταν αυξημένες οικονομικές δυνατότητες αυτών που τα ανελάμβαναν. Στην επιγραφή που αποτυπώνεται ο περίφημος ιερός νόμος του Γυθείου, με τον οποίο θεσπίζονται τα “Καισάρεια” και τα “Ευρύκλεια”, εορτές που ήταν αφιερωμένες στη λατρεία του Αυτοκράτορα και τον ευεργέτη Ευρυκλή, ορίζεται, πως ο Αγορανόμος επιφορτίζεται με μια σειρά αρμοδιοτήτων στα πλαίσια της διεξαγωγής των εν λόγω εορτών.²² Μεταξύ των υποχρεώσεων του ήταν η δημόσια λογοδοσία για την οργάνωση των συγκεκριμένων εορτών. Σε περίπτωση που αποδεικνυόταν ότι υπήρχαν στη λογοδοσία αυτήν ανακρίβειες, οι οποίες μάλιστα είχαν προκύψει με δόλιο τρόπο, τότε ο Αγορανόμος βαρυνόταν με ποινές, όπως στέρηση επανεκλογής σε οποιοδήποτε δημόσιο αξίωμα και δήμευση της περιουσίας του. Ο όρος αυτός επισφραγίζει την άποψη που θέλει τον Αγορανόμο να είναι ένα άτομο με οικονομική επιφάνεια.

Σε άλλη επιγραφή από την πόλη του Γυθείου, χρονολογούμενη περί τον 2ο μ.Χ. αιώνα, εντοπίζεται αναφορά στο αξίωμα του Αγορανόμου, με τρόπο που πιθανό να επιβεβαιώνει τα όσα προαναφέραμε σχετικά με τις αρμοδιότητες του εν λόγω αξιώματος και τα χαρακτηριστικά που έπρεπε να έχει όποιος εκλεγόταν σε αυτό το αξίωμα. Παρά την αποσπασματική μορφή με την οποία έχει έρθει στα χέρια μας η επιγραφή, μία φράση που σώζεται αυτούσια μάς δίνει το βήμα να επιχειρήσουμε να διαλευκάνουμε, έστω και σε πολύ μικρό βαθμό, τη δράση του αναφερόμενου ως Αγορανόμου, αντλώντας παράλληλα πληροφορίες για τις λειτουργίες του εν λόγω αξιώματος. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται στην επιγραφή ένας άνδρας ονόματι Κάρπος, υιός του Κάρπου και διατελών Αγορανόμος (άγορανομών). Η πρόταση τελειώνει με τη φράση “άνέθηκεν τά μέτρα”.²³

Η φράση “άνέθηκεν τα μέτρα” λειτουργεί διαφωτιστικά, διότι, αφενός μας βοηθά να αντιληφθούμε το είδος της επιγραφής, αφετέρου, μας δίνει τον λόγο που συντάχθηκε η παρούσα επιγραφή. Ο Αγορανόμος Κάρπος δώρισε ένα αγορανομικό μέτρο στην πόλη και αφιέρωσε το δώρο αυτό στον Αυτοκράτορα και την πόλη. Εξ αυτού, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι επιβεβαιώνεται αυτό που αναφέραμε και παραπάνω, σχετικά με την οικονομική ευχέρεια, που έπρεπε να έχει, όποιος αναλάμβανε το αξίωμα του Αγορανόμου. Ένα τέτοιο δώρο, σαν αυτό που έκανε ο Κάρπος, φανερώνει ένα άτομο που ήταν εύρωστο οικονομικά. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι η δωρεά αυτή του Κάρπου αντιστοιχεί απολύτως, ως προς το περιεχόμενο της, με τη γνωστή στις ελληνικές πόλεις μέριμνα του αγορανόμου για τη γνησιότητα των μέτρων που χρησιμοποιούνταν στην αγορά.

Η θέση του Γυμνασίου ήταν επίσης ιδιαίτερα σημαντική και περίοπτη. Άλλωστε, το Γυμνάσιο από την Ελληνιστική Εποχή είχε εξελιχθεί σε τόπο, όπου συγκεντρώνονταν οι κάτοικοι των πόλεων και εκπαιδευόταν η νεολαία. Ο Γυμνασίαρχος έπρεπε να επιτηρεί την καλή εξέλιξη της αγωγής των εφήβων και των νέων, να συντηρεί τα κτίρια, να εφοδιάζει το Γυμνάσιο με λάδι, να θερμαίνει τα λουτρά και ενίοτε να πληρώνει τους δασκάλους. Επρόκειτο

21 Βλ. Sartre 2012, 121.

22 S.E.G. XI,923.

23 IG V 1, 1156: [θεοῖς Σ]έβαστοῖς καί τῇ πόλει Κάρπος|[Κάρπου ἀ]γορανομῶν ἀνέθηκεν τά μέτρα.

για ένα ιδιαίτερα απαιτητικό λειτούργημα, εάν αναλογιστεί κανείς πως μία μόνο προμήθεια λαδιού μπορούσε να οδηγήσει σε σημαντικά έξοδα. Το δεδομένο μάλιστα ότι κάθε πόλη διέθετε συχνά πολλά Γυμνάσια αιτιολογεί έτι περισσότερο τον χαρακτηρισμό του εν λόγω αξιώματος ως ιδιαίτερα απαιτητικού.²⁴ Η επιγραφή που δημοσιοποιεί τη δωρεά της Φαινείας τεκμηριώνει τη λειτουργία του γυμνασίου στο Γύθειο, όπως και τη διεύθυνση του από έναν γυμνασίαρχο, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Ορισμένοι ερευνητές είχαν υποθέσει ότι κατά τη ρωμαϊκή επέκταση στον ελληνικό χώρο, οι μεγάλοι πανελλήνιοι αγώνες μειώθηκαν και υποβιβάστηκαν σε αμιγώς τοπικά γεγονότα. Ωστόσο, η υπόθεση αυτή δε φαίνεται να επιβεβαιώνεται καθόλου. Αντίθετα, υπάρχουν πολλά στοιχεία που φανερώνουν ότι οι Ρωμαίοι έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την επιβίωση και τη συνέχιση των αγωνιστικών εορτών, όπως ήταν τα Ίσθμια, τα Νεμέα και φυσικά οι Ολυμπιακοί αγώνες. Είναι άλλωστε γνωστό, πως οι παραδοσιακές αυτές αγωνιστικές εορτές, αλλά και νεότερες, γιορτάζονταν σε αρκετές πόλεις της Πελοποννήσου. Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί, ότι οι Ρωμαίοι έδειχναν ιδιαίτερη μέριμνα για τη διατήρηση των προνομίων των αθλητών ή των καλλιτεχνών που συμμετείχαν σε αυτού του είδους τις εορτές.²⁵

Η προαναφερθείσα υπόθεση σχετικά με την υποβάθμιση των πανελληνίων αγώνων σε θεάματα τοπικού χαρακτήρα καθίσταται έτι περισσότερο αμφισβητήσιμη, αν λάβει κανείς υπ' όψιν του το δεδομένο ότι σε πολλές επιγραφές από επιμέρους ελληνικές πόλεις της εποχής αποδίδονται τιμές σε πρόσωπα για τις υπηρεσίες τους ως αγωνοθέτες. Στον αρχαιοελληνικό κόσμο, ο αγωνοθέτης ήταν ένας εκλεγμένος άρχοντας, ο οποίος ήταν υπεύθυνος για τη διοργάνωση ενός ή περισσότερων αγώνων. Στις περισσότερες των περιπτώσεων κατείχε μόνος του το συγκεκριμένο αξίωμα. Ωστόσο, έχουν διασωθεί και παραδείγματα συναρχιών αγωνοθετών, όπως στην Πριήνη τον δεύτερο π.Χ. αιώνα. Μεταξύ των αρμοδιοτήτων των αγωνοθετών ήταν, όπως είναι εύλογο, η οργάνωση των αγώνων και η μέριμνα για την ομαλή διεξαγωγή των αγωνισμάτων. Επιπλέον, ένας αγωνοθέτης λειτουργούσε και ως κριτής των αγώνων. Ήταν υπεύθυνος για τη διαχείριση των εισπραχθέντων και δαπανηθέντων χρημάτων στα πλαίσια των αγώνων κι ως εκ τούτου, με το πέρασ αυτών, συνέτασσε οικονομικό απολογισμό. Ακόμη, όφειλε να προετοιμάσει τα βραβεία που αποδίδονταν στους νικητές, καθώς και να συντάξει έναν επίσημο κατάλογο αυτών. Κατά τη διάρκεια αγώνων οικογενειακού ενδιαφέροντος, ανελάμβανε την οργάνωση της στέγασης των διαγωνιζομένων, καθώς και των θεωρών.²⁶

Σε μία τιμητική επιγραφή από την πόλη του Γυθείου, χρονολογούμενη περί το πρώτο μισό του πρώτου μ.Χ. αιώνα αναφέρεται το λειτούργημα του αγωνοθέτη.²⁷ Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για μαρμάρινη βάση ενός ανδριάντα, που στήθηκε με απόφαση της πόλης του Γυθείου. Τα έξοδα της ανέγερσης του μνημείου, όπως και στην περίπτωση που εξετάσαμε παραπάνω, δεν τα ανέλαβε η πόλη, αλλά μέλος της οικογένειας του τιμωμένου και συγκεκριμένα η γυναίκα του (η Δαμαρχίς, κόρη του Μηνίου). Το πρόσωπο που τιμάται και χάριν του οποίου στήθηκε το

24 Για τα καθήκοντα αυτά των γυμνασιαρχών στις ελληνικές πόλεις των ρωμαϊκών χρόνων βλ. Sartre 2012, 114.

25 Βλ. Τα σχετικά σχόλια που διατυπώνει ο Rizakis 2010, 14.

26 Vial 2008, 14.

27 IG V 1,1167: ἡ πόλις | ἡ Γυθεατῶν | Δαμονικίδαν Ρούφου | στρατηγόν τοῦ κοινοῦ | τῶν Ἐλευθερολακῶνων | καὶ ἀγνοθέτην τῶν | ἐν τῇ πατρίδι Καισαρείων | καὶ τὰ ἄλλα πάντα πολει- | τευσάμενον ἄριστα | τό ἀνάλωμα τό εἰς τόν | ἀνδριάντα ἐξωδίασεν | ἐκ τῶν ἰδίων Δαμαρχίς | Μηνίου ἡ γυνή.

εν λόγω μνημείο, ονομάζεται Δαμονικίδας και είναι υιός του Ρούφου. Ο τιμώμενος διετέλεσε στρατηγός του Κοινού των Ελευθερολακώνων και υπήρξε και αγωνοθέτης των Καισαρείων, εορτών που ήταν αφιερωμένες στους Ρωμαίους αυτοκράτορες. Παρατηρούμε ότι ο αγωνοθέτης, και μάλιστα των εορτών που συνδέονται με την αυτοκρατορική λατρεία, ήταν κάτοχος του ύψιστου αξιώματος, του στρατηγού του Κοινού. Ασφαλώς και δε θα μπορούσε κανείς να υποθέσει ότι επρόκειτο για σύμπτωση. Το δεδομένο ότι ο προϊστάμενος των πόλεων του Κοινού των Ελευθερολακώνων, ήταν ο αγωνοθέτης των εορτών της αυτοκρατορικής λατρείας στο Γύθειο, αποδεικνύει και τη μεγάλη αξία που είχε η λειτουργία του αγωνοθέτη, αλλά και την ιδιαίτερα μεγάλη σημασία που είχαν οι επιμέρους εορτές, πολλώ δε μάλλον οι σχετιζόμενες με την αυτοκρατορική λατρεία.

Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει στον στίχο 7 της επιγραφής η φράση “έν τῆι πατρίδι”. Συγκεκριμένα, βάσει των όσων αναφέρονται στην επιγραφή, αποδίδονται τιμές στον Δαμονικίδα, ως “ἀγωνοθέτην τῶν ἐν τῆι πατρίδι Καισαρείων”. Η φράση “έν τῆι πατρίδι” επιβεβαιώνει ότι οι πόλεις που ανήκαν στο Κοινό των Ελευθερολακώνων χαρακτηρίζονταν μεν από μια συλλογικότητα, ως μέλη μιας ομοσπονδιακής ένωσης πόλεων, η συλλογικότητα όμως αυτή δεν απέβαινε εις βάρος της αυτονομίας των επιμέρους πόλεων.

Η ύπαρξη σε κάθε πόλη οργάνων πέραν των ομοσπονδιακών, ασφαλώς και καθιστά σαφή την αυτονομία έκαστης πόλης του Κοινού, αξιολογώντας όμως τη φράση “έν τῆι πατρίδι” αντιλαμβανόμαστε ότι η αυτονομία για την οποία γίνεται λόγος δεν αφορά μόνο στον πολιτικό τομέα της κάθε πόλης, αλλά επεκτείνεται και σε άλλα πεδία του δημοσίου βίου. Η ανάγνωση της παρούσας επιγραφής μάς επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι η πόλη του Γυθείου -κι όχι μόνο- ήταν σε θέση να προχωρήσει αυτόνομα στη διεξαγωγή εορτών και μάλιστα μεγίστης σημασίας, σαν αυτές, που όπως εύκολα αντιλαμβανόμαστε, είχαν οι σχετιζόμενες με την αυτοκρατορική λατρεία (για τα Καισάρεια και την αυτοκρατορική λατρεία στο Γύθειο βλ. παρακάτω την ενότητα σχετικά με τον ιερό νόμο του Γυθείου).

Η αυτονομία όμως, για την οποία έγινε λόγος θα μπορούσε να οδηγήσει κάποιον στον ισχυρισμό ότι η υπόθεση που θέλει τις επιμέρους εορτές και τους διάφορους αγώνες να περιορίζονται στα στενά εδαφικά όρια της κάθε πόλης και να χάνουν τον καθολικό χαρακτήρα τους από τη ρωμαϊκή κατάκτηση και μετά, ίσως να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Σε αυτού του είδους την περίπτωση, οφείλουμε να πούμε, ότι ένας τέτοιος ισχυρισμός κινδυνεύει να θεωρηθεί μονομερής και απόλυτος. Το γεγονός ότι μια πόλη διοργανώνει αυτόνομα, χωρίς τη συμμετοχή καμίας άλλης, την εκδήλωση μιας λατρευτικής εορτής δε σηματοδοτεί το τέλος του οικουμενικού χαρακτήρα των εορτών της εν λόγω περιόδου, διότι, αφενός εξακολουθούσαν να υπάρχουν εορτές που διοργανώνονταν με τη συμμετοχή περισσότερων της μιας πόλεων και αφετέρου οι θεατές και οι αθλητές ακόμα και των εορτών που διοργανώνονταν με την επιμέλεια μιας και μόνο πόλης, δεν ήταν απαραίτητο ότι προέρχονταν αποκλειστικά από την ίδια την πόλη. Τα ταξίδια εκείνη την εποχή, όσο επικίνδυνα κι αν ήταν, επιτρέπονταν και σύμφωνα με τις πηγές, δεν πραγματοποιούταν μόνο για επαγγελματικούς λόγους. Άλλωστε, γνωρίζοντας ότι μία από τις βασικές αρμοδιότητες των αγωνοθετών ήταν η οικονομική διαχείριση της διοργάνωσης των εκάστοτε εορτών, αντιλαμβανόμαστε, πως χάριν των διοργανώσεων αυτών απαιτούνταν πολλά χρήματα. Δεδομένου αυτού θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε την υπόθεση ότι η εκδήλωση αυτών των εορτών δεν περιοριζόταν στα στενά

πλαίσια της εκάστοτε πόλης, αφού μίαν αμιγώς τοπικού χαρακτήρα εορτή, κατά κανόνα, απαιτεί λιγότερα χρήματα από μία καθολικού χαρακτήρα.

Η πεποίθηση ότι οι κατά καιρούς εορταστικές εκδηλώσεις της εν λόγω περιόδου δεν απώλεσαν τον καθολικό τους χαρακτήρα ενισχύεται και από το δεδομένο ότι σε πολλές πόλεις πολλαπλασιάστηκαν οι διοργανώσεις εορτών και αγώνων χρηματοδοτούμενων με σημαντικά ποσά ως έπαθλα, προκειμένου να προσελκύσουν φημισμένους αθλητές. Συχνά πρόκειται για δημιουργία νέων αγώνων ή ανασύσταση παλαιών που είχαν περιπέσει σε αδράνεια.²⁸ Ένας ευεργέτης, σε θέση αγωνοθέτη, πληρώνει τα συμπόσια, τα θεάματα και τα έπαθλα των νικητών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της ρωμαϊκής Σπάρτης, όπου σημειώνεται η ίδρυση των Ουρανίων αγώνων με την οικονομική αρωγή ενός τοπικού πλούσιου του Γ. Ιουλίου Αγησίλαου προς τιμήν του Δία Ουρανίου, του οποίου η λατρεία φαίνεται ότι αναβίωσε με σκοπό την ίδρυση των εν λόγω αγώνων. Στους αγώνες προήδρευε ο αγωνοθέτης, ενώ τη γενική εποπτεία του αγώνα είχε ένας άλλος αξιωματούχος, που έφερε τον τίτλο πανηγυριάρχη. Κατά τη διάρκεια αυτής της εορταστικής εκδήλωσης φαίνεται ότι πραγματοποιούνταν αγώνες στίβου, μουσικής και θεάτρου. Οι αγώνες ελάμβαναν χώρα, είτε στο στάδιο, είτε στο θέατρο.²⁹

ΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΚΑΤΑΠΙΣΤΕΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΦΑΙΝΕΙΑΣ

Ιδιαίτερα διαφωτιστική για τη διοίκηση του αυτοκρατορικού Γυθείου είναι μία επιγραφή, που βρέθηκε σε αμπελώνα στο Γύθειο, αποτελούμενη από δύο μαρμάρινους λίθους.³⁰ Πρόκειται για την περίπτωση της δότριας Φαινείας που αναφέρθηκε παραπάνω. Αξίζει να σημειωθεί, ότι οι πέτρες είχαν αντιγραφεί από τον P. Lebas, ενώ τη συνέχεια επιμελήθηκε ο P. Foucart.³¹ Μία νέα έκδοση δόθηκε από τον W. Kolbe, εμπλουτισμένη με σχόλια του U. von Wilamowitz-Moellendorff και παρουσιάστηκε στο IG. V. 1. Οι τελευταίες τροποποιήσεις του ελληνικού κειμένου έγιναν από τον A. Wilhelm³², δυστυχώς όμως το άρθρο του δε δηλώνει ξεκάθαρα, αν

28 Για τις εξελίξεις αυτές βλ. Sartre 2012, 132.

29 Για την εορτή αυτή στη Σπάρτη βλ. τις παρατηρήσεις των Cartledge and Spawforth 2002, 185-186. Το σχετικό με τους εν λόγω αγώνες δεδομένο που αξίζει να σημειωθεί και μας επιτρέπει να αντιληφθούμε τη διατήρηση της καθολικότητας των εορταστικών εκδηλώσεων αυτής της περιόδου είναι η μεγάλη αξία του επάθλου που δινόταν στους νικητές των αγώνων. Ένας από αυτούς τους νικητές, ο Π. Αίλιος Αριστομάχος, πρωταθλητής παλαιστής από τη Μαγνησία καυχήθηκε σε ένα ποίημα, στο οποίο μνημονεύει τα επιτεύγματα του στους αγώνες, για το πώς "στην αξιοσέβαστη Σπάρτη, δίπλα στον πύργο της Λακεδαίμονος, στέφθηκε με το περίφημο βραβείο στα Ουράνια." Το ενδιαφέρον μας από αυτό το απόσπασμα εστιάζεται στο γεγονός ότι οι νικητές των Ουρανίων στέφονταν με ένα συμβολικό έπαθλο, το στεφάνι και ελάμβαναν και χρηματικό έπαθλο, το οποίο πιθανόν προερχόταν από δωρεά που είχε κάνει στην πόλη, ο ιδρυτής και πρώτος αγωνοθέτης, ο Αγησίλαος. Τεχνικά, οι Ουράνιοι αγώνες συγκαταλέγονταν στην κατηγορία των ιερών αγώνων η πιο συγκεκριμένα των στεφανιτών, το γενναϊόδωρο μέγεθος των βραβείων όμως φανερώνει αναμφίβολα την προσπάθεια και-κρίνοντας εκ του αποτελέσματος-την επιτυχία των Ουρανίων αγώνων στην προσέλκυση ξένων. Επιπλέον, εκτός από τον Αριστομάχο, ως νικητές αναφέρονται και αθλητές από άλλες πόλεις, όπως την Κόρινθο, τη Φώκαια και τη Σελεύκεια. Στην εν λόγω κατηγορία προστίθενται ένας κιθαριστής από τη Θεσσαλονίκη και ένας αυλητής από τη Γόρτυνα.

30 IG V 1,1208.

31 LeBas-Waddington 1837, 124. Το κείμενο παρουσιάστηκε με μικρές αλλαγές από τον B. Laum 1914, αρ. 9, 11-14.

32 IG V 1,1208=S.E.G. XIII,258.

θα μπορούσε να διαβάσει το έκτυπο ή να δει τις πέτρες στο πρωτότυπο ή αν είχαν ήδη χαθεί την εποχή του.³³

Η επιγραφή προέρχεται από τους Αυτοκρατορικούς χρόνους. Ο P. Foucart τη χρονολόγησε τον δεύτερο μ.Χ. αιώνα, λόγω της αναφοράς των "Σεβαστῶν" στον στίχο 37, που πίστευε ότι ήταν ο Μάρκος Αυρήλιος και ο Λούκιος Βήρος.³⁴ Ο A. Wilhelm έλυσε το πρόβλημα διαφορετικά. Στον στίχο 64, τα δύο γράμματα OB είχαν μέχρι την εποχή του διαβαστεί ως συντομογραφία ενός ονόματος Οφέλλιος Βοματίων, ο οποίος ήταν μέλος της οικογένειας της Φαινείας, της δότριας που αναγράφεται στην επιγραφή. Ωστόσο, η ταυτότητα του δεν ήταν ιδιαίτερα ξεκάθαρη. Το όνομα του φροντιστή που αναφέρεται στην επιγραφή είναι Οφέλλιος Κρίσπος και το όνομα του απελεύθερου Φαίνειος Πρείμος. Επομένως, ο συνδυασμός των δύο παραπάνω γραμμάτων δεν είχε πολύ νόημα. Ο A. Wilhelm ανακάλυψε ότι το όνομα του δωρητή θα έπρεπε να διαβάζεται Αρωμάτιον, αντί για Βωμάτιον. Τα δύο γράμματα της τελευταίας γραμμής τα πήρε ως ημερομηνία, που τον οδήγησε στο 72ο έτος, που καταμετράται από τη μάχη του Ακτίου, όπως συνηθίζεται στην Πελοπόννησο την εποχή της αυτοκρατορίας, δίνοντας το έτος 41/2 μ.Χ. ως χρονολογία της επιγραφής.³⁵ Δεδομένου μάλιστα, ότι μέσα στο κείμενο η Λιβία ονομάζεται Σεβαστή Θεά, μπορούμε να περιορίσουμε την πιθανή χρονολογία στο έτος 42 μ.Χ., έναν χρόνο μετά τη θεοποίηση της.³⁶

Στο εξεταζόμενο κείμενο γίνεται επί της ουσίας λόγος για τη δωρεά ενός καταπιστεύματος, το οποίο, κατά την ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα ήταν ένα ορισμένο ποσό κεφαλαίου, δωρισμένο, είτε στην πόλη, είτε σε κάποιο ιερό, είτε προοριζόμενο για τη σύσταση και τη λειτουργία ενός ιδιωτικού σωματείου. Οι σκοποί για τους οποίους ο δικαιούχος έπρεπε να χρησιμοποιήσει τη δωρεά ποίκιλλαν. Σημειώνεται βέβαια, ότι οι όροι υπό τους οποίους επρόκειτο να γινόταν η διαχείριση του κεφαλαίου ήταν συνήθως πολύ καλά καθορισμένοι. Η πόλη ή το ιερό δεν είχαν το δικαίωμα να ξοδέψουν το κεφάλαιο ανεξάρτητα από τους σκοπούς για τους οποίους είχε παραχωρηθεί, αλλά όφειλαν να το επενδύσουν και να καλύψουν από τους συσσωρευμένους τόκους το κόστος που σχετιζόταν με τους σκοπούς του καταπιστεύματος.³⁷

Στη συγκεκριμένη περίπτωση, δότρια του χρηματικού ποσού είναι μία γυναίκα, κάτι που είναι αρκετά συνηθισμένο στον ελληνικό κόσμο. Ο B. Laum μάλιστα υποθέτει ότι περίπου το 15 τοις εκατό των κεφαλαίων που προέρχονταν από τα καταπιστεύματα είχε δοθεί από γυναίκες.³⁸ Ειδικά υπό την επιρροή του ρωμαϊκού δικαίου, κατά την αυτοκρατορική εποχή, τα δικαιώματα των γυναικών αυξήθηκαν, δεδομένου ότι σε πολλές περιπτώσεις οι γυναίκες διέθεταν δική τους προσωπική περιουσία. Εκτός από το ιδιωτικό όφελος που μπορεί να εξασφάλιζε η πόλη ή το ιερό, μέσω της χρήσης του εν λόγω ταμείου, έπρεπε να διασφαλιστεί, ότι θα υπήρχε μέριμνα και για μian ορισμένη πτυχή της δημόσιας ζωής. Στην έρευνα εντοπίζουμε γυναίκες να ιδρύουν νέους αγώνες στη Φάσηλι ή να δίνουν χρήματα για την πρόσληψη ηθοποιών στην

33 Wilhelm 1951,90-100.

34 LeBas-Waddington 1837, 125.

35 Wilhelm 1951, 92.

36 Grether 1946, 222-252.

37 Harter-Uibopuu 2004, 4.

38 Laum 1914, 1-2,23-26.

Κέρκυρα.³⁹ Εδώ στο Γύθειο, η χρηματοδότηση της Φαινείας αφορούσε στην προμήθεια λαδιού για το Γυμνάσιο, προκειμένου να απαλλασσόταν το δημόσιο ταμείο από την εν λόγω δαπάνη. Υπήρχε η πρόβλεψη, πως κάθε χρόνο, αρχής γενομένης από το έτος του στρατηγού Αριστοπόλεως, οι άρχοντες, αφού ρύθμιζαν την επένδυση άλλων δημοσίων κεφαλαίων σύμφωνα με τα ψηφίσματα της πόλης και του Δήμου, έπρεπε να μεριμνήσουν για την άρτια εκμετάλλευση της δωρεάς για την προμήθεια του λαδιού. Έτσι λοιπόν, είχαν χρέος να καταβάλλουν κάθε δυνατή προσπάθεια, προκειμένου να υπάρχει μόνιμο όφελος από το δωρισμένο κεφάλαιο και όσοι το διαχειρίζονταν είχαν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν πως θα ήταν πάντα αρκετό για την προμήθεια του λαδιού.⁴⁰

Επί της ουσίας, η δότρια ήθελε να διασφαλίσει με αυτές τις προβλέψεις, πως η προμήθεια του λαδιού θα παρέμενε αδιάλειπτη για το Γυμνάσιο της πόλης και η δωρεά της δε θα καταντούσε προϊόν αμέλειας. Αν οι άρχοντες του Γυθείου δεν τηρούσαν αυτές τις υποχρεώσεις τους θα ενεργοποιούνταν κυρώσεις.⁴¹ Ο κατήγορος όφειλε να καταθέσει έγγραφη μηνυτήρια αναφορά και οι άρχοντες της πόλης υποχρεούταν να την παραλάβουν. Σε περίπτωση που αποδεικνυόταν η αδιαφορία της πόλεως ή η κακή διαχείριση του καταπιστεύματος, ποσό ισοϋψές με το ένα τέταρτο από το σύνολο της δωρεάς (δηλαδή 2000 δηνάρια από τα 8000 δηνάρια, που ήταν η δωρεά) θα ανήκε στον κατήγορο που αποκάλυπτε την παραβίαση των όρων και τα υπόλοιπα 6000 δηνάρια θα ανήκαν στην πόλη των Λακεδαιμονίων. Εάν και οι Λακεδαιμόνιοι αμελούσαν τη δωρεά της Φαινείας, τα 6000 δηνάρια θα ανήκαν στους ιερείς της *Diva Augusta*, δηλαδή της Λιβίας.⁴²

Στο τέλος, μεταξύ των όρων, αναφέρεται και το δικαίωμα χρήσης του λαδιού και από τους δούλους, κάθε χρόνο για έξι ημέρες, τρεις κατά τις εορτές του Αυγούστου και τρεις κατά τις εορτές της θεάς. Απαγορευόταν μάλιστα ρητά στους άρχοντες να εμποδίσουν τους δούλους να κάνουν χρήση του παρακεχωρημένου δικαιώματος τους.⁴³

39 Taeuber 1994, 208-214.

40 Harter-Uiboruu 2004, 5. Βλ. IG V 1, 1208 στ. 7-17: ὅπως κα[θ' ἑκα]-|[στον έτος οἱ καθεστῶ]τες ἄρχοντες, ὅταν καὶ τὰ λοιπὰ δημ[όσια χρή]-|[ματα ἐγδίδωσι]ν, ἀπὸ τοῦ ἐπὶ Ἀριστοπόλεος στρατηγοῦ [ἔνιαυ]-|[τοῦ κατὰ τὰ δόγμα]τα τῶν τῆς πόλεως συνέδρων καὶ τοῦ δήμου,|[καὶ τὴν ἐλαϊκὴ]ν πιπράσκωσι παροχὴν <έν>τεταμένως [σκοποῦν]-|[τες, ὅπως ἐκ τῆς ἐ]μῆς χάριτος καὶ δωρεᾶς ἀθάνατα προσ[γίνη]-|[ται κέρδη τοῦ ἀρ]γυρίου ἐγδιδόμενου καὶ τῶν λαμβανόν[των τό]|[ἀργύριον ἐγγύ]ας ἐνγαίους τῆ πόλει διδόντων ἀξι[οχρέονας],|[ἵνα ἐκ τῶν τόκων τ]ό ἔλαιον εἰς αἰῶνα τοῖς Γυθεατῶν πολί[ταις τε]|[καὶ ξένοις χορ]ηγηῆται, πᾶσάν τε πίστιν καὶ σπουδὴν [οἱ ἄρχον]-|[τες καὶ οἱ σύ]νεδροι εἰσφέρωνται κατ' ἔτος, ὅπως αἰδίο[ς ἢ τοῦ ἐ]-|[λαίου δόσις τῶ]ι γυμνασίω διαμῖνη καὶ τῆ πόλει . . .

41 IG V 1,1208 στ.20-25: [ἐάν δέ οἱ γινόμε]νοι κατ' ἔτος ἄρχοντες ἢ οἱ σύνεδροι ἢ ἡ πό[λις ὀ]-|[λιγωρήσωσιν] τῆς εἰς αἰῶνα τοῦ ἐλαίου χορηγίας ἢ μὴ κα[τὰ τὰ]|[γεγραμμένα ἐγ]δανείσωσι τὸ ἀργύριον ἢ μὴ ἀξιοχρέονας [ἐνγαί]-|[σους ἐγγύας λάβωσιν] παρὰ τῶν τὸν ἐλαϊκὸν μελλόντων [τῶι δημο]-|[σίωι ἀποφέρε]ιν τόκον, ἵνα ἐκ παντὸς ἧ τὸ ἄλειμμα [τῆ πόλει],|[ἢ μὴ πολυπρα]<γ>μ<ο>νήσωσι εἰς τὸ τὴν ἐμὴν τοῦ ἀργυρίου [δόσιν] . . .

42 IG V 1, 1208 στ.31-40: <τ>ό μὲν τέταρτον ἔστω μέρος [τῶν]|[ὀ]κτακῆχιλιῶν διναρίων τοῦ κατηγορήσαντος, ἐάν ἐλ[᾿εν]-|[ξ]<η> τῆν τῶν Γυθεατῶν ῥαθυ[μῖαν], τὰ δέ ἐξακισχίλια δινά[ρια τῆς]|[π]όλεως [τῶν Λακεδαίμωνιων. ἐάν [δ]έ καὶ Λακεδαίμονιοι [ὀλι]|[γω]ρήσωσιν [τῆς ἐμ]ῆς χάριτος, ἔστω [τὰ ἐ]ξακισχίλια δινά[ρια]|[τῆς] Σεβαστῆς [θε]ᾶς, ἐλένξαντος τοῦ β[ουλι]ομένου τὴν [Λα]-|[κεδα]ιμονίων ὀλιγ[ω]ρίαν καὶ τοῖ<ς> Σεβαστοῖς τὸ ἀρ[γύριον] ἀνε[νεγ]-|[κόν]τος. βούλομαι δὲ καὶ τοὺς δούλους τῆς τοῦ [ἀλείμματος φι]-|[λανθρω]πίας μετέχει<ν> κατ' ἔτος ἐπὶ ἕξ ἡμέρας, τρῖς [μὲν]|[.....]#⁷ους καὶ τρῖς τὰς τῆς θεοῦ, μήτε ἄρχοντος [μήτε συνέδρου]|[

43 IG V 1,1208 στ.38-42: βούλομαι δὲ καὶ τοὺς δούλους τῆς τοῦ [ἀλείμματος φι]-|[λανθρω]πίας μετέχει<ν>

Επιθυμία της δότριας ήταν να γραφτούν τρεις πέτρινες στήλες για τη δωρεά της και τους όρους που τη συνόδευαν, εκ των οποίων μία θα στηνόταν στην Αγορά, σε έναν τοίχο μπροστά από το σπίτι της, μία στο Καισάρειο και μία στο Γυμνάσιο, προκειμένου να είναι γνωστές και εμφανείς σε όλους τους πολίτες και ξένους, ες αεί.⁴⁴ Στα πλαίσια της πρακτικής του “δοῦναι καὶ λαβεῖν”, που χαρακτήριζαν τις σχέσεις της πόλης με τους ευεργέτες της, η Φαινεία επιδιώκει να διασφαλίσει ότι οι δούλοι και οι απελεύθεροι της θα είναι για πάντα απηλλαγμένοι από κατασχέσεις ή πάσης φύσεως παρενοχλήσεις, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης της πόλης προς εκείνη για την προσφορά της. Μάλιστα, όπως η ίδια αναφέρει, δεδομένου ότι αυτό το δίκαιο και ιερό καταπίστευμα που δώρισε εγκάρδια θα την κάνει να φαίνεται αθάνατη, ελπίζει να μην αποδειχθεί λανθασμένη η επιλογή της να εμπιστευτεί την πόλη.⁴⁵

Το κεφάλαιο που δίνεται είναι, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, 8000 δηνάρια. Για τη διαχείριση του κεφαλαίου η Φαινεία προτίμησε να χρησιμοποιήσει θεσμούς της πόλης, παρά να συγκροτήσει νέα σώματα διαχειριστών. Η πόλη, που εκπροσωπείται από τους άρχοντες, είναι υποχρεωμένη να μεριμνά για τη σωστή εκμετάλλευση της δωρεάς, που δόθηκε για συγκεκριμένο συμφέρον, όπως ακριβώς φροντίζει και για τα άλλα δημόσια έργα. Ενδιαφέρον έχει επίσης το δεδομένο ότι η Φαινεία ορίζει ποιος πρέπει να είναι ο τόκος που θα προκύπτει από την επένδυση του κεφαλαίου της. Συγκεκριμένα, προβλέπεται ότι το Γύθειο έπρεπε να έχει κάθε χρόνο το 10 τοις εκατό του συνολικού κεφαλαίου (800 δηνάρια από τα 8000 δηνάρια), για να το ξοδέψει στη διάθεση του λαδιού. Επιπλέον, το λάδι που προμηθευόταν η πόλη από τη χρήση του κεφαλαίου που δώρισε η Φαινεία θα διετίθετο, όχι μόνο για τους πολίτες του Γυθείου, αλλά και για τους ξένους που έμεναν εκεί, συμπεριλαμβανομένων φυσικά και των Ρωμαίων negotiatores.⁴⁶

Ο όρος που υπαγορεύει τη χρήση του λαδιού και από τους δούλους, σε συγκεκριμένες ημέρες του έτους, είναι θα λέγαμε αρκετά προοδευτικός, καθώς η είσοδος τους συνήθως απαγορευόταν στο Γυμνάσιο. Βέβαια, η παραχώρηση δικαιώματος στους δούλους για χρήση του Γυμνασιακού λαδιού δεν είναι πρωτοφανής. Ο Κλαύδιος Διόδοτος στο Άργος επαινεί τον εαυτό του, επειδή ήταν ο πρώτος και ο μοναδικός που έδωσε λάδι σε ελεύθερους πολίτες, καθώς και σε δούλους.⁴⁷ Ωστόσο, η ρήτρα που ορίζει η Φαινεία για τη χρήση του λαδιού και από τους δούλους και την απαγόρευση στους άρχοντες να παρεμποδίσουν αυτή τη χρήση φανερώνει πως η αποδοχή δούλων στον χώρο του Γυμνασίου ήταν κάτι νέο για τους πολίτες του Γυθείου. Μάλιστα, όπως αναφέρεται ρητά, ούτε οι άρχοντες, ούτε οι σύνεδροι, ούτε οι γυμνασίαρχοι είχαν το δικαίωμα να εμποδίσουν τους δούλους. Εξ αυτού, μοιάζει παραπάνω από σίγουρο το δεδομένο ότι οι γυμνασίαρχοι μέχρι τη δωρεά της Φαινείας ήταν

κατ' ἔτος ἐπὶ ἕξ ἡμέρας, τρεῖς [μεν]|[. . .]ους καὶ τρεῖς τὰς τῆς θεοῦ, μήτε ἄρχοντος [μήτε συνέδρου] |[μήτε γ]υμνασιάρχου κωλύοντος αὐτούς ἀλείφεσθαι.

44 IG V 1,1208 στ. 42-48: κα[ί εἰς][λιθίν]ας τρεῖς στήλας ἀναγραφῆναι τὴν τῆς ἐμῆς <χ>[ἀρίτος ἐ]-[πί τοῖς]ρήτοῖς γεινομένην τῷ γυμνασίῳ καὶ τῇ πόλει δω[ρεάν], [ἵνα μί]α μὲν ἐν ἀγορᾷ πρό τῆς ἐμῆς οἰκίας εἰς τὸν τ[οῖχον] |[προσερ]εισθῆι, μία δέ εἰς τὸ Καισαῖρον ἀνασταθῆ παρά τ[άς . .]|[. . . πύ]λλας τεθεῖσα, μία δέ εἰς τὸ γυμνάσιον, ἵνα καὶ πολ[ί]-[ταις καί]ξένοις εἰς αἰῶνα φανερά καὶ εὐγνωστος ἦ πᾶσιν [ή] |[τῆς ἐμ]ῆς χάριτος φιλανθρωπία .

45 IG V 1,1208 στ. 55: ἀθάνατος γάρ εἶναι δόξω [χάρην] |[ταύτην κομισ]αμένη δικαίαν καὶ συναπαθεστάτην ἐμοί παρ' [ύμῶν],[οὐδέ θεῶν καθι]στεριῶ τῇ πόλει πεπιστευκῶ.

46 Harter-Uiboruu 2004, 7.

47 IG IV 606.

επιφορτισμένοι με την παρεμπόδιση των δούλων από την είσοδο στο Γυμνάσιο. Εκ πρώτης όψεως, φαίνεται ιδιαίτερα περίεργο το δεδομένο ότι μία γυναίκα ήταν σε θέση να παρακάμψει τους υφιστάμενους νόμους της πόλης με τόσο εύκολο τρόπο. Ωστόσο, πρέπει να λάβουμε υπ' όψιν ότι για την αποδοχή της δωρεάς συγκλήθηκε συνέλευση στην πόλη του Γυθείου. Επομένως, η ίδια η πόλη άλλαξε τους κανονισμούς της και έθεσε εξαιρέσεις στους ισχύοντες νόμους της, αποδεχόμενη τους όρους της δότριας. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένα από τα πολλά παραδείγματα συμβιβασμών που έγιναν κατά την ίδρυση καταπιστευμάτων. Δεδομένου ότι η πόλις ωφελοούταν από ανάλογες δωρεές, ο συμβιβασμός στον οποίο προέβαινε δεν πρέπει να μας προκαλεί έκπληξη. Επίσης, η ακριβής διαδικασία της επένδυσης των χρημάτων που θα πραγματοποιούσε η πόλις δεν αναφέρεται στο τμήμα της επιγραφής που έχουμε. Οι μοναδικές πληροφορίες που έχουμε σχετικά με αυτού του είδους την επένδυση φαίνονται μόνο στη γενική ρήτρα, σύμφωνα με την οποία οι άρχοντες είχαν την υποχρέωση να επενδύσουν το κεφάλαιο, χορηγώντας έντοκα δάνεια έναντι αξιόχρεων εγγυήσεων σε ακίνητη περιουσία.⁴⁸

Το σύνθετο σύστημα προστίμων, που καθιέρωσε η δότρια αποκαλύπτει τις βασικές ανησυχίες της για τον τρόπο με τον οποίο θα γινόταν η διαχείριση του παρακεχωρημένου κεφαλαίου της. Μάλιστα, για τη διατήρηση των όρων που έθεσε, χρησιμοποιεί ένα σύστημα εκούσιας δίωξης, το οποίο ήταν πολύ γνωστό στην πόλη του Γυθείου. Όποιος ήθελε, ανεξαρτήτως εθνικότητας (Έλληνας ή Ρωμαίος) είχε τη δυνατότητα να ασκήσει δίωξη για την υπόθεση. Η διαδικασία, κατά την οποία ο πληθυσμός του Γυθείου μπορούσε να ασκήσει έλεγχο στη διοίκηση μαρτυρείται καλά. Στον ιερό νόμο του Γυθείου για την Αυτοκρατορική λατρεία μπορούσε οποιοσδήποτε να ελέγξει αν έχει γίνει κακή διαχείριση του ιερού χρήματος. Μάλιστα, εάν οι κατηγορίες για κακή διαχείριση του ιερού χρήματος αποδεικνύονταν αληθείς, ο "βουλόμενος" δε λάμβανε καμία ανταμοιβή, αλλά και σε περίπτωση που έχανε την υπόθεση και αποδεικνύονταν άδικες οι κατηγορίες του δε βαρυνόταν με στέρηση της περιουσίας του. Στην προκειμένη περίπτωση, δεν υπάρχει κάποια ακριβής ρήτρα που να διασφαλίζει ότι οι "βουλόμενοι" δε θα έχαναν την περιουσία τους σε περίπτωση που άδικα απήγγειλαν κατηγορίες, όμως ορίζεται ότι θα ανταμείβονταν, εάν αποδεικνυόταν ότι είχαν δίκιο.⁴⁹

Οι άρχοντες έπρεπε να λάβουν την καταγγελία που στο κείμενο εμφανίζεται με τον όρο έπαγγελία. Φαίνεται να υπάρχει ένα αθηναϊκό πρότυπο που χρησιμοποιείται στο Γύθειο γι' αυτήν τη διαδικασία. Στο αθηναϊκό δίκαιο βρίσκουμε την επαγγελία ως προκαταρκτική καταγγελία απαραίτητη πριν την έγερση μιας δοκιμασίας εναντίον ενός δημοσίου ομιλητή, αλλά θα μπορούσε επίσης η λέξη να σημαίνει απλώς "επίσημη καταγγελία". Το γεγονός ότι οι σύνεδροι και οι άρχοντες αναφέρονται ως πιθανοί κατηγορούμενοι δε δημιουργεί κανένα οξύμωρο σχήμα. Το συμβούλιο ήταν αρκετά μεγάλο, ώστε να αναμένεται να κρίνει δίκαια τη διοίκηση των μελών του. Η επιγραφή δείχνει πολύ καλά, ότι ο ρόλος των "βουλομένων" στη διαδικασία δεν έχει τελειώσει, μετά την απαγγελία των κατηγοριών. Αντιθέτως ο καταγγέλλων λειτουργεί ως κατήγορος στη δίκη που ακολουθεί. Εντυπωσιακό είναι επίσης το δεδομένο ότι ο εισαγγελέας θέτει ένα χρονικό όριο για την εκδίκαση της υπόθεσης. Σύμφωνα με το δικονομικό δίκαιο του Γυθείου, θα ανέμενε κανείς το όριο αυτό να τίθεται από το Συμβούλιο της πόλης. Ωστόσο, φαίνεται πως η Φαινεία (ή και οι σύμβουλοι της) δεν εμπιστευόταν αρκετά τους

48 Harter-Uibopuu 2004, 8.

49 ο.π. 9.

αξιωματούχους της πόλης σε μια στιγμή που η ίδια η πόλη, εκπροσωπούμενη από αυτούς τους αξιωματούχους, ήταν ύποπτη.⁵⁰ Επομένως, εμπιστεύτηκε στους “βουλομένους” τη δυνατότητα, όχι μόνο να ξεκινήσουν την όλη διαδικασία, αλλά και να μεριμνήσουν για την πρόοδο της. Αν ο κατηγορος κατόρθωνε να αποδείξει τη ραθυμία των Γυθεατών, θα έπαιρνε ο ίδιος 2000 δηνάρια, ενώ τα άλλα 6000 θα πήγαιναν στη Σπάρτη.⁵¹

Ένα ακόμα στοιχείο που μας δίνει πολύτιμες πληροφορίες για τον τρόπο, με τον οποίο λειτουργούσε η εσωτερική ζωή της πόλης του Γυθείου είναι ο όρος “παρακαταθήκη”. Η δότρια έχοντας ανησυχία για τους θρεπτούς και τους απελεύθερους της, εμπιστεύεται τη φροντίδα τους στην πόλη, χρησιμοποιώντας τον ίδιο όρο που χρησιμοποιείται και για τις οικονομικές συναλλαγές, “παρακατατίθημι”.⁵² Η διαδικασία του τρόπου με τον οποίο διασφαλιζόταν η παρακεχωρημένη ελευθερία των πρώην δούλων είναι γνωστή. Συνήθως ένα ιερό της πόλης εγγυόταν ότι οι δούλοι που απελευθερώνονταν, δεν επρόκειτο να ξαναγίνουν δούλοι. Μιαν επιγραφή από τη Στήρι της Φωκίδας φανερώνει μία ανάλογη “παρακαταθήκη”.⁵³ Σε αντίθεση με το κείμενο από το Γύθειο που είναι αρκετά γενικό και ζητά από την πόλη και τους πολίτες της να προστατεύσουν τους απελεύθερους της Φαινείας λόγω της καλοσύνης τους προς τον πλούσιο δωρητή, το κείμενο από τη Στήρι δείχνει μια πιο συγκεκριμένη νομική διαδικασία. Όποιος θέλει (βουλόμενος) μπορεί να ενεργεί ως προστάτης των απελευθέρων που ξαναέχασαν την ελευθερία τους. Θα δικαιούταν να λάβει 15 μναις για κάθε δούλο, αλλά έπρεπε να αφιερώσει το μισό ποσό στο ιερό του Ασκληπιού.⁵⁴ Παρόλα αυτά, το συμπέρασμα και των δύο κειμένων παραμένει το ίδιο. Οι πρώην δούλοι πρέπει να προστατεύονται από κατασχέσεις και παρενοχλήσεις.⁵⁵

Ο νομικός όρος “παρακαταθήκη” περιγράφει την κατάθεση χρημάτων ή περιουσίας που έχει ανατεθεί στη φροντίδα κάποιου. Επιπλέον, χρησιμοποιείται για την ανάθεση προσώπων σε κηδεμόνες, όπως περιγράφεται στον Δημοσθένη. Στην επιγραφή από το Γύθειο, ο P. Foucart θα ήθελε να δει ένα χειρόγραφο σε συνδυασμό με την ανάθεση των παραδοθέντων στο κράτος.⁵⁶ Ο B. Laum συμφωνεί και αναφέρει ότι η πόλη επί της ουσίας καλείται να μεταχειρίζεται τους δούλους ως ελεύθερους με κάθε τρόπο και να φροντίζει για να θεωρούνται ως τέτοιοι.⁵⁷ Το πιθανότερο είναι πως η Φαινεία εκφράζει απλώς την πρόθεση της, η οποία νομικά δεν είναι δεσμευτική, να ελευθερώσει τους αγαπημένους της δούλους. Η θέληση της και ο όρος της “παρακαταθήκης” που χρησιμοποιεί δεν έχουν νομική υπόσταση και ως εκ τούτου η πόλη δεν μπορεί να αναγκαστεί να παρέμβει σε οποιαδήποτε περίπτωση παρενόχλησης ενός από τους

50 ο.π. 10.

51 IG V 1,1208, στ.31-34: <τ>ό μὲν τέταρτον ἔστω μέρος [τῶν]-[ὄ]κτακ[ισχιλίων διναρίων] τοῦ κατηγορήσαντος, ἐάν ἐλ[έν]-[ξ]<η> τή[ν τῶν Γυθεατῶν] ῥαθυ[μία]ν, τὰ δὲ ἑξακισχίλια δινά[ρια τῆς] | [π]όλεως [τῶν Λακεδ]αιμονίων

52 IG V 1,1208, στ. 48-56: παρακατατίθεμαι δὲ τῆ [πό]-[λει καὶ το] [ῖς συνέδροις καὶ τοὺς θρεπτοὺς μου καὶ ἀπ[ελευ]-[θέρους] πάντας τε καὶ πάσας. Ἐνεύχομαι τε ὑμῖν θε[οὺς] | [καὶ θεάς] καὶ τὴν τῶν Σεβαστῶν Τύχην, καὶ ζώσης ἐμοῦ [καὶ ἑἴ] | [ἄνθρωπε] ἰόν τι πάθω, καὶ κατὰ ἄνδρα καὶ κοινῆ, τὴν ἀρίστην [καί] | [φιλιτάτην] <ἐ>μοῦ καὶ ὧν ἐγὼ τειμῶ καὶ τετείμηκα θρε[πτῶν] | [καὶ ἀπελε]υθέρων διὰ παντός ὑμᾶς ποιήσασθαι πρόνο[ι]- | [αν, ἵνα . . .] ἐπειδήτοι διὰ τὴν ἀπάντων ὑμῶν εἰς ἐμέ ε[ἶ]-[νοιαν ἀμετακί]νητοι φυλαχθῶσιν.

53 IG IX.1 34.

54 Albrecht 1978, 118, 213-215.

55 Harter-Uibopuu 2004, 13.

56 LeBas-Waddington 1837, 127.

57 Laum 1914, 14.

απελευθερωμένους. Από την άλλη, η κοινωνική θέση και η φήμη της Φαινείας θα δέσμευε τόσο την ίδια, όσο και την πόλη να παραμείνουν εντός των όρων της υπόσχεσης τους. Στη ίδια δύναμη βασίστηκε και ο πατέρας του Δημοσθένη, όταν “κατέθεσε” τα παιδιά του στα χέρια των φίλων του.⁵⁸

Η ΘΕΣΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΕΦΟΡΩΝ

Κατά τη Ρωμαϊκή περίοδο, οι ελεύθερες πόλεις του ελληνικού χώρου είχαν το δικαίωμα να διατηρούν τον δικό τους νομικό και ποινικό κώδικα, δεδομένου βέβαια, ότι αυτός δε θα διασάλευε την καθεστηκυία τάξη, ούτε θα υπέσκαπτε τα θεμέλια της ρωμαϊκής κυριαρχίας. Στα πλαίσια της παραχώρησης αυτού του δικαιώματος, οι πόλεις ήταν σε θέση να εκδικάζουν με τη μέριμνα των δικών τους οργάνων τις δικαστικές υποθέσεις που προέκυπταν. Το εν λόγω έργο στις ελληνικές πόλεις της Πελοποννήσου φαίνεται ότι υπαγόταν στη δικαιοδοσία των εφόρων. Μεταξύ άλλων οι έφοροι ήταν υπεύθυνοι για την προβουλευματική διαδικασία, την προετοιμασία δηλαδή των θεμάτων που θα συζητούσαν στην εκκλησία του δήμου. Γνωρίζοντας, ότι στις πόλεις που ανήκαν στο Κοινό των Ελευθερολακώνων, οι έφοροι κατείχαν τη μεγαλύτερη εξουσία, δε μας προκαλεί ιδιαίτερα μεγάλη εντύπωση το δεδομένο της ανάθεσης τόσο σοβαρών για την πόλη αρμοδιοτήτων, όπως ήταν η δικαστική και η προβουλευματική διαδικασία, στους εφόρους. Γενικά ήταν ένα σώμα με μεγάλη ισχύ.⁵⁹

Η υψηλή θέση, στην οποία μπορούμε να κατατάξουμε το αξίωμα των εφόρων στην πολιτική ζωή της πόλης του Γυθείου, δικαιολογείται από τα επιγραφικά ευρήματα. Σε μια επιγραφή της πόλης χρονολογούμενη το 80 π.Χ., που τιμάται ο Φιλήμων του Θεοξένου και ο υιός του, Θεόξενος για την προσφορά τους στο ιερό του Απόλλωνος τα μόνα πολιτειακά όργανα που αναφέρονται είναι οι έφοροι και ο δήμος.⁶⁰ Αναμφίβολα πρόκειται για μια επιγραφή με πολύ μεγάλη σημασία και για τους τιμωμένους, που έλαβαν τόσο υψηλές τιμές και για την πόλη που επωφελήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό από την προσφορά των τιμωμένων. Το δεδομένο λοιπόν ότι σε μία ιδιαζούσης σημασίας επιγραφή αρκεί και μόνον η αναγραφή των εφόρων, αποδεικνύει τη θέση ισχύος που είχαν στα πλαίσια της πολιτικής ζωής του Γυθείου. Ειδικότερα, οι έφοροι είναι το όργανο της πολιτείας στο οποίο απευθύνεται ο Φιλήμων για να ανακοινώσει την πρόθεση του να επισκευάσει το ιερό του Απόλλωνος, στοιχείο που αποδεικνύει αναμφίβολα ότι οι έφοροι διαδραμάτιζαν έναν από τους κυριότερους ρόλους στην πόλη. Βάσει των όσων αναφέρονται στο τέλος της επιγραφής, οι έφοροι ήταν αυτοί που ανέλαβαν να αντιγράψουν την παρούσα επιγραφή και να μεριμνήσουν για την τοποθέτηση της στο ιερό του Απόλλωνα, προκειμένου το περιεχόμενο της να είναι διαθέσιμο σε κοινή θέα. Εξ αυτού του στοιχείου λοιπόν, προκύπτει ότι οι έφοροι, ως οι κύριοι ρυθμιστές της εξουσίας στην πόλη του Γυθείου, επιφορτίζονταν με την υποχρέωση να επικυρώνουν και να συμμετέχουν σε διαδικασίες απόδοσης υψηλών τιμών σε πρόσωπα που με τη δράση τους ωφέλησαν την πόλη.

Η προαναφερθείσα αρμοδιότητα των εφόρων διακρίνεται και σε ένα ακόμα τιμητικό ψήφισμα της πόλης του Γυθείου.⁶¹ Στην προκειμένη περίπτωση, ο τιμώμενος είναι ένας ιατρός από τη Σπάρτη, ονόματι Δαμιάδας. Η επιγραφή χρονολογείται το 70 π.Χ. και ο τελευταίος τιμάται για

58 Harter-Uibopuu 2004, 14.

59 Sartre 2012, 199.

60 IG V 1 1144.

61 IG V 1,1145 (το κείμενο του ψηφίσματος παρατίθεται παρακάτω (σημ. 113)).

τις παρεχόμενες υπηρεσίες του προς την πόλη. Όπως στην προηγούμενη, έτσι και στην παρούσα επιγραφή γίνεται εμφανής η συμμετοχή των εφόρων, ενώ παράλληλα αναφέρεται ρητά η υποχρέωση τους να αντιγράψουν το περιεχόμενο του ψηφίσματος και να μεριμνήσουν για την τοποθέτηση του σε κοινή θέα. Μάλιστα στην επιγραφή αυτή αναφέρεται ένα στοιχείο, που δεν υπήρχε στην προηγούμενη. Ορίζεται ότι σε περίπτωση που οι έφοροι δεν πραγματοποιήσουν τις διαδικασίες εκείνες που απαιτούνται, προκειμένου για την τοποθέτηση της επιγραφής σε περίοπτο σημείο της πόλης, θα καταστούν υπόδικοι και θα υποχρεωθούν σε καταβολή προστίμου. Εξ αυτού θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι η δημοσιοποίηση ψηφισμάτων ιδιαίτερα σημαντικών για την πόλη δεν αποτελούσε μία από τις πιθανόν πολλές αρμοδιότητες των εφόρων, αλλά ίσως μία από τις κυριότερες αρμοδιότητες των εν λόγω αξιωματούχων.

Η συμμετοχή των εφόρων παρατηρείται και σε άλλο τιμητικό ψήφισμα της πόλης, στο οποίο επίσης, σημειώνεται η υποχρέωση τους να αναλάβουν τη δημοσίευση του περιεχομένου του.⁶² Αυτή τη φορά τα τιμώμενα πρόσωπα είναι δύο αδέρφια, ονόματι Νεμέριος και Μάρκος Κλοάτιοι, υιοί του Νεμερίου. Οι έφοροι επιπλέον εντέλλονται να προσκαλέσουν τους τιμώμενους σε προεδρία κατά τη διάρκεια των αγώνων της πόλης. Η πληροφορία αυτή μας βοηθά να αντιληφθούμε ότι οι έφοροι είχαν τη δικαιοδοσία να απευθύνουν τέτοιου είδους προσκλήσεις κατά τη διάρκεια τόσο σημαντικών γεγονότων για την πόλη, όπως ήταν οι αγώνες. Ωστόσο, φαίνεται πως στην προκειμένη τουλάχιστον περίπτωση η πρόσκληση των τιμώμενων σε προεδρία δεν εναπόκειται στην κρίση των εφόρων, αλλά αποτελεί επιβεβλημένη υποχρέωση τους. Τα προαναφερθέντα πρόσωπα τιμώνται επίσης για τις ευεργεσίες τους προς την πόλη. Άλλη επιγραφή της αυτοκρατορικής περιόδου παρουσιάζει τους εφόρους να διαβιβάζουν σε Τρίτη πόλη αντίγραφο τιμητικού ψηφίσματος του Γυθείου για έναν πολίτη της πόλεως αυτής,⁶³ ενώ η συμμετοχή τους εμφανίζεται και σε επιγραφές, στις οποίες τιμώνται πρόσωπα σχετιζόμενα με τη θρησκευτική ζωή της πόλης, και ιδίως με την αυτοκρατορική λατρεία. Τέλος, σε δύο τιμητικές επιγραφές του 3ου αιώνα μ.Χ. για τους αυτοκράτορες Καρακάλλα και Κάρο αντίστοιχα τα ονόματα των πέντε εφόρων αναφέρονται σε γενική πτώση, πιθανώς διότι σε αυτούς ανέθεσε η αποδίδουσα τις τιμές πόλη την ευθύνη για την ανέγερση των τιμητικών μνημείων.⁶⁴

Διαπιστώνεται λοιπόν πως οι έφοροι στο ρωμαϊκό Γύθειο είναι αρμόδιοι να δέχονται αιτήματα πολιτών που επιθυμούν να ευεργετήσουν την πόλη και να συγκαλούν τα αρμόδια πολιτειακά όργανα για την εξέταση αυτών των αιτημάτων (περίπτωση Φιλήμονος). Επίσης, εντέλλονται από την εκκλησία του δήμου και τη βουλή να μεριμνούν για τη χάραξη των τιμητικών ψηφισμάτων και την υλοποίηση των τιμών που έχουν αποφασιστεί, ενώ εκπροσωπούν την πόλη στις σχέσεις της με άλλες πόλεις.

Το βέβαιο είναι ότι το αξίωμα του εφόρου διατήρησε την παλιά του υπεροχή από την κλασική περίοδο. Οι περιπτώσεις των επιγραφών που εξετάστηκαν παραπάνω αποδεικνύουν πως οι έφοροι εξακολουθούσαν να βρίσκονται στην κορυφή της πυραμίδας της τοπικής αυτοδιοίκησης και να εκπροσωπούν την πόλη στις επίσημες συναλλαγές της. Άλλωστε, όπως

62 IG V 1,1146.

63 IG V 1,1524.

64 IG V 1,1163 και 1164.

έχει ήδη αναφερθεί, το Γύθειο ως πόλη που ανήκε στο Κοινό των Ελευθερολακώνων διοικούταν στο εσωτερικό του με διοικητικούς μηχανισμούς, σχεδιασμένους κατά το πρότυπο του σπαρτιατικού πολιτεύματος. Γνωρίζοντας, κυρίως μέσα από μια σειρά διπλωματικής αλληλογραφίας του δεύτερου και του πρώτου αιώνα π.Χ., ότι και στη ρωμαϊκή Σπάρτη οι Έφοροι εξακολουθούσαν να κατέχουν περίοπτη θέση στους κόλπους της τοπικής αυτοδιοίκησης, δε μας προκαλεί ιδιαίτερα μεγάλη εντύπωση το δεδομένο ότι και στο Γύθειο η θέση τους ήταν ανάλογη. Εν αντιθέσει προς τα όσα είχε υποστηρίξει η Chrimes, ότι “είχαν βυθιστεί στη θέση των απλών γραμματέων”, οι πληροφορίες που λαμβάνονται από τις πηγές ενισχύουν την άποψη του Τουλουμάκου, σύμφωνα με την οποία οι Έφοροι υπήρξαν από τα διοικητικά όργανα που διατήρησαν την παλιά τους αίγλη.⁶⁵

ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ: Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Ο ολιγαρχικός προσανατολισμός της τοπικής αυτοδιοίκησης της πόλης του Γυθείου ίσως δεν οφειλόταν μόνος στο δεδομένο ότι η πόλη ακολουθούσε το σπαρτιατικό πολιτικό καθεστώς. Παρατηρείται ότι, επί Ρωμαϊκής εποχής, όσες πόλεις διατήρησαν την αυτονομία τους λειτουργούσαν κυρίως ολιγαρχικά. Η επίσημη συμμετοχή της συνέλευσης των πολιτών, που αναφέρονται απλώς ως “δήμος” ή “πόλις”, δε φαίνεται να είχε κάποια ουσιαστική σημασία στις υποθέσεις της πόλης. Η απουσία οποιασδήποτε παράδοσης σχετιζόμενης με τη λαϊκή πολιτική καθιστά σαφές ότι το δημοκρατικό στοιχείο στον μηχανισμό λήψης αποφάσεων εξέλιπε παντελώς. Η συνέλευση των πολιτών είχε επί της ουσίας έναν ρόλο παθητικό, λειτουργώντας ως ένα όργανο που δε συμμετείχε στη διαχείριση των κοινών μέσα από την ενεργό διευθέτηση ζητημάτων και τη λήψη αποφάσεων, αλλά απλώς επικύρωνε τις ήδη ειλημμένες από τους άρχοντες. Ενδεικτικό στοιχείο αυτής της πραγματικότητας είναι η εντολή που επί της ουσίας είχε δώσει ο αυτοκράτορας Τραϊανός σε αξιωματούχο της Σπάρτης, σύμφωνα με την οποία τα έσοδα από ορισμένα πρόστιμα έπρεπε να δαπανώνται “για ό,τι επιθυμεί ο λαός”, στη συνέχεια όμως του κειμένου αναγράφεται, πως “οι άρχοντες αποφασίζουν”.⁶⁶

Άλλωστε, η προτίμηση της Ρώμης προς τις εύπορες κοινωνικές τάξεις, τους χαρακτηριζόμενους ως “έχοντες”, ήταν γνωστή και είχε πρακτικά εκδηλωθεί από τον δεύτερο κίόλας Μακεδονικό Πόλεμο. Με την κατάκτηση τους το 146 π.Χ. οι Ρωμαίοι απλώς εφάρμοσαν με τρόπο άμεσο αυτού του είδους την προτίμηση, μέσω της επιβολής πολιτευμάτων με τιμοκρατικό χαρακτήρα. Η πολιτική αυτή των Ρωμαίων ασφαλώς και δεν ήταν τυχαία. Αντίθετα, επρόκειτο για έναν ορθώς σχεδιασμένο μηχανισμό, που λειτουργούσε ως εργαλείο επιβολής και κυριαρχίας, παράλληλα όμως και δημιουργίας μιας αρμονίας συμφερόντων ανάμεσα στην τοπική αριστοκρατία των πόλεων και τη ρωμαϊκή ηγετική τάξη.⁶⁷ Στη βάση αυτής της πολιτικής, η αυτονομία που παραχωρήθηκε σε επιμέρους πόλεις από τους Ρωμαίους κατακτητές έλαβε με τρόπο σχεδόν απόλυτο τον ολιγαρχικό προσανατολισμό, για τον οποίο έγινε λόγος παραπάνω, επιμελημένο με τέτοιο τρόπο, που ο αποκλεισμός οποιουδήποτε περιθωρίου δημοκρατικής (ανάλογης της κλασικής εποχής) δράσης θα ήταν, όχι απλά εφικτός, αλλά σίγουρος.

65 Cartledge and Spaworth 2002, 149.

66 ο.π. 105.

67 Rizakis 2010, 3-4.

Το αποτέλεσμα που προέκυψε από αυτήν την πολιτική ενίσχυση της τοπικής ολιγαρχίας ήταν η έμφαση των διαχωριστικών κοινωνικών, νομικών και πολιτικών ορίων, ανάμεσα στους “έχοντας” και τους “μη έχοντας”. Οι μικροϊδιοκτήτες, που συγκροτούσαν άλλοτε τον πυρήνα του στρατού της πόλεως και αποτελούσαν ως εκ τούτου ισχυρή δύναμη πολιτικής και κοινωνικής πίεσης, τοποθετήθηκαν πλέον στο περιθώριο των νέων πολιτικών και οικονομικό-κοινωνικών εξελίξεων.⁶⁸

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί, ότι κατά τη διάρκεια του τρίτου μ.Χ. αιώνα, η διοικητική διάκριση μεταξύ των ελεύθερων και των υποτελών πόλεων της Αχαΐας σε μεγάλο βαθμό διαβρώθηκε από την επανειλημμένη αποστολή στον ελληνικό χώρο υψηλόβαθμων (συνήθως υπατικής τάξης) αξιωματούχων που ονομάζονταν διορθωτές, ή στα ελληνικά, “έπανορθωταί” ή “διορθωταί”. Επρόκειτο επί της ουσίας για αποστολές αξιωματούχων που σκοπό είχαν τη διευθέτηση υποθέσεων των πόλεων, ακόμα κι αν αυτές είχαν χαρακτηριστεί ως “ελεύθερες”. Τέτοιου είδους αποστολές μαρτυρούνται ήδη από τον δεύτερο αιώνα, διαπιστώνεται ωστόσο, ότι είναι σποραδικές. Από τον τρίτο αιώνα όμως και μετά οι αποστολές αυτές πληθαίνουν και οι λεγόμενοι “διορθωτές” λειτουργούν ταυτόχρονα και ως ανθύπατοι.⁶⁹

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΥΣΠΡΑΓΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: ΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Όπως είδαμε και παραπάνω, η κυριαρχία της Ρώμης στον ελληνικό χώρο, το 146 π.Χ. επέφερε ριζικές αλλαγές, όχι μόνο στον πολιτικό, αλλά και στον οικονομικό χώρο των ελληνικών πόλεων. Οι πόλεις αντιμετωπίστηκαν από τους Ρωμαίους κατακτητές, βάσει της διάθεσης τους απέναντι στη Ρώμη, πριν την έκβαση του πολέμου. Στα πλαίσια λοιπόν αυτής της πολιτικής, όσες πόλεις ήταν φιλικά διακείμενες προς τη Ρώμη, όπως η Σικυώνα, η Σπάρτη, η Μεσσήνη και η Επίδαυρος ανακηρύχθηκαν ελεύθερες, απολαμβάνοντας ένα καθεστώς, που τις τοποθέτησε στην κορυφή της νέας πολιτικής και διοικητικής ιεραρχίας της χερσονήσου. Ωστόσο, αυτή η νέα οργάνωση ευνόησε και ορισμένες άλλες πόλεις, από τις οποίες όμως απαιτήθηκε φόρος. Μεταξύ αυτών ήταν η Πάτρα και το Άργος. Μάλιστα η Πάτρα θεωρείται πως έγινε το κέντρο του αναδιοργανωμένου Αχαϊκού Κοινού. Όπως διαμορφώθηκε η κατάσταση μετά την καταστροφή της Κορίνθου, η πόλη των Πατρών λειτουργούσε πλέον ως το μοναδικό λιμάνι επικοινωνίας με τη δύση. Στον αντίποδα βρισκόταν η πόλη της Δύμης, μια πόλη που κατά παράδοση έτρεφε αισθήματα εχθρότητας προς τη Ρώμη και τα οποία αποφάσισε να εκφράσει βίαια, έναν μόλις χρόνο μετά την καταστροφή της Κορίνθου, μέσω μιας ανοιχτής εξέγερσης. Το αποτέλεσμα που προέκυψε ήταν ιδιαίτερα καταστροφικό για την Δύμη. Πλην των πόλεων που έτυχαν ευνοϊκής μεταχείρισης και μέριμνας από τους Ρωμαίους, όλες οι υπόλοιπες καταδικάστηκαν σε συστηματική επιδείνωση του πολιτικού και οικονομικού τους ρόλου, λόγω της παντελούς αδιαφορίας του κατακτητή.⁷⁰ Η ρωμαϊκή κυριαρχία και η διοικητική αναδιοργάνωση της ελληνικής χερσονήσου δε συνοδεύτηκαν από αλλαγές στην οικονομική οργάνωση των πόλεων και η ενοποίηση της μεσογειακής οικονομίας που επέβαλαν οι Ρωμαίοι

68 Ριζάκης 1992-1993, 437.

69 Cartledge and Spawforth 2002, 138.

70 Rizakis 2010,3.

με την πολιτική τους δεν είχε, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, τις ευνοϊκές συνέπειες, που οραματιζόταν ο Πολύβιος.⁷¹

Είναι χαρακτηριστικό πως οι αρχαίοι ιστορικοί στο σύνολο τους σχεδόν, από τον Πολύβιο και τον Στράβωνα έως τον Πλούταρχο και τον Δίωνα τον Χρυσόστομο παρουσιάζουν μια πολύ απαισιόδοξη εικόνα για την Πελοπόννησο, τόσο κατά την ύστερη ελληνιστική εποχή, όσο και κατά την πρώιμη αυτοκρατορική.⁷² Ο Πολύβιος αναφερόμενος στην περίοδο που επακολούθησε μετά τον ατυχή Αχαϊκό πόλεμο και την καταστροφή της Κορίνθου αποδίδει τη δημογραφική αιμορραγία σε ηθικές αδυναμίες των Ελλήνων της εποχής του, όπως η ματαιοδοξία και η υπερβολική αγάπη της εύκολης ζωής και των υλικών αγαθών. Σε αυτές τις αιτίες αποδίδει τη χαμηλή γεννητικότητα και τη δημογραφική κρίση, των οποίων επακόλουθα είναι η παρακμή των πόλεων και η ερήμωση της υπαίθρου, που συνεπάγεται την εγκατάλειψη των γαιών.⁷³ Η κατάσταση περιγράφεται ακόμα πιο δραματική για την περίοδο της ύστερης ελληνιστικής εποχής.⁷⁴

Η εικόνα του Στράβωνος, που γράφει έναν αιώνα αργότερα στα χρόνια της βασιλείας του Αυγούστου είναι ακόμα πιο χαρακτηριστική. Η ελλαδική γενικά χερσόνησος εμφανίζεται ως το μοναδικό μελανό σημείο μέσα στο πανόραμα του αρχαίου κόσμου που παρέχει η γεωγραφία του. Η εικόνα του γενικού μαρασμού και της παρακμής γίνεται εντονότερη, όταν συγκρίνεται με τις σφύζουσες από ζωή και πλούτο περιοχές, όπως η Μικρά Ασία και η Ιταλία για τις οποίες αφιερώνει εκτενή και διθυραμβικά σχόλια. Τα χωρία στα οποία η απαισιόδοξος νότα για την Πελοπόννησο γίνεται έτι εντονότερη είναι τα σχετιζόμενα με αναφορές περιοχών, οι οποίες υπήρξαν ιδιαίτερα "εύανδροι" κατά το παρελθόν.⁷⁵ Η Μεσσηνία χαρακτηρίζεται ως "έρημος άνδρων", αλλά και στη Λακωνία, πλην της Σπάρτης, η κατάσταση παρουσιάζεται ίδια, αφού έχουν πλέον απομείνει μόνο τριάντα μικρά πολίσματα, σε αντίθεση με το παρελθόν, που ήταν εκατό.⁷⁶ Η Αρκαδία χαρακτηρίζεται επίσης ως μία "έρημος περιοχή". Επισημαίνεται ότι μια σειρά λαμπρών πόλεων αφανίστηκαν και "ή ούκέτ' είσιν ή μόλις αὐτῶν ἴχνη φαίνεται καί σημεία".⁷⁷ Το κωμικό στοιχείο που εντοπίζει ο Στράβων είναι ότι και αυτή ακόμα η Μεγαλόπολη, παρά τον συνοικισμό, κατά το παρελθόν, τῶν γύρω κωμῶν είναι έρημος, "έρημία μεγάλη 'έστιν ή Μεγάλη πόλις".⁷⁸ Η ερήμωση της περιοχής ανάγεται κατά τον Στράβωνα στον υποχρεωτικό συνοικισμό της Μεγαλοπόλεως. Ίδια είναι η εικόνα που παρουσιάζεται και για τις υπόλοιπες περιοχές. Η κατάσταση μάλιστα είναι τόσο απελπιστική, που, όπως αναφέρει ο Στράβων χαρακτηριστικά, η λειψανδρία στην εύφορη λεκάνη του Πείρου και την πεδινή ζώνη που διασχίζει ο Λάρισος ανάγκασε τον Πομπήιο να εγκαταστήσει στην περιοχή ένα μέρος από τους ηττημένους πειρατές το 67 π.Χ.⁷⁹ Μια τέτοια κατάσταση ήταν ιδιαίτερα επιβλαβής, δεδομένου, ότι η οικονομία των ελληνικών πόλεων της χερσονήσου στηριζόταν εν πολλοίς στη γεωργία. Ο αγροτικός τομέας λοιπόν, υπέφερε από τη μείωση του

71 Πολύβιος, 39.5.

72 Ριζάκης 1992-1993, 434.

73 Πολύβιος, 36.17, 5-9.

74 Cicero, *Pro Flacco*, 16. 62-64.

75 Στράβων, 9.2, 25.

76 ο.π. 8.8, 11.

77 ο.π. 8.8, 2.

78 ο.π. 8.8, 1.

79 ο.π. 8.7, 5.

αριθμού των εργατικών χεριών και την εγκατάλειψη της γης. Είναι βέβαιο, πως το φαινόμενο αυτό είχε αρχίσει ήδη να παρατηρείται από παλαιότερα, στην προκειμένη όμως περίπτωση, οι διαστάσεις που έλαβε προκάλεσαν ιδιαίτερα καταστροφικές συνέπειες, οι οποίες αποκαλύπτονται, τόσο από τις διαθέσιμες πηγές, όσο και από τις επιφανειακές έρευνες και τα αρχαιολογικά ευρήματα.

Στηριζόμενοι στις παραπάνω μαρτυρίες, οι σύγχρονοι ιστορικοί κατέληξαν στη διαπίστωση, ότι το φαινόμενο της δημογραφικής κρίσης έχει μία διάρκεια που εκτείνεται σε περισσότερους αιώνες και το ερμήνευσαν ως ένα "mal profond", που άγγιξε τις ρίζες του αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού κόσμου. Το ερώτημα που γεννάται είναι, πρώτον κατά πόσον αυτή η εικόνα της υπαίθρου που σκιαγραφούν οι πηγές είναι αντικειμενική και δεύτερον αν το φαινόμενο αυτό οφείλεται σε κοινωνικά αίτια, όπως για παράδειγμα η υπερβολική συγκέντρωση της γης και η συνεπακόλουθη εξαφάνιση των μικροϊδιοκτητών ή απλώς αποτελεί συνέπεια μιας δημογραφικής κρίσης, που ενδεχομένως προκλήθηκε και από άλλες αιτίες.⁸⁰

Το φαινόμενο της υπερβολικής συγκέντρωσης της γης είναι παλιό φαινόμενο στην Πελοπόννησο και ήταν ήδη ιδιαίτερα έντονο στην περίοδο, που προηγήθηκε της ρωμαϊκής κατάκτησης στον 2ο π.Χ. αιώνα. Η αντίθεση ανάμεσα στους "έχοντας" και τους "μή έχοντας" ήταν ιδιαίτερα έντονη στους κόλπους των περισσοτέρων πόλεων της Πελοποννήσου που ανήκαν στην Αχαϊκή Συμπολιτεία και οι γνωστές διεκδικήσεις "γῆς ἀναδασμός" και χρεῶν ἀποκοπή" οδήγησαν συχνά σε ανοιχτή σύγκρουση τις αντίπαλες κοινωνικές τάξεις. Η ηγετική ομάδα της συντηρητικής πτέρυγας της Συμπολιτείας προσπαθούσε κάθε φορά να εκτονώσει την κοινωνική κρίση από το εσωτερικό των πόλεων με κάθε τρόπο και σε περιπτώσεις, όπως αυτή της Σπάρτης για παράδειγμα, αναζήτησε τη βοήθεια και την επέμβαση εξωτερικών δυνάμεων, στην αρχή της Μακεδονίας και αργότερα της Ρώμης. Ωστόσο, η στρατιωτική επέμβαση της Ρώμης το 146 π.Χ. φαίνεται πως έθεσε οριστικό τέλος στις λαϊκές διεκδικήσεις.⁸¹

Η ρωμαϊκή κατάκτηση δεν ανέκοψε αυτήν την τάση συγκεντρώσεως της γης. Όπως είδαμε και παραπάνω, η υποστήριξη των Ρωμαίων στην τοπική ολιγαρχία της εκάστοτε πόλεως, προς επίτευξη της εξασφάλισης του δικού τους οικοδομήματος, οδήγησε σε μία σχεδόν ολοκληρωτική αποδυνάμωση τους μικροκαλλιεργητές, τόσο στον πολιτικό, όσο και στον οικονομικό-κοινωνικό τομέα. Επιπλέον, η συγκέντρωση μεγάλων εκτάσεων γης είναι αδιαμφισβήτητη τουλάχιστον στη νότια Πελοπόννησο. Δύο επιγραφές της Μεσσήνης, που σχολιάστηκαν με υποδειγματικό τρόπο από τον Ad. Wilhelm, κάνουν λόγο για έναν φόρο της έγγειας ιδιοκτησίας, τη γνωστή "ὄκτώβολος εἰσφορά".⁸² Ανάμεσα στους ιδιοκτήτες γης που αναφέρονται, πολλοί είναι Ρωμαίοι που ασφαλώς θα εγκαταστάθηκαν στην περιοχή πολύ νωρίτερα από τις αρχές του 1ου μ.Χ. αιώνα που χρονολογούνται τα κείμενα.⁸³ Πολλοί Ρωμαίοι εγκατεστημένοι στη Μεσσήνη μαζί με τους Μεσσήνιους πολίτες εικονίζονται σε ένα ψήφισμα των χρόνων του Αυγούστου να καταβάλουν ικανά ποσά για την ανοικοδόμηση κτισμάτων της πόλεως μετά από την περίοδο καταστροφών.⁸⁴

80 Ριζάκης 1992-1993, 436.

81 Alcock 1989, 6-7.

82 Wilhelm 1914, 1-120.

83 Giovannini, 1978, 115-122. Ο Wilhelm τοποθετούσε τα κείμενα γύρω στο 100 π.Χ.

84 Ριζάκης 1992-1993, 437.

Επιπλέον, στη Μεσσήνη, εκτός από Ρωμαίοι, υπάρχουν και Έλληνες πλούσιοι μεγαλοϊδιοκτήτες γης. Ως ενδεικτικό παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε τον Λύσωνα, που ήταν φίλος και έμπιστος του Κικέρωνα στην Πάτρα και ο οποίος κατέβαλε, με τη βοήθεια του ρήτορα, υπεράνθρωπες προσπάθειες στη Ρώμη (το 45 π.Χ.), στο περιβάλλον του Καίσαρος, ούτως ώστε να μη θιγεί η περιουσία και τα συμφέροντα του. Ο φόβος του Λύσωνος, που τον οδήγησε στην προαναφερθείσα και επιτυχημένη, εκ του αποτελέσματος, προσπάθεια φαίνεται να οφειλόταν στα σχέδια αποικισμού του Καίσαρα στην περιοχή και τα οποία δυνητικά έθεταν σε κίνδυνο, κυρίως τις περιουσίες των μεγαλοϊδιοκτητών.⁸⁵ Ωστόσο, το εκπληκτικότερο παράδειγμα “Έλληνας μεγαλογαιοκτήμονας” είναι αυτό του Σπαρτιάτη Ευρυκλή, τον οποίο ο Αύγουστος αντάμειψε για τις υπηρεσίες του, χαρίζοντας του ένα ολόκληρο νησί, τα Κύθηρα.⁸⁶

Συνοψίζοντας, είναι σε θέση κανείς να υποστηρίξει, ότι οι φιλολογικές και επιγραφικές πηγές μαρτυρούν την περαιτέρω ενίσχυση, μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση, του φαινομένου της μεγαλοϊδιοκτησίας σε βάρος των μικροϊδιοκτητών γης. Η επένδυση σε γη εκ μέρους πλούσιων Ρωμαίων μαρτυρείται ασφαλώς, αλλά δε φαίνεται να έχει την έκταση και τη σπουδαιότητα που γνωρίζει το φαινόμενο σε άλλες περιοχές. Ο κύριος φορέας της συγκροτήσεως μεγάλων περιουσιών φαίνεται πως είναι αυτοί οι εκπρόσωποι της τοπικής αριστοκρατίας των πόλεων που κατάφεραν να αναπτύξουν δεσμούς με πλούσιους και επιφανείς Ρωμαίους ή το αυτοκρατορικό περιβάλλον.⁸⁷

Ωστόσο, η οικονομική κατάρρευση της Πελοποννήσου δεν αποδίδεται αποκλειστικά, ούτε στη συγκέντρωση της γης στα χέρια των λίγων, ούτε στην εγκατάλειψη της, ούτε στην ολιγανθρωπία. Τα προαναφερθέντα ανάγονται σίγουρα σε σοβαρούς παράγοντες που οδήγησαν στην οικονομική κατάρρευση της Πελοποννήσου, δεν ήταν όμως οι μοναδικοί. Συνέτρεξαν επιπλέον λόγοι, που οδήγησαν στην αποσάθρωση της πελοποννησιακής οικονομίας. Ο κυριότερος εξ αυτών των λόγων δεν ήταν οι πολεμικές αποζημιώσεις, όπως θα ανέμενε κανείς, διότι αυτές, όπου υπήρξαν, δεν ήταν ιδιαίτερα βαριές, αλλά η κλεμμένη από τους κατακτητές λεία. Επίσης, η φορολογία, αν και δεν ήταν σταθερή ή μόνιμη προκάλεσε ένα ακόμα ισχυρό πλήγμα στην οικονομία των ελληνικών πόλεων, ιδιαίτερα των πιο αδύναμων από αυτές. Το χειρότερο όμως όλων ήταν, ότι δεν καταβλήθηκε προσπάθεια για την αναδιοργάνωση της γεωργίας και την αναζωογόνηση της βιοτεχνίας, η οποία συρρικνώθηκε ραγδαία, λόγω της περιθωριοποίησης των πολιτικών και οικονομικών ρόλων των πελοποννησιακών πόλεων. Η διάλυση της Αχαϊκής Συμπολιτείας με τον τερματισμό της κοπής των τριόβολων της Συμπολιτείας, μετά το 146 π.Χ. και η κατάργηση των προνομίων της γαιοκτησίας και της επιγαμίας, που απολάμβαναν οι Αχαιοί σε όλες τις πόλεις της Πελοποννήσου, ήταν αναμφίβολα σοβαρά πλήγματα για το περιφερειακό εμπόριο και την οικονομία γενικότερα. Η καταστροφή της Κορίνθου, ενός σημαντικού εμπορικού και βιοτεχνικού κέντρου της Πελοποννήσου, συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση αυτής της αποσταθεροποιητικής κατάστασης, καθώς ανακόπηκε ο δίαυλος επικοινωνίας της χερσονήσου με τον υπόλοιπο κόσμο. Την ήδη επιβαρυσμένη κατάσταση δυσκόλεψε η αδυναμία να βρεθεί ένα υποκατάστατο της Κορίνθου, που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως αστικό κέντρο

85 Ριζάκης 1990, 331-333.

86 Επιγραφικές μαρτυρίες αφήνουν να εννοηθεί ότι ο Ευρυκλής διέθετε και άλλες εκτάσεις γης στη νότιο Πελοπόννησο, βλ. Ballardie 1980, 329-330.

87 Ριζάκης 1992-1993, 439.

οικονομικής δραστηριότητας. Επιπλέον, το κέντρο του εμπορίου στη Πελοπόννησο είχε πλέον μετατοπιστεί στη Δήλο, την Αλεξάνδρεια και τα μεγάλα λιμάνια της Μικράς Ασίας.⁸⁸

Από τον 1ο π.Χ. αιώνα παρατηρείται όλο και εντονότερα το φαινόμενο της εγκατάστασης Ιταλών και Ρωμαίων εμπόρων σε πολλές πόλεις της Πελοποννήσου, όπως στην Πάτρα, το Αίγιο, το Άργος, το Γύθειο, τη Μεσσήνη, τη Μεγαλόπολη και την Ήλιδα. Ενώ ένα τέτοιο δεδομένο θα ήταν ικανό να γεννήσει αισιοδοξία και να δημιουργήσει την ελπίδα ότι η κατάρρευση της οικονομίας των πόλεων της χερσονήσου θα ανακοπτόταν και οι πόλεις θα τοποθετούνταν ξανά σε τροχιά ανάπτυξης, η πραγματικότητα απέδειξε ότι η επίτευξη της πολυπόθητης ανάκαμψης άγγιζε το σημείο του ανέφικτου. Οι οικονομικές δραστηριότητες των προαναφερθέντων ομάδων αναβίωσαν ορισμένους τομείς και παρήγαγαν πλούτο, δυστυχώς όμως μόνο για τους μετανάστες. Η προστιθέμενη αξία στην οικονομία των πόλεων ήταν αναμφίβολα ελάχιστη. Αυτό οφειλόταν, όχι μόνο στην ανύπαρκτη συμμετοχή του γηγενούς πληθυσμού ή στη ληστρική φύση των Ρωμαίων επιχειρηματιών, που είχαν σχεδόν τον αποκλειστικό έλεγχο των κυριότερων εμπορικών και τραπεζικών δραστηριοτήτων στην Ανατολή, αλλά και στο γεγονός ότι οι πελοποννησιακές πόλεις δεν παρήγαγαν αρκετό πλεόνασμα για εξαγωγές μεγάλης κλίμακας. Ως εκ τούτου, δεν μπορούσαν εξαιτίας των πόρων και της γεωγραφικής τους θέσης να ανταγωνιστούν άλλες περιοχές, τα εδάφη των οποίων ήταν πιο γόνιμα και οι γηγενείς πιο δραστήριοι, ούτε είχαν τη δυνατότητα να επωφεληθούν από τις νέες αγορές και ευκαιρίες που προσφέρονταν στον τομέα του εμπορίου, εντός του μεσογειακού πλαισίου, το οποίο συν τοις άλλοις διευρύνθηκε λόγω των ρωμαϊκών κατακτήσεων.⁸⁹

Το πρόβλημα όξυνε ακόμα περισσότερο η δράση ορισμένων Ρωμαίων τραπεζιτών, οι οποίοι λειτουργώντας ως τοκογλύφοι εκμεταλλεύτηκαν τις ανάγκες επιβίωσης των πόλεων, συμβάλλοντας στην εξάντληση ακόμα και των τελευταίων πλουτοπαραγωγικών πηγών. Δεν ήταν μάλιστα λίγες οι περιπτώσεις, κατά τις οποίες η υποφέρουσα τοπική οικονομία κατευθυνόταν προς τη χρεοκοπία. Αυτού του είδους οι εκτεταμένες οικονομικές επιχειρήσεις καπιταλιστών αποτελούσαν σκάνδαλο μεγατόνων, δεδομένου ότι δάνειζαν χρήματα στους κατοίκους των πόλεων της Ανατολής. Στην αρχή των εμφυλίων πολέμων οι πόλεις αυτές βρίσκονταν ήδη από οικονομική άποψη σε απελπιστική θέση. Αυτές ακριβώς τις δυσκολίες τους εκμεταλλεύονταν οι Ρωμαίοι τραπεζίτες και κεφαλαιούχοι, οι οποίοι στις πλείστες των περιπτώσεων ανήκαν στην τάξη των συγκλητικών ή των υπτέων. Παρουσιάζονταν ως πρόθυμοι να βρουν το απαιτούμενο ποσό, ζητούσαν όμως τεράστιο τόκο και όλη την περιουσία της πόλης για εγγύηση. Σε περίπτωση μάλιστα που η πόλη δεν μπορούσε να πληρώσει, ο δανειστής έχοντας την κάλυψη της ρωμαϊκής εξουσίας απαιτούσε την εξόφληση του χρέους με την υποστήριξη στρατιωτικών δυνάμεων. Θεωρούνταν τόσο φυσική η ανάμιξη κάποιου Ρωμαίου στις επιχειρήσεις δημοσιωνών και δανειστών, ώστε ακόμα και πρόσωπα με ανώτερο κατά τα άλλα ήθος, όπως π.χ. ο Κικέρων, άνθρωπος με ακηλίδωτη φήμη και εξαιρετικός ως επαρχιακός διοικητής, συμμετείχαν σε αυτές χωρίς κανέναν ενδοιασμό. Ο Βρούτος, ο δολοφόνος του Καίσαρα, είχε επενδύσει τα χρήματα του σε δάνεια που έδωσε σε διάφορες πόλεις και απαιτούσε τόκο 48 τοις εκατό. Η κατάσταση έμοιαζε σε μεγάλο βαθμό μη αναστρέψιμη, δεδομένου ότι και η γενναιοδωρία της ελίτ δεν είχε μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα. Στο τέλος της Res Publica, η δημογραφική και οικονομική κρίση στις περισσότερες

88 Rizakis 2010, 4.

89 ο.π. 5.

πόλεις της Πελοποννήσου έλαβε δραματικές διαστάσεις σε τέτοιο βαθμό, που ανάγκασε την άμεση πολιτική παρέμβαση της Ρώμης, η οποία ενεργοποιήθηκε, μεριμνώντας για την αποτροπή μιας κατάρρευσης που θα συμπαρέσυρε και το δικό της σύστημα.⁹⁰

Η "ΑΡΩΓΗ" ΤΩΝ CLOATII ΣΤΟ ΓΥΘΕΙΟ

Ο ιστορικός Αθανάσιος Ριζάκης θεωρεί ότι το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα Ρωμαίων τραπεζιτών, οι οποίοι με την τοκογλυφική τους δράση απομυζούσαν τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους των πόλεων σε περιόδους έκτακτης ανάγκης, ήταν οι αδερφοί Cloatii στο Γύθειο.⁹¹ Ένα ψήφισμα της πόλης του Γυθείου, χρονολογούμενο περί το 71/70 π.Χ., μας παράσχει πλούσιες πληροφορίες για την παραπάνω περίπτωση. Το περιεχόμενο της επιγραφής σχετίζεται με την απόδοση τιμών σε δύο Ιταλούς επιχειρηματίες, ονόματι Νεμέριος και Μάρκος Κλοάτιοι, από την πόλη της Ρώμης, υιοί του Νεμερίου.⁹² Η αιτία της εν λόγω απόδοσης τιμών φαίνεται να είναι οι οικονομικού χαρακτήρα ευεργεσίες των δύο αδερφών προς την κοινότητα του Γυθείου. Επιπλέον, η δράση των Cloatii δε φαίνεται να περιορίζεται μόνο στο οικονομικό πεδίο, αλλά επεκτείνεται και στο διπλωματικό. Για την ακρίβεια, ως φαίνεται, οι τιμώμενοι τραπεζίτες, μεταξύ άλλων, μεσολάβησαν για λογαριασμό της πόλης του Γυθείου σε ορισμένους Ρωμαίους αξιωματούχους.

Εξ αρχής, οι δύο αδερφοί χαρακτηρίζονται ως πρόξενοι και ευεργέτες της πόλεως. Επρόκειτο ασφαλώς για δύο ιδιαίτερα τιμητικούς τίτλους, οι οποίοι δεν αποτελούσαν απλώς όρους θεωρητικού περιεχομένου, χωρίς ουσιαστική πρακτική αξία.⁹³ Ωστόσο στην επιγραφή που εξετάζουμε, η προξενία είναι το δεδομένο και όχι το προϊόν της απόδοσης τιμών, που περιγράφονται στο παρόν κείμενο. Πιο συγκεκριμένα, οι Ρωμαίοι αδερφοί ήταν ήδη πρόξενοι, πριν την πραγματοποίηση των ευεργεσιών, που αποτέλεσαν αιτία και αφορμή της παραχώρησης των τιμών, για τις οποίες γίνεται λόγος στην παρούσα επιγραφή. Η αναφορά στην ιδιότητα τους, ως πρόξενοι και ευεργέτες της πόλεως δεν αποτελεί μέρος της απαρίθμησης των προνομίων και των τιμών που αποφασίστηκε να τους δοθούν στην παρούσα φάση, αλλά λειτουργεί ως αναγνωριστικό στοιχείο, που σκοπό έχει να καταδείξει το υψηλό κύρος και την εξέχουσα θέση, που είχαν ήδη τα τιμώμενα πρόσωπα στον δημόσιο βίο της πόλεως του Γυθείου. Μία τέτοια επιλογή ασφαλώς και δεν είναι τυχαία. Όχι μόνον καθιστά σαφές το πολιτικό προφίλ των τιμωμένων, επαινώντας τους και υπενθυμίζοντας τους, κατά κάποιο τρόπο, την ιδιότητα τους μέσα στην πόλη, που αναμφισβήτητα θα συνοδευόταν, έστω

90 Rostovtzeff 2010, 173.

91 Ριζάκης 1992-1993, 438.

92 IG V,1 1146.

93 Βλ. IG V 1, 1146 στ. 1-2: ἐπεὶ Νεμέριος καὶ Μάρκος Κλοάτιοι Νεμερίου υἱοὶ Ῥωμαῖοι, οἱ πρόξενοι καὶ εὐεργεταὶ τῆς πόλεως ἁμῶν. . . . Ο θεσμός της προξενίας αποτελεί έναν εδραιωμένο θεσμό στον ελληνικό χώρο, ανάγοντας τις ρίζες του ήδη από τον 7ο π.Χ. αιώνα, ως κρατική πολιτική εκδοχή της παραδοσιακής ξενίας, αφού στην αρχαιότητα δεν υπήρχαν τακτικές διπλωματικές υπηρεσίες, ούτε μόνιμες πρεσβείες στο εξωτερικό. Ένας πρόξενος αναλάμβανε να μιλήσει εκ μέρους των ξένων στη συνέλευση του λαού ή στη βουλή και υποχρεούταν να δέχεται και να φιλοξενεί στο σπίτι του τους πρέσβεις ή γενικά τους εκπροσώπους της πόλης, της οποίας ήταν πρόξενος. Στην Ελληνιστική Εποχή, ο θεσμός της προξενίας εξακολουθεί να υπάρχει και να εκφράζεται με την απονομή πολιτικών δικαιωμάτων. Την ιδιότητα του προξένου την έδιναν οι πόλεις σε ξένους, στους οποίους ανέθεταν το καθήκον να φροντίζουν για τα συμφέροντα, όσων πολιτών τους ταξίδευαν στις πατρίδες των τιμωμένων. βλ. Walbank 1999, 207-208.

και άτυπα, από τις αντίστοιχες υποχρεώσεις που σχετίζονται με μία τέτοια ιδιότητα, αλλά παρουσιάζει και μια συνέχεια “δοῦναι καί λαβεῖν” μεταξύ της πόλεως και των τιμωμένων, μία διαδρομή, η οποία σταδιακά οδηγεί τους τιμωμένους στην κορυφή των παρεχόμενων προνομίων. Είναι λοιπόν προφανές, ότι οι Cloatii είχαν λάβει και άλλες τιμές στο παρελθόν. Τα ευεργετήματα τους ήταν πράγματι περισσότερα του ενός και το πολιτικό τους προφίλ ιδιαίτερα διακεκριμένο. Δάνεισαν χρήματα στην πόλη και δέχτηκαν έναν εύλογο διακανονισμό.⁹⁴ Αργότερα, προχώρησαν στην παροχή νέου δανείου προς την πόλη, το οποίο εξ όσων φαίνεται, η κοινότητα δεν ήταν σε θέση να αποπληρώσει στο σύνολο της. Ως εκ τούτου, οι Γυθεάτες, που φαινομενικά συμβουλευτήκαν έναν Ρωμαίο άρχοντα, ονόματι L. Marcilius, για τον οποίο έχουμε πληροφορίες, πως ήταν legatus του M. Antonius Creticus, ζήτησαν τη διαιτησία των Αθηναίων, ελπίζοντας σε μία πιο επιτυχημένη διαπραγμάτευση.⁹⁵

Η απόφαση της πόλης του Γυθείου να αιτηθεί διαιτησία από την Αθήνα, θα λέγαμε, ότι αποδεικνύει τον ιδιαίτερα σοβαρό χαρακτήρα της κατάστασης στην οποία είχαν περιέλθει οι Γυθεάτες. Ενώ θα ανέμενε κανείς από την πλευρά των Cloatii μία δυσανασχέτηση γι’ αυτήν την κίνηση των Γυθεατών, ικανή να πυροδοτήσει το κλίμα και να οδηγήσει τους δύο Ρωμαίους αδερφούς στην υιοθέτηση μιας σκληρής και άκαμπτης στάσης, η πραγματικότητα έδειξε ότι η κατάσταση εξελίχθηκε διαφορετικά. Οι Cloatii, αντί να κρατήσουν μνησικακία, δέχτηκαν όρους για την αποπληρωμή του χρέους, που ήταν πιο επωφελείς για την πόλη. Επιπλέον, έδωσαν ένα ακόμα δάνειο στην κοινότητα, η οποία χρειαζόταν χρήματα για να ικανοποιήσει τα αιτήματα του M. Antonius Creticus, την παραμονή της εκστρατείας του κατά των πειρατών. Και πάλι οι Cloatii συμφώνησαν μία αλλαγή των όρων της αρχικής συμφωνίας που ήταν συμφέρουσα για την πόλη. Διαπραγματεύτηκαν μείωση του ανατοκισμού από τέσσερις δραχμές τον μήνα σε δύο δραχμές τον μήνα, δεδομένο που επέτρεψε στην πόλη την εξοικονόμηση ποσού άνω των 1500 δραχμών.⁹⁶

Η συμπεριφορά των Cloatii και οι λόγοι που αποφάσισαν να διαχειριστούν με αυτόν τον τρόπο την οικονομική δυσπραγία της πόλης του Γυθείου παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Αρχικά, αξίζει να σημειωθεί, ότι οι δύο Ρωμαίοι αδερφοί δεν ήταν απλοί περαστικοί από την πόλη του Γυθείου. Η εν λόγω πόλη δεν ήταν για εκείνους ένας από τους πολλούς προορισμούς,

94 Βλ. IG V 1, 1146 στ. 5-9: ὑπέρ ὧν καί παρ’ αὐτούς τούς κα[ι] | ρούς ἄ πόλις εὐχαριστοῦσα μνεῖαν ποιησαμένα ταῖς κα[θη] | [κ]ιούσαις αὐτούς ἐκόσμησεν τιμαῖς ἐν τε τῷ ἐπί Λαχάρεο[ς] | [ἐ]νιαυτῷ καί ὄτε περί τοῦ πρώτου δανείου τάν λύσιν ἐποιοῦν | [το], καί ἐν τῷ ἐπί Φαήνιου δέ ἐνιαυτῷ.

95 Βλ. IG V 1, 1146 στ. 9-14: ὄτε περί τοῦ ἄλλου δα | νείου τοῦ τᾶν τρισχιλιᾶν καί ἐνακοσιᾶν ἐξήκοντα πέντε | δραχμᾶν, ᾶν ἐδανείσατο ἄ πόλις ἐν τῷ ἐπί Δαμαρμένου | ἐνιαυτῷ, λαβόντες ἐπί Μαρκιλίου κριτάν Ἀθηναίων δᾶ | μον, παρακληθέντες ὑπό τῶν πολιτᾶν συνεχῶρσαν ὥστε κομίσασθαι ὅσον ἐπεισαν αὐτούς οἱ πολῖται.

Η διαιτησία, ως θεσμός, εξελίχθηκε στην Αθηναϊκή δημοκρατία από τους ἐξι θεσμοθέτες, η δικαιοδοσία των οποίων εκτεινόταν σε ένα ευρύ φάσμα νομικών ζητημάτων, που αφορούσαν κυρίως σε όσα δεν υπάγονταν στην αρμοδιότητα των τριών άλλων αρχόντων. Κατά την Ελληνιστική Εποχή, οι πόλεις επιδιώκοντας να αποφύγουν άσκοπους πολέμους κατέφευγαν στη χρήση της διαιτησίας, την οποία έφερνε εις πέρας, είτε ένα μετακαλούμενο τρίτο μέρος, είτε ένας βασιλιάς. Οι επιγραφές μάλιστα αποκαλύπτουν μία ουσιώδη αύξηση στη χρήση της διαιτησίας μεταξύ των πόλεων, κατά την Ελληνιστική Εποχή. Βλ. Walbank 1999, 202-205.

96 IG V, 1 1146, στ. 35-40 ὅ]τε Ἀντώνιος παρεγένετο, χρεῖαν ἐχούσας τᾶς πόλεως δι | αφόρων καί μηθενός ἄλλου θέλοντος συναλλάξει ἐδάνει | σαν ἁμῖν δραχμάς τετρακισχιλίας διακοσίας συναλλά | γματος τόκου τετραδραχμιαίου ὑπέρ οὔ | καί παρακληθέν | τες ὑπό τοῦ δάμου ἐν τῷ ἐπί Νικαρετίδα ἐνιαυτῷ εὐθυτο | κίαν δίδραχμον τ[ό]κον συνεχῶρσαν καί ἐχαρίσαντο τᾶι | πόλει ἀπό τοῦ ὀφειλομένου χρήματος ὑπέρ χιλίας καί πεν | τακοσίας δραχμάς.

όπου συνήθιζαν να επιδίδονται σε οικονομικές δραστηριότητες, υποκινούμενοι από κερδοσκοπικά κίνητρα. Οι Cloatii ήταν κάτοικοι του Γυθείου και προφανώς έχτισαν τουλάχιστον ένα μέρος της περιουσίας τους χάρη στην εμπορική σημασία της πόλης. Το δεδομένο ότι το Γύθειο αποτελούσε τόπο διαμονής των Cloatii δεν αναφέρεται ασφαλώς για να υπονοήσει ότι οι τελευταίοι έδρασαν όντας ευαισθητοποιημένοι για τη δεινή κατάσταση της πόλης, όπου διέμεναν. Η πληροφορία ότι οι Cloatii ήταν κάτοικοι του Γυθείου μάς επιτρέπει να αντιληφθούμε και να κατανοήσουμε, πως οι δύο Ρωμαίοι αδερφοί, δεν έβλεπαν στο Γύθειο ένα πεδίο δράσης πρόσκαιρου χαρακτήρα, επί του οποίου θα ικανοποιούσαν περιστασιακά την επιθυμία τους για αύξηση των κερδών τους, αλλά ένα μόνιμο πλαίσιο, στους κόλπους του οποίου θα είχαν τη δυνατότητα να καταστήσουν εφικτή, τη συστηματική και ασφαλή ενίσχυση των εισοδημάτων τους. Εν ολίγοις, για τους Cloatii το Γύθειο αποτελούσε τόπο ενδιαφέροντος, κρίνοντας, πως η τύχη και η πορεία του ήταν προσδεμένη με τη δική τους.⁹⁷

Το Γύθειο ήταν μία ελεύθερη πόλη. Άλλωστε, το μεγαλύτερο μέρος της ηπειρωτικής Ελλάδας δεν εντασσόταν στην άμεση ρωμαϊκή κυριαρχία, ακόμη και μετά τον Μιθριδατικό πόλεμο. Τα όρια της επαρχίας της Μακεδονίας δεν επεκτάθηκαν μετά τη νίκη του Σύλλα και δεν έγινε καμία σοβαρή προσπάθεια για την εδραίωση της ρωμαϊκής παρουσίας στην περιοχή. Τα διαθέσιμα στοιχεία για την επέκταση του φόρου στην ηπειρωτική Ελλάδα περιορίζονται στην Κάρυστο, την Εύβοια και τον Ωρωπό. Η Ρώμη εξακολουθούσε να βασίζεται στη γνωστή πρακτική της άνισης εταιρικής σχέσης και επέτρεπε σε πολλές πόλεις να είναι αυτόνομες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας σειράς πόλεων, στον ελληνικό κυρίως χώρο, οι οποίες απολάμβαναν μία, έστω και μερική, ελευθερία. Ωστόσο, αξίζει να σημειώσουμε το εξής. Η περιοχή μπορεί να μη βαρυνόταν από την παρουσία Ρωμαίου κυβερνήτη, όμως οι κατά καιρούς δρώντες στην Ελλάδα Ρωμαίοι αξιωματούχοι θα επισκέπτονταν ακόμα και μian ελεύθερη πόλη, όπως ήταν το Γύθειο.⁹⁸

Αυτού του είδους η ελευθερία που παραχωρούταν στις πόλεις, ενώ φαινομενικά και κατά κύριο λόγο αποτελούσε πλεονέκτημα, ορισμένες φορές εγκυμονούσε κινδύνους. Μία πόλη σαν το Γύθειο θα μπορούσε να εξαναγκαστεί στην καταβολή έκτακτων εισφορών σε έναν Ρωμαίο αξιωματούχο που δρούσε στην περιοχή. Τέτοιου είδους εισφορές αποτελούσαν κοινό βάρος για πολλές ελεύθερες πόλεις της περιόδου, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στη Μικρά Ασία. Σύμφωνα με τον R. Bernhardt, το εύρος της ελευθερίας μιας πόλης μπορούσε να υπολογιστεί ακριβώς από την έκταση της απαλλαγής της από τέτοιου είδους συνεισφορές ή της υποχρέωσης της να τις καταβάλλει.⁹⁹

Όσον αφορά λοιπόν στο κατά πόσο μια πόλη απολάμβανε σε όλες τις περιστάσεις το καθεστώς ελευθερίας που της είχε παραχωρηθεί υπάρχουν επιφυλάξεις. Και τούτο, διότι, όπως προαναφέραμε, η απουσία δομημένης επαρχιακής διοίκησης, επικαλυμμένης με ένα παραχωρούμενο καθεστώς αυτονομίας, μπορούσε να κάνει μία πόλη ακόμα πιο ευάλωτη. Εκτός από το δεδομένο ότι η πόλη ήταν εκτεθειμένη στις απαιτήσεις ενός αξιωματούχου που χρειαζόταν πόρους σε μια στιγμή έκτακτης ανάγκης, η μη συμπερίληψη της σε μία επαρχία στερούσε στην κοινότητα το δικαίωμα να προσφύγει σε ρήτρα προστασίας σχετικά με τα

97 Santagelo 2009, 361.

98 ο.π. 362.

99 Bernhardt 1980, 190-207.

επιτόκια που χρέωναν οι τοκογλύφοι. Για παράδειγμα, στην επαρχία της Ασίας η *lex provinciae* περιελάμβανε οικονομικούς κανόνες και ο Ρωμαίος διοικητής μπορούσε να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην επιβολή τους. Ενδεικτικά, αναφέρεται η περίπτωση του Σύλλα, ο οποίος με τη *lex Cornelia* που εξέδωσε για την Ασία στο τέλος του Μιθριδατικού πολέμου κάλυψε αρκετά οικονομικά ζητήματα, που κυμαίνονταν από τη δημοσιονομική διοίκηση της επαρχίας, μέχρι το όριο των δαπανών για τις πρεσβείες των πόλεων. Η γνωστή ιστορία της Σαλαμίνας στην Κύπρο από την άλλη, που ήταν τμήμα της επαρχίας της Κιλικίας, είναι η εξαίρεση που επιβεβαιώνει τον κανόνα. Σύμφωνα με μια *lex Gabinia* που απαγόρευε προφανώς δάνεια σε ξένους απεσταλμένους στη Ρώμη, το δάνειο που έλαβε η πόλη από τον Μ. Ιούνιο Βρούτο το 58 π.Χ. (ο οποίος παρουσιάζεται ως Πάτρωνας της Σαλαμίνας)¹⁰⁰ και πάλευε να αποπληρώσει, ήταν παράνομο και μόνον η παρέμβαση της Συγκλήτου συνετέλεσε ώστε να αγνοηθεί αυτή η προφανής παραβίαση του νόμου.¹⁰¹

Αξίζει επίσης να αναφερθεί η ανησυχία του Κικέρωνα για την απληστία του Βρούτου, όπως και το γεγονός ότι το όριο που έθεσε στο διάταγμα του στην αρχή της θητείας του στην Κιλικία ήταν ένα τοις εκατό τον μήνα. Αυτό που θα είχε ιδιαίτερα ενδιαφέρον να σημειωθεί από αυτήν την ιστορία είναι ότι το επιτόκιο που χρέωνε ο Βρούτος ήταν τέσσερα τοις εκατό τον μήνα, το ίδιο ποσό που χρεώθηκε το Γύθειο από τους *Cloatii*. Όσο παράδοξο κι αν φαίνεται, το σίγουρο είναι, ότι η σχέση μεταξύ της Ρώμης και μιας ελεύθερης πόλης, η οποία δεν ήταν μέλος μιας επαρχίας και δεν υπόκειτο σε *lex provinciae*, θα μπορούσε να κάνει τον πιο αδύναμο εταίρο ακόμη πιο ευάλωτο. Σε αυτό το πλαίσιο δεν εντυπωσιάζει ιδιαίτερα το γεγονός ότι οι *Cloatii* θα μπορούσαν να χρεώνουν σύνθετο επιτόκιο 48 τοις εκατό ετησίως και ότι η μετέπειτα απόφαση τους να το μειώσουν στο 24 τοις εκατό θεωρήθηκε από την πόλη ως μία σημαντική παραχώρηση. Είναι μάλιστα ιδιαίτερα ενδιαφέρον το γεγονός ότι για την πόλη η παραχώρηση αυτή αντιμετώπιστηκε ως επιτυχία. Εν ολίγοις, συνάγεται το συμπέρασμα, ότι μία πόλη που δε βρισκόταν υπό τη σκέπη μιας επαρχιακής διοίκησης αποτελούσε έρμαιο της ασύδοτης κερδοσκοπικής μανίας του εκάστοτε τραπεζίτη. Μία πόλη που συμπεριλαμβανόταν στα μέρη μιας επαρχίας είχε οριοθετημένες δικαιοδοσίες ασφαλώς, ωστόσο, όπως αποκαλύπτεται από την περίπτωση του Γυθείου, τα όρια με τα οποία περιβαλλόταν δεν ήταν πάντα αποπνικτικά, σε αντίθεση με τις ελεύθερες πόλεις, οι οποίες κατά τις περιπτώσεις αυτές καλούνταν να πληρώσουν το τίμημα της ελευθερίας τους.¹⁰²

Ο τρόπος με τον οποίο οι *Cloatii* αποφάσισαν να διαχειριστούν το εν λόγω ζήτημα της πόλης του Γυθείου επιφέρει αποτελέσματα όχι μόνο στον οικονομικό, αλλά και στον πολιτικό τομέα της πόλεως. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι *Cloatii* ήταν Ρωμαίοι πολίτες και δεν είχαν λάβει την υπηκοότητα του Γυθείου. Ως εκ τούτου, δεν μπορούσαν να αναλάβουν καμία από τις τοπικές εξουσίες. Ωστόσο, σημειώνεται ότι ενήργησαν ως μεσολαβητές μεταξύ της πόλης και αρκετών Ρωμαίων εκπροσώπων. Η παρουσία της Ρωμαϊκής υπερδύναμης στο Γύθειο ήταν περιστασιακή και σύντομη την εν λόγω περίοδο, αλλά αναμφίβολα αντιμετωπίστηκε με κάποια εύλογη και κατανοητή ανησυχία από την πόλη, ακριβώς γιατί δεν προσδιοριζόταν από ένα οριοθετημένο και, όσο το δυνατόν, ακριβές νομικό πλαίσιο. Βάσει αυτών των δεδομένων, στην παρούσα συγκυρία η παρουσία των *Cloatii* και η προθυμία τους να μεσολαβήσουν για

100 Eilers 2002, 156,266.

101 Cicero, *Epistulae ad Atticum*, 5.21.10-13 & 6.1.5-6.

102 Migeotte 1984, 96.

λογαριασμό της πόλης σε μια ομάδα Ρωμαίων αξιωματούχων, δεν καθιστούσε μόνο την πόλη, αλλά εκλαμβάνονταν και ως ουσιαστική βοήθεια. Η παρουσία των Ρωμαίων αξιωματούχων, πέραν του ότι προκαλούσε ανησυχία, υπενθυμίζοντας στους Γυθεάτες το πόσο εκτεθειμένους και ευάλωτους τους άφηνε το προνόμιο της ελευθερίας τους, επιβάρυνε την πόλη και με λειτουργικά έξοδα, από την πρώτη κιόλας στιγμή. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα έξοδα της φιλοξενίας των Ρωμαίων αξιωματούχων που επισκέπτονταν την πόλη τα αναλάμβανε η ίδια η πόλη και πιο συγκεκριμένα οι γηγενείς που ανήκαν στην ελίτ της.¹⁰³

Το ότι η προθυμία των Cloatii να βοηθήσουν την πόλη εξυπηρετούσε τους Γυθεάτες είναι δεδομένο. Αυτό ωστόσο που χρειάζεται να αποσαφηνιστεί είναι τα κίνητρα, αλλά και τα οφέλη στα οποία αποσκοπούσαν οι δύο αδερφοί Ρωμαίοι. Αντιλαμβανόμενοι από τον τρόπο με τον οποίον δρούσαν, πως επρόκειτο για επαγγελματίες, που δεν επηρεάζονταν ασφαλώς από συναισθηματικούς δεσμούς και ανώτερες θεωρητικές ιδέες, αναζητούμε τα κίνητρα των πράξεων τους στην προσπάθεια αποκόμισης οφελών και ικανοποίησης συμφερόντων πρακτικού χαρακτήρα. Το προφανέστερο όλων είναι αυτό για το οποίο έχει ήδη γίνει λόγος παραπάνω, ότι δηλαδή οι Cloatii αντιλαμβάνονταν τη σταθερότητα της οικονομικής θέσης του Γυθείου, ως εχέγγυο και για τη συνέχιση της δικής τους επιχειρηματικής επιτυχίας, ικανό για τη διατήρηση ενός σταθερού και δοκιμασμένου πεδίου δράσεως, που θα εξακολουθούσε να συμβάλλει στη συνεχή και ακατάπαυστη ανάπτυξη της περιουσίας τους.

Επιπλέον, βάσει του ψηφίσματος που αποτυπώνεται στο κείμενο, στους Cloatii απονέμονται μερικές αξιοσημείωτες τιμές, όπως ήταν το προνόμιο της προεδρίας, δίπλα στους εφόρους, κατά τη διάρκεια όλων των αγώνων, που γιορτάζει η πόλη και η δημοσιοποίηση του εν λόγω ψηφίσματος, που συντάχθηκε προς τιμήν τους, στον ιερό περίβολο του ναού του Απόλλωνα. Σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσαμε να αμφισβητήσουμε τη μεγάλη αξία των τιμών αυτών. Η θέση που κατοχυρώνουν, δίπλα στην ανωτέρα αρχή της πόλεως και μάλιστα, κατά τη διάρκεια των εξεχόντων γεγονότων των αγώνων, τούς καθιστά περίοπτα και διακριτά μέλη μέσα στην κοινότητα, ενώ η τοποθέτηση του ψηφίσματος που σχετίζεται με τις αποδιδόμενες προς το πρόσωπο τους τιμές, στον περίβολο του ιερού ναού, καταδεικνύει, όχι μόνο την εγκυρότητα του περιεχομένου του, αλλά και τη μεγάλη σημασία που είχε για τους Γυθεάτες το ψήφισμα αυτό.¹⁰⁴

Θα ανέμενε κανείς, ότι οι άυλες αυτές ανταμοιβές ευεργετισμού ήταν καθόλα άχρηστες ή περιττές για επαγγελματίες, όπως οι Cloatii. Ωστόσο, ένα τέτοιο συμπέρασμα θα δήλωνε μία επιφανειακή εξέταση του εν λόγω ζητήματος. Η πρακτική σημασία των ανταμοιβών αυτών εκδηλώνεται με έμμεσο και όχι με άμεσο τρόπο. Το προσωπικό κύρος των Cloatii εκτοξεύεται

103 Santagelo 2009, 363.

104 Βλ. IG V 1, 1146 στ. 40-56: δ[ιά] πάντα τά προγεγραμμένα ἔδοξε | τῶι δάμωι ἐν ταῖς μ[ε]γ[ά]λαις ἀπελλαῖς ἐπαινέσαι Νεμέ|ριον καὶ Μάαρκον Κλοατίους Νεμερίου υἱούς ‘Ρωμαίους ἐπὶ | πᾶσι τοῖς προγεγραμμένοις εἰς τε τὰν πόλιν καὶ τῶν ἰδω|τῶν το<ύ>ς ἐντετευχό<τας> αὐτοῖς, καὶ ἐπὶ τᾶι εὐνοίαι, ἃ διατε|τέλεκαν ἔχοντες εἰς τὰν πόλιν ἀμῶν εἶναι δέ αὐτοῖς τά τί|μα καὶ φιλάνθρωπα πάντα, ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις προξένοις | κ[αὶ] εὐεργέταις τᾶς πόλεος ἀμῶν προσκαλοῦντω δέ α[ὐ]τούς καὶ οἱ ἔφοροι <καὶ ἐκγόνους> αὐτῶν εἰς προεδρίαν {καὶ} ἀεὶ οἱ ἀντιτυν|χάνοντες ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσιν, οἷς ἂν ποιῆ ἡ πόλις ἀμῶν, | καὶ ἐξέστω αὐτοῖς ἐπικαθῆσθαι μετὰ τῶν ἐφόρων ἐν προ|εδρία, ὅπως πᾶσι φανερόν ἦι, ὅτι ἡ πόλις ἀμῶν τιμᾶι τοὺς ἄ|ξίους τῶν ἀνδρῶν ἀναγραφάντω δέ οἱ ἔφοροι οἱ ἐπὶ Νικα|ρετίδα τούτων τ[ῶν]φ[ι]λαν[θρῶ]πων <ἀντίγραφον> εἰς στάλαν λιθίναν | καὶ ἀναθέτωσαν εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐν ᾧ ἂν τό|πωι α[ὐ]τοῖς οἱ ἱερεῖς συνχωρήσωσιν ἃ δέ δαπάνα ἐκ τᾶς | πόλεως ἔστω.

με τη λήψη τέτοιων προνομίων, συμπαρασύροντας και το επαγγελματικό τους κύρος. Το προφίλ τους συμπληρώνεται από τη ανεκτίμητη, ζωτικής σημασίας θα λέγαμε, αξία που είχαν για την ίδια την πόλη μετά από την επιτυχή μάλιστα μεσολάβηση τους στους Ρωμαίους αξιωματούχους που ανησύχησαν την πόλη. Οι έπαινοι και τα προνόμια που κέρδισαν μετά το όφελος που εξασφάλισαν για την πόλη του Γυθείου θα εξυπηρετούσε διαφημιστικούς σκοπούς, καθιστώντας σαφές και αναμφισβήτητο ότι επρόκειτο για πιστωτές λογικούς, που επιδεικνύουν κατανόηση στις ανάγκες των πελατών τους. Εν ολίγοις, οι Cloatii θα αποκτούσαν ένα από τα δυνατότερα όπλα που χρειάζεται ένας δανειστής για να θεωρηθεί, όχι απλώς ως μία κατάλληλη λύση σε μια περίπτωση έκτακτης ανάγκης, αλλά ως η αναμφισβήτητα μοναδική λύση. Επιπλέον, διαπραγματευόμενοι τα επιτόκια των δανείων και μεσολαβώντας στους Ρωμαίους αξιωματούχους, ούτως ώστε να μειώσουν τα αιτήματα τους για χρήματα και προμήθειες, διασφαλίζουν ότι οι οφειλέτες τους θα είναι σε θέση να αποπληρώσουν τα χρέη τους. Ακόμα και αν η πόλη του Γυθείου δεν αποτελούσε γι' αυτούς ένα λαμπρό πεδίο οικονομικών δραστηριοτήτων, η απόφαση της μείωσης των επιτοκίων δε φαίνεται παράλογη, αφού κρατά οικονομικά ζωντανό τον οφειλέτη. Η αδυναμία ή ακόμα χειρότερα η πλήρης ανικανότητα του οφειλέτη να αντεπεξέλθει στις δανειακές του υποχρεώσεις έχει αρνητικό αντίκτυπο στον ίδιο τον πιστωτή, αφού καθιστά αδύνατη τη λήψη, όχι μόνο των τόκων, αλλά και του κεφαλαίου που δάνεισε.

Αυτό που αξίζει επίσης να αναφέρουμε είναι ότι η πιστοληπτική ικανότητα της πόλης του Γυθείου δε φαίνεται να ήταν και ιδιαίτερα αδύναμη. Απόδειξη αποτελεί το γεγονός ότι οι Γυθεάτες έμειναν ιδιαίτερα ευχαριστημένοι από την επαναδιαπραγμάτευση του χρέους τους με τους Cloatii, παρόλο που οι απαιτήσεις των τελευταίων εξακολουθούσαν να είναι υψηλές. Η έλλειψη εταίρων που επιθυμούσαν να συνάψουν συμβόλαιο με την πόλη δεν αποτελεί επιχείρημα αδύναμης πιστοληπτικής ικανότητας από την πλευρά του Γυθείου, καθώς δε σχετιζόταν με οικονομικούς παράγοντες.¹⁰⁵ Ωστόσο, υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι η πόλη αντιμετώπιζε σοβαρές δυσκολίες στα τέλη της δεκαετίας του 70 π.Χ.¹⁰⁶ Από τα ίδια τα ποσά των δανείων που αναφέρονται στην επιγραφή γίνεται αντιληπτό ότι τα αποθέματα του Γυθείου ήταν πολύ μέτρια. Η οικονομική δυσπραγία της πόλεως δεν είναι βέβαιο ότι αποδίδεται, ακόμα και αποκλειστικά, στις εισφορές που ζήτησαν οι Ρωμαίοι αξιωματούχοι, όπως είδαμε παραπάνω. Οι συνέπειες του Α΄ Μιθριδατικού Πολέμου πρέπει να συνέβαλαν επίσης στην εξασθένηση της οικονομίας του Γυθείου. Παρότι η Πελοπόννησος επηρεάστηκε οριακά από τον πόλεμο, οι συνέπειες ήταν εμφανείς. Επιπλέον, το Γύθειο, όπως και άλλα λιμάνια της Ανατολικής Μεσογείου, είναι πιθανό ότι δέχονταν σοβαρή πίεση από την εγκληματική και ληστρική παρουσία των πειρατών. Δεν υπάρχουν στοιχεία, που να αποδεικνύουν ότι οι πειρατές επιτέθηκαν στο Γύθειο, αλλά είναι βέβαιο, ότι η παρουσία τους σε γειτονικά νερά επηρέασε τα συμφέροντα της πόλης, ιδίως τα εμπορικά. Διαφωτιστικό στοιχείο αποτελεί η πληροφορία που μας δίνει η παρούσα επιγραφή, σύμφωνα με την οποία το τελευταίο δάνειο που έλαβε το Γύθειο από τους Cloatii προοριζόταν να τους βοηθήσει να ανταποκριθούν στα αιτήματα του Μ. Αντωνίου, ο οποίος, όπως προαναφέρθηκε, είχε αναλάβει τη μία εκστρατεία κατά των πειρατών. Ίσως οι Ρωμαίοι αξιωματούχοι προέτρεψαν την πόλη να συνεισφέρει στο όνομα ενός κοινού συμφέροντος.¹⁰⁷

105 Contra, L, Fezzi, *Osservazioni*(cit. n. 2),σελ.336-337.

106 IG V, 1 1145 και IG V, 1 1523.

107 Santangelo 2009, 364.

Είναι γνωστό ότι η καταστροφική εμπειρία του Α΄ Μιθριδατικού Πολέμου οδήγησε πολλές πόλεις και στις δύο πλευρές του Αιγαίου σε οικονομική δυσπραγία. Η κατάσταση ήταν δύσκολη ιδιαίτερα στη Μικρά Ασία, όπου οι επιπτώσεις του πολέμου συνδυάστηκαν με το βάρος που επέβαλε η τιμωρητική αναδιοργάνωση της επαρχιακής δημοσιονομικής διοίκησης από τον Σύλλα. Έχουμε στη διάθεση μας δύο αξέχαστες περιγραφές αυτής της κρίσης, οι οποίες προέρχονται και οι δύο από την λογοτεχνική παράδοση. Ο Αππιανός απεικονίζει την απόγνωση των πόλεων, οι οποίες αναγκάστηκαν να δανειστούν χρήματα με υψηλά επιτόκια, υποθηκεύοντας τα δημόσια κτίρια τους. Ο Πλούταρχος από την άλλη εστιάζει στη μιζέρια των πόλεων και των οικογενειών υπό τη συνδυασμένη πίεση φοροεισπρακτόρων και τοκογλύφων.¹⁰⁸

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει αναφορά σε μία σημαντική μεταρρύθμιση που έκανε ο Λούκουλλος, κυβερνήτης της Ασίας, το 70 π.Χ., λίγους μόλις μήνες, αφότου οι Γυθαίτες και οι Cloatii είχαν συμφωνήσει σε μειωμένο επιτόκιο για το τρίτο δάνειο, που αναφέρεται στην εξετασθείσα επιγραφή. Σύμφωνα με τον Πλούταρχο, ο Λούκουλλος απαγόρευσε στον εκάστοτε δυνητικό δανειστή να λαμβάνει περισσότερο από το ένα τέταρτο του εισοδήματος του οφειλέτη του και όρισε πως όποιος δανειστής προσέθετε τόκους στο κεφάλαιο του δανείου, θα έχανε το δικαίωμα απαίτησης της αποπληρωμής του ποσού (στο σύνολο του) που δάνεισε. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές ήταν ιδιαίτερα ριζοσπαστικές και για τον ίδιο τον Λούκουλλο αποδεδειγμένα καταστροφικές, αφού του κόστισαν τη σταδιοδρομία του.¹⁰⁹

Οι διαφορές μεταξύ της κατάστασης στο Γύθειο και της κατάστασης στη Μικρά Ασία είναι ουσιαστικές και πασιφανείς, όμως εξετάζοντας τις διεξοδικότερα θα μπορούσαμε να αντιληφθούμε, ότι παρά τα διαφορετικά πλαίσια, τις ικανότητες και τους στόχους τους, οι Cloatii και ο Lucullus μοιράζονταν κάποιο κοινό έδαφος. Πιο συγκεκριμένα, είναι αδιαμφισβήτητο πως και οι Cloatii στο Γύθειο και ο Lucullus στη Μικρά Ασία ενδιαφέρονταν για την οικονομική κατάσταση των κοινοτήτων τους κι ως εκ τούτου επιμελήθηκαν για τη μείωση των επιτοκίων που χρεώνονταν στις πόλεις, προκειμένου να τις καταστήσουν οικονομικά βιώσιμες. Περισσότερο γενικά, τους ενδιέφερε να διασφαλίσουν ότι η οικονομία της ελληνικής Ανατολής δε θα πλήρωνε δυσανάλογα το βάρος της ρωμαϊκής παρουσίας. Επιπλέον, οι δύο επιχειρηματίες και ο Ρωμαίος κυβερνήτης της επαρχίας χαρακτηρίστηκαν από την προθυμία που τους διακατείχε να ανταποκριθούν στα αιτήματα των Ελλήνων. Παρά τη μετέπειτα φήμη του για απληστία και υπερβολή, ο Lucullus είχε εξασφαλίσει μια καλή φήμη σε πολλά μέρη του ελληνικού κόσμου και σίγουρα ήταν υπερήφανος γι' αυτό, δεδομένου μάλιστα ότι ήταν και γνωστός θαυμαστής του ελληνικού πολιτισμού. Μάλιστα, πολλάκις υπήρξε αποδέκτης τιμών σε διάφορα μέρη του ελληνικού κόσμου.¹¹⁰ Η βαθιά σύνδεση μεταξύ φιλελληνισμού και ιμπεριαλισμού είναι βέβαιο, ότι έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις επιλογές ενός φιλόδοξου και ικανού ατόμου, όπως ήταν ο Lucullus. Όσον αφορά στους αδερφούς Cloatii, δεδομένου ότι ήταν κάτοικοι ελληνικής πόλης, είχαν ενδιαφέρον για τα ελληνικά θέματα, το

108 Rostovtzeff 1943, 232-258, 1111-1131.

109 Πλούταρχος, *Λούκουλος*, 20.3.

πρῶτον μὲν γὰρ ἑκατοστὴν ἐκέλευσε καὶ μὴ πλέον εἰς τοὺς τόκους λογίζεσθαι. δευτέρον δὲ τοὺς μακροτέρους τοῦ ἀρχαίου τόκους ἀπέκοψε. το δὲ τρίτον καὶ μέγιστον, ἔταξε τῶν τοῦ χρεωφειλέτου προσόδων τὴν τετάρτην μερίδα καρποῦσθαι τὸν δανειστήν.

110 Ameling 1989, 98-100.

οποίο δεν περιοριζόταν μόνο στις επιχειρήσεις. Η ετοιμότητα που επέδειξαν στην προσπάθεια επίλυσης του προβλήματος που αντιμετώπιζε το Γύθειο, η επαναδιαπραγμάτευση των όρων του δανείου και η διάθεση τους να μεσολαβήσουν για λογαριασμό της πόλης θα μπορούσαν δικαίως να συγκριθούν με το πνεύμα των μέτρων του Lucullus. Οι επιλογές των Cloatii και του Lucullus έχουν τα ίδια ακριβώς χαρακτηριστικά.¹¹¹

Μετά τον Πρώτο Μιθριδατικό Πόλεμο, σε ορισμένους κύκλους στη Ρώμη διαμορφώθηκε μian αυξανόμενη συνειδητοποίηση της σημασίας μιας λογικής εκμετάλλευσης του ελληνικού κόσμου. Ενώ ήταν ελκυστική και ανταποδοτική για τη Ρώμη, έπρεπε επίσης να είναι βιώσιμη για τους υπηκόους της. Αυτή η προσοχή στην οικονομική και χρηματοπιστωτική σταθερότητα υποκινήθηκε σε μεγάλο βαθμό από προσωπικό συμφέρον φυσικά, αλλά ήταν επίσης ένα σημάδι της αυξανόμενης σημασίας της ρωμαϊκής παρουσίας στον ελληνικό κόσμο και της σταδιακής αλλαγής της ποιότητας της. Η αυξανόμενη εξοικείωση με τον ελληνικό κόσμο ενός σημαντικού τμήματος του ρωμαϊκού, και μάλιστα των Ιταλών ελίτ και το διευρυνόμενο δίκτυο προσωπικών σχέσεων μεταξύ ευκατάστατων Ρωμαίων και Ελλήνων δεν επέφεραν πιο καλοπροαίρετες πολιτικές, οδήγησαν ωστόσο σε μια σαφέστερη αίσθηση των στενών δεσμών μεταξύ των υπηκόων και των ηγεμόνων, και ως εκ τούτου σε πιο δημιουργικές και αποτελεσματικές λύσεις. Η σημασία αυτού που μπορεί να φαινόταν άσχετο με τη γενιά του Μάριου και του Σύλλα δεν ξέφυγε από αυτή του Λούκουλου, του Πομπήιου και του Καίσαρα. Η ιταλική μετανάστευση στην ελληνική Ανατολή έπαιξε ουσιαστικό ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, η οποία ήταν μια διαδικασία, τόσο κατάκτησης, όσο και πολιτισμικής επαφής. Η πολύπλοκη σχέση των Cloatii με το Γύθειο αποτελεί ένα εύστοχο και ενδεικτικό παράδειγμα που φανερώνει το πνεύμα της εποχής, δεδομένου, ότι οι δύο Ρωμαίοι αδερφοί ήταν αλλοδαποί κάτοικοι του Γυθείου, επιχειρηματίες, τοκογλύφοι, ευεργέτες και μεσάζοντες μεταξύ της ελεύθερης πόλης και της υπερδύναμης.¹¹²

Η ΕΥΕΡΓΕΣΙΑ ΤΟΥ ΔΑΜΙΑΔΑ

Η οικονομική δυσχέρεια στην οποία είχε περιέλθει η πόλη του Γυθείου προς τα τέλη της δεκαετίας του 70 π.Χ. φανερώνεται και σε ένα ακόμα ψήφισμα, με το οποίο τιμάται για τις υπηρεσίες του προς την πόλη ένας Σπαρτιάτης ιατρός, ονόματι Δαμιάδας.¹¹³ Ο τελευταίος

111 Santagelo 2009, 366.

112 ο.π.

113 IG V 1 1145: [ἐπεὶ Δαμιάδας –κ]λέος Λακεδαιμόνιος ἰατρ[ρ]ός ἄ-|[ποσταλέντων ποτ'] αὐτόν γραμμάτων, καθὼς ἐψάφει-|[στο, ὅπως ἦξει] ποθ' ἄμέ ἰατρούσων, διὰ τὸ ὑπά[ρ]-|[χειν αὐτόν] ἔν τε τᾷ τέχναι οὐθενός δεύτερον κα-|[τά τόν β]ῖον τε ἄριστον, τάν μεγίσταν καταλογάν|[ποιησάμε]νος τῶν τε ἀρχόντων καὶ τὰς πόλεος ἄ-|[μῶν παρε]γένετο ποθ' ἄμέ καὶ ἐργολαβήσας κα-|[θῶς παρε]κλήθη ὑπὸ τοῦ δάμου, καὶ διετῆ χρόνον ἄ-|[ναστρεφό]μενος παρ' ἄμέ ἔν τε τᾷ τέχναι τὰ δίκαι-|[α ἐποίη]σε τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν, σπουδᾶς καὶ φιλο-|[τιμίας οὐ]θέν ἐλλείπων εἰς τὸ πᾶσιν ἴσος εἶναι κα[ί]|[πένησι καί] πλουσίοις καὶ δούλοις καὶ ἐλευθέροις|[καὶ ἔν τᾷ ἄ]ναστροφᾷ δέ καὶ παρεπιδαμίαι, ἃ πεποί-|[ηται, ἀπρόσ]κοφον α[ὐ]σαυτόν διατετήρηκε ἄξιος γινό-|[μενος τᾶς]τέχνας, ἃς μεταχειρίζεται, καὶ τᾶς ἰδίας|[πατρίδος κ]αὶ τᾶς ἀμετέρας πόλεος, καὶ ἀνένκλητον|[αὐτόν ἔν] πᾶσιν διατετήρηκεν, ἐλευθέριον πρὸς [ἄ]-|[παντας κ]αὶ δικαίαν τάν ἀπάντησιν ποιούμενος[ς, κα]-|[θῶς ἐπιβ]άλλει ἀνδρὶ σῶφρονι καὶ πεπαιδευμ[ένωι]|[καὶ ἐ]πί Βιάδα δέ Λαφρίωι θεωρῶν τάν π[όλιν ἔ]ξα-|[πορου]μέναν ἔν ταῖς εἰσφοραῖς ἐπαν[εἰλατο]|[τῶι δά]μωι δωρεάν ἰατρούσειν παρ' ἄμέ τ[όν] λοι-|[πόν ἔν]αυτόν, ὑπερμετρῶν ἄμέ τοῖς δικ[αίοις]|[καὶ τᾶς]καλοκαγαθίας καὶ τᾶς εἰς τάν [πολιτεῖ]-|[αν ἄ]μῶν εὐνοίας τε καὶ φιλοστο[ργίας τάν] [μεγίσ]ταν ἀπόδειξιν διὰ πάντων ποιο[ύ]μενος δι' ἃ ὁ δᾶ[μος] ἀπευχαριστῶν ἔν πᾶσιν τοῖς [πεποι]-|[ημέ]νοις Δαμιάδα, κατελιφῶς εὐνο[υν αὐ]-|[τόν ὑπ]άρχοντα τᾷ πόλει ἁμῶν καὶ διὰ π[αντός ἀ]γα-|[θοῦ τι]νος

παρείχε ιατρικές υπηρεσίες με προσοχή, επιμέλεια και ευγένεια σε όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως κοινωνικής και οικονομικής θέσης. Με τη στάση του αυτή απέδειξε, ότι δεν ήταν απλώς ένας καταξιωμένος επιστήμονας, αλλά ένας άνθρωπος με παιδεία, όπως τον αποκαλούσαν οι Γυθεάτες (άνηρ πεπαιδευμένος). Όταν η οικονομική κρίση, που αναφέραμε και παραπάνω, έπληξε την πόλη του Γυθείου, επί εφόρου Βιάδα (73-72 π.Χ.) κατά τον μήνα Λάφριο (Απρίλιος-Μάιος), ο Δαμιάδας εξακολούθησε να προσφέρει τις ιατρικές του υπηρεσίες δωρεάν μέχρι το τέλος του έτους. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, οι πολίτες του Γυθείου τον τίμησαν, παραχωρώντας του "οικίας ἔνκτησις" και τους τίτλους του προξένου και του ευεργέτη, συμπεριλαμβανομένων και των προνομίων που ακολουθούσαν αυτούς του τίτλου. Μάλιστα, οι Γυθεάτες αποφάσισαν ότι το ψήφισμα έπρεπε να χαραχθεί σε επιγραφή και να τοποθετηθεί στην πιο περίοπτη θέση της αγοράς, προκειμένου να είναι ορατή σε όλους.

Η επιγραφή αυτή, πέραν του ότι μας επιβεβαιώνει τα όσα έχουμε αναφέρει και παραπάνω, περί της διαχρονικότητας των σχέσεων μεταξύ Σπάρτης και Γυθείου, μάς επιτρέπει να δούμε για ακόμη μία φορά τον τρόπο με τον οποίο η πόλη διαχειριζόταν μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης, όπως ήταν η οικονομική κρίση που κλήθηκε να αντιμετωπίσει. Βέβαια, οι υπηρεσίες του ιατρού Δαμιάδα προηγήθηκαν της απόφασης των Γυθεατών να του αποδώσουν τιμές. Ωστόσο, η επιλογή της πόλης να προχωρήσει σε αυτού του είδους την απόδοση τιμών και να παραχωρήσει τα προνόμια για τα οποία έγινε λόγος σηματοδοτεί την τακτική του "δοῦναι καὶ λαβεῖν" που συναντάμε στις περισσότερες περιπτώσεις απόδοσης τιμών. Η έμπρακτη αναγνώριση της ευεργεσίας κάποιου από την πλευρά της πόλης δίνει τα απαραίτητα κίνητρα, είτε στον αποδέκτη των τιμών, είτε σε οποιονδήποτε δυνάμει ευεργέτη, προκειμένου να προχωρήσει σε νέες ευεργεσίες για την πόλη. Αυτό που επίσης είναι κατά τη γνώμη μου εντυπωσιακό, είναι τα χαρακτηριστικά των ευεργετών της πόλης του Γυθείου. Στην περίπτωση των αδερφών Cloatii πρόκειται για δύο Ρωμαίους, που, κατά το πνεύμα της εποχής, έχουν μεταναστεύσει σε μία ελληνική πόλη, η οποία πληροί τις απαραίτητες προϋποθέσεις, προκειμένου να ικανοποιήσουν την επιδίωξη τους για αποκόμιση κέρδους. Επιπλέον, τα δύο αυτά αδέρφια είναι πολίτες της ηγεμονεύουσας δύναμης της περιόδου, δεδομένο που εξυπηρετεί έτι περισσότερο την πόλη. Ο ιατρός Δαμιάδας από την άλλη είναι επιστήμονας από τη Σπάρτη, μία πόλη με την οποία το Γύθειο διατηρεί διαχρονικές σχέσεις. Είναι άξιο παρατήρησης λοιπόν, ότι η τακτική της απόδοσης τιμών από την πόλη του Γυθείου δεν παρουσιάζει ποικιλομορφία, αλλά είναι συγκεκριμένα προσανατολισμένη σε μία κατεύθυνση.

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΞΕΝΟΣ-ΣΩΤΗΡΕΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Εντός του πλαισίου της ευεργεσίας πρέπει να τοποθετηθεί και ένα ακόμα ψήφισμα από το Γύθειο με το οποίο τιμώνται δύο άνδρες, ονόματι Φιλήμων του Θεοξένου και Θεόξενος του Φιλήμονος.¹¹⁴ Σαφώς επρόκειτο για σχέση πατέρα και υιού. Σύμφωνα με την επιγραφή, οι δύο

παραίτιον γινόμενον ἔν τε τ[ᾶ]ι τέχνηαι|[καί] ἔν παντί τῶι βίωι, πρόξενον αὐ[τόν] πε]-|[ποί]ηκε καὶ εὐεργέταν τᾶς πόλεος ἀ[μῶν] καί|[ὑπα]ρχέτω αὐτῶι γὰρ τε καὶ οἰκίας ἔν[κτησις]|[καί] τὰ ἄλλα φιλόφροντα καὶ τίμια πά[ντα] ὄσα|[καί] τοῖς ἄλλοις προξένοις καὶ εὐεργέταις τᾶς πό[λεως]-[λεω]ς ὑπάρχει τάν δέ προξενίαν ταυ[τάν] οἱ ἔφο]-[ροι οἱ] ἐπί στραταγοῦ Βιάδα ἀναγράψαν[τες εἰς]|[στ]άλαν λιθίναν ἀναθέντων εἰς τόν ἐ[πιφανέ]σ]-[τα]τον τᾶς ἀγορᾶς τόπον, ὅπως πᾶσιν [φανερὸν ᾗ]|[τό] τ]ε Δαμιάδα καλοκαγαθίας καὶ εὐν[οίας] τᾶς|[πό]λεως ἀμῶν εἰς τοὺς εὐεργέτας [ὑπό]μνα]-|μα εἰ δέ μή ἀναθήσονται οἱ ἔφοροι [ταύταν] κα]-|θῶς γέγραπται, ὑπόδικοι ἔστωσαν [Δαμιάδα]|[καί] ἄλλωι τῶι θέλοντι ποτὶ δραχμάς δι[σχι]λιάς ἀδι]-|[α]ίρετους καὶ μὴ ἔστω προβόλιμος. |

114 IG V 1 1144: [ἐπειδὴ Φιλήμων Θεοξένου καὶ Θεόξε]-|[νος Φιλήμονος οἱ πολῖται πόθο]-|[δον ἐπ]οίησαντο

άντρες παρουσιάστηκαν ενώπιον των τοπικών εφόρων, προκειμένου να τους επιτραπεί η επισκευή του ιερού του Απόλλωνος στην αγορά της πόλης. Η Βουλή και ο Δήμος αποδέχτηκαν την ευεργεσία αυτή και αποφάσισαν να ανακηρύξουν τους δύο άντρες ισόβιους ιερείς του Απόλλωνος. Επιπλέον, ορίστηκε ότι το εν λόγω αξίωμα θα κληροδοτούταν στους απογόνους τους. Οι πρακτικές συνέπειες της απόφασης αυτής διευκρινίζονται περαιτέρω από τους νομικούς όρους που χρησιμοποιούνται από το Συμβούλιο και τη Συνέλευση για να περιγράψουν τη νέα θέση που κατέλαβαν οι τιμώμενοι στο ιερό. Πιο συγκεκριμένα, θα είχαν την εξουσία του ιερού, επιφορτιζόμενοι παράλληλα με την υποχρέωση της συντήρησης και της επιμέλειας του ιερού. Οι Leopold Migeotte και Beate Dignas έχουν παρατηρήσει ότι η απόφαση αυτή της Συνέλευσης του Γυθείου δεν ήταν τίποτα λιγότερο από μια πλήρη μεταφορά της λατρείας του Απόλλωνα και των συναφών με τη λατρεία αυτή εσόδων σε ιδιώτες.¹¹⁵

Το μακροσκελές αιτιολογικό μέρος του ψηφίσματος αυτού δίνει ενδιαφέρουσες πληροφορίες, για τις συνθήκες που οδήγησαν στην απονομή τόσο υψηλών τιμών. Οι σοβαρές οικονομικές δυσκολίες, που είδαμε παραπάνω από τις επιγραφές που σχετίζονταν με τους αδερφούς Cloatii και τον Δαμιάδα, είναι ασφαλώς ένας από τους σημαντικούς λόγους της απόφασης να παραχωρηθούν οι τιμές αυτές. Ο νόμος, όπως διατυπώνεται, μας κάνει μόνο μία σιωπηρή αναφορά σε αυτού του είδους το πρόβλημα. Το ιερό του Απόλλωνα είχε παραμείνει σε ερείπια για μεγάλο χρονικό διάστημα (όπως φαίνεται από τη φράση “ἦν ἐκ παλαιῶν χρόνων κατηρειμμένον”) και το χρηματικό ποσό που απαιτούταν για την επισκευή του ήταν ιδιαίτερα υψηλό. Βέβαια το δεδομένο αυτό υποδηλώνει μια μακρά και μόνιμη οικονομική δυσκολία και δεν αποτελεί προσωρινό πρόβλημα, τουλάχιστον όσον αφορά στην υποστήριξη της λατρείας του Απόλλωνος. Η αδυναμία της πόλης να χρηματοδοτήσει αυτή τη λατρεία έχει ήδη παρατηρηθεί από μελετητές, όπως ο Franciszek Sokolowski¹¹⁶ και ο Eran Luru.¹¹⁷ Η κατάσταση αυτή, όπως είχε διαμορφωθεί, ώθησε την πόλη να παραχωρήσει τη γενική διαχείριση του ιερού στα χέρια του Φιλήμονος και του Θεοξένου, οι οποίοι ήταν πρόθυμοι να δωρίσουν σημαντικά ποσά από δικά τους κεφάλαια. Ο νόμος δεν άφηνε ασφαλώς καμία αμφιβολία, ότι οι δύο ευεργέτες είχαν προσφέρει και στο παρελθόν διάφορες υπηρεσίες προς την πόλη.¹¹⁸

ποτί τε τούς ἐφόρου[ς] | [καί τ]όν δᾶμον, ὅπως ἐπισκευάσωσιν ἐκ | [τ]ῶν ἰδίων βίων τό ἱερόν τό τοῦ Ἀπόλλω- | [ν]ος τοῦ ποτί τᾶι ἀγορᾶι, ὃ καί ἦν ἐκ παλαιῶν | [χ]ρόνων κατηρειμμένον καί ἐπισκευάσο[υ]- | [σ]ιν δαπάναν καί ἐξοδον μέγαν ποιού- | μενοι ἐκ τῶν ἰδίων βίων ἔνεκα τοῦ καί τά | πρὸς τούς θεούς τηρεῖν δίκαια καί τάν ἰδίαν | πατρίδα, ἐφ’ ὅσον ἐν δυνατῶι, συναύξειν, χάριτι τάν προθυμίαν αὐτῶν | ἀμειβομένους, ἅτις ἔσται κεχαρισμένα | καί τοῖς διδοῦσι καί ταῖς λαμβάνουσι, ἐν | πολλοῖς δέ καί ἐτέροις καιροῖς καί μέρεσ[ι] | τοῦ βίου ἑαυτούς, ἐπιδέδωκαν εἰς τό παν- | τί τρόπωι τάν τε πόλιν καί τούς πολίτας ε[υ]- | εργετεῖν, οὐθένα καιρόν ὑπερτιθέμενοι πρ- | ὅς τό διά παντός ἀγαθοῦ παραίτιοι γείνεσθαι | τοῖς ἅπασιν δι’ ἃ ἔδοξε τῶι δάμωι ἐν ταῖς | μεγάλας ἀπελλαῖς εἶναι τό ἱερόν τό τοῦ Ἀ- | πόλλωνος Φιλήμονος τοῦ Θεοξένου καί Θεοξέ- | νου τοῦ Φιλήμονος τῶν πολιτᾶν ἀμῶν καί εἶ- | ναι αὐτούς ἱερεῖς τοῦ Ἀπόλλωνος καί ἐγγον[ο]- | υς αὐτῶν ἀεὶ διά βίου καί εἶναι παραδόσιμον τ[ό] | προγεγραμμένον ἱερόν τοῖς ἐγγόνοις αὐτῶν | ἀεὶ διά βίου καί εἶναι αὐτοῖς τά τίμια καί φιλάν- | θρωπα πάντα ὅσα καί τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσιν τοῖ[ς] | κατά γένος ὑπάρχει, καί ἔχειν {Α} αὐτούς τάν ἐ- | ξουσίαν τοῦ τε ἱεροῦ καί τοῦ θεοῦ καί τῶν ἄ- | πό τοῦ ἱεροῦ τούτου | τοῦ νόμου ἀντίγραφον εἰστάλαν λιθίναν γρά- | ψαντες ἀναθέτωσαν εἰς τό ἱερόν τό τοῦ Ἀ- | πόλλωνος ἃ δέ δαπάνα ἐκ τᾶς πόλεος ἔστω.

115 Dignas 2006, 78-79.

116 Sokolowski 1969, 116.

117 Luru 2005, 46.

118 Giannakopoulos 2017, 222.

Έτσι, αντιλαμβανόμαστε, ότι ο Φιλήμων και ο Θεόξενος, ως μέλη της τοπικής πολιτικής ελίτ, απέκτησαν αρκετό πλούτο, τον οποίον χρησιμοποιούν εν προκειμένω για να λύσουν τα οικονομικά προβλήματα της λατρείας του Απόλλωνα, αποσκοπώντας όμως στην ουσία στην ενίσχυση του ρόλου τους στην τοπική πολιτική, συσχετίζοντας τα ονόματά τους με μια λατρεία, που είχε μεγάλη σημασία για την πόλη. Το γεγονός ότι το ιερό του Απόλλωνα βρισκόταν στην αγορά, που ως γνωστόν αποτελούσε το κέντρο του αστικού ιστού κάθε ελληνικής πόλης, του προσέδωσε μεγάλη δημοτικότητα και κύρος στο Γύθειο. Ο υπό εξέταση νόμος δεν παράσχει κάποια πληροφορία γι' αυτό το θέμα, αν όμως λάβουμε υπ' όψιν μας τον μύθο που αναφέρεται στον Πausανία, σύμφωνα με τον οποίο ο Απόλλων υπήρξε ο ένας εκ των συνιδρυτών της πόλης, θα καταλάβουμε, πως η λατρεία του είχε ασφαλώς μεγάλη σημασία για την πόλη.¹¹⁹ Δεδομένου αυτού, αντιλαμβανόμαστε πως το αίτημα του Φιλήμονα και του Θεόξενου να αναζωογονήσουν την υποδομή της λατρείας του Απόλλωνα στο Γύθειο αποτελούσε σοφότερη επιλογή και ιδιαίτερα έξυπνη κίνηση, καθώς επρόκειτο για μια λατρεία που αντιπροσώπευε την τοπική αστική και ιερή ταυτότητα.¹²⁰

Μπορούμε επίσης να στραφούμε σε εκείνο το μέρος της ρήτρας που αναφέρεται στα κίνητρα της πόλης για την απονομή των τιμών. Δεν προκαλεί ιδιαίτερα μεγάλη εντύπωση το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται, διότι διαπιστώνεται πως σε μεγάλο βαθμό είναι στερεοτυπικό. Ο δήμος του Γυθείου παρουσίασε την απόφαση του να παραχωρήσει τα αναφερόμενα προνόμια στους δύο ευεργέτες, ως κατάλληλη ανταμοιβή για τις υπηρεσίες τους. Ωστόσο, υπάρχει μια σημαντική λεπτομέρεια, που σύμφωνα με τον ιστορικό Νικόλαο Γιαννακόπουλο, απαιτεί περαιτέρω επεξεργασία. Ο λόγος γίνεται για την ιδιαίτερη χρήση του ρήματος "συναύξειν". Το δεύτερο συνθετικό αυτού του ρήματος είναι το ίδιο με αυτό των ρημάτων "ἐπαύξειν" και "προσαύξειν". Πρόκειται για όρους που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά σε ψηφίσματα πόλεων, λειτουργώντας με δύο διαφορετικούς τρόπους. Ο ένας εξ αυτών σχετίζεται με τη χρήση τους σε τιμητικά ψηφίσματα για ευεργέτες πολίτες. Ο σκοπός αυτής της χρήσης είναι η επισήμανση της δράσης τους απέναντι στην πόλη και της πρόθεσης τους να αυξήσουν την ευημερία της κοινωνίας, όπου κατοικούν. Ο άλλος έχει να κάνει με τη χρήση τους σε αστικά ψηφίσματα, που αναγνωρίζουν την ασυλία και άλλα προνόμια ξένων ιερών ή σε διατάγματα σχετικά με θυσίες και άλλες προσφορές στους θεούς, ως όροι που υποδηλώνουν την προθυμία της πόλης να αυξήσει ακόμα περισσότερο τον παραδοσιακό σεβασμό και την τιμή που αποδίδεται σε αυτούς τους θεούς και τα ιερά τους.¹²¹

Εν προκειμένω το ρήμα "συναύξειν" εμφανίζεται δύο φορές. Η πρώτη εμφάνιση ανήκει στην κατηγορία της χρήσης του για τις προθέσεις των ευεργετών, ενώ η δεύτερη στην κατηγορία για τις ενέργειες και τα κίνητρα της αστικής κοινότητας (που εκπροσωπείται από τη Βουλή). Το αξιοσημείωτο είναι ότι η δεύτερη χρήση του ρήματος "συναύξειν", ανέδειξε την ανάγκη να αυξηθεί έτι περισσότερο, όχι ο παραδοσιακός σεβασμός προς τους θεούς, όπως αυτό συνέβαινε με ψηφίσματα για ασυλία και θυσίες, που αναφέρθηκαν παραπάνω, αλλά η ευνοϊκή διάθεση του Φιλήμονα και του Θεόξενου, που ήταν ήδη εμφανής και αποδεδειγμένη από την αρχική τους πρόταση.¹²²

119 Πausανίας, 3.21.8.

120 Giannakopoulos 2017, 223.

121 ο.π. 224.

122 ο.π. 225.

Έχει επίσης μεγάλη σημασία το δεδομένο ότι την εποχή που ψηφίστηκε ο νόμος, το ιερό του Απόλλωνα ήταν ακόμα ερειπωμένο και οι επισκευές που χρειαζόταν και τις οποίες θα αναλάμβαναν οι τιμώμενοι ήταν ακόμα υποσχέσεις και όχι ένα τετελεσμένο γεγονός. Αυτός είναι ένας σημαντικός παράγοντας που πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν, προκειμένου να εκτιμηθούν οι λόγοι που οδήγησαν το Γύθειο να παραχωρήσει στον Φιλήμονα και τον Θεόξενο τον πλήρη και διαρκή έλεγχο του ιερού και δεν σκέφτηκαν να χρησιμοποιήσουν πιθανές άλλες εναλλακτικές λύσεις. Στα πλαίσια αυτά, η απονομή δικαιωμάτων επί του ιερού, τα οποία μάλιστα δικαιώματα θα είναι και κληρονομικά, μπορεί να θεωρηθεί μια προσεκτικά υπολογίσιμη κίνηση, που δεσμεύει τους δύο ευεργέτες να εκπληρώσουν όσα έχουν υποσχεθεί. Επιπλέον, αυτό που έδωσε η πόλη (την κληρονομική ιεροσύνη) φάνηκε στον νόμο να έχει ξεπεράσει εντυπωσιακά αυτό που ο Φιλήμων και ο Θεόξενος καταγράφηκε ότι ζήτησαν άδεια επισκευής του ιερού.¹²³ Ως εκ τούτου η κληρονομική ιεροσύνη του Απόλλωνα παρουσιάστηκε ως αυθόρμητη προσφορά από την πόλη, διαφυλάσσοντας με αυτόν τον τρόπο το δημόσιο συμφέρον.¹²⁴

Αν και κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι οι όροι μπορεί να είχαν επιβληθεί από τους δύο ευεργέτες, είμαστε σε θέση να αναγνωρίσουμε ως κρίσιμο και ουσιώδες το σημείο, όπου στον επίσημο λόγο της πόλης, όπως εκφράζεται μέσα από αυτόν τον νόμο, το Γύθειο φαίνεται να απονέμει την κληρονομική ιεροσύνη από δική του βούληση και όχι ως απάντηση σε μια ιδιωτική απαίτηση. Στον αντίποδα είναι η περίπτωση των Κώνων, τον 2ο αιώνα π.Χ., που είχαν δώσει στον ευεργέτη Πυθοκλή την κληρονομική ιεροσύνη του Διός Σωτήρος και της Αθηνάς Σωτήρας, κατόπιν δικής του απαίτησης.¹²⁵ Άλλη περίπτωση είναι αυτή της πόλεως των Γερονθραίων, οι οποίοι αρχικά έδωσαν στον Ξενοκλή την ιεροσύνη του ιερού της Ήρας, επειδή χρηματοδότησε την απαραίτητη επαναλειτουργία του, εν συνεχεία όμως του παραχώρησαν την κληρονομική ιεροσύνη, λόγω των περαιτέρω ευεργεσιών που έκανε. Ο Φιλήμων και ο Θεόξενος αναφέρθηκε ότι έδρασαν με δική τους πρωτοβουλία και χωρίς να έχουν εκφράσει αξιώσεις σαν αυτές που είδαμε στις προαναφερθείσες περιπτώσεις. Βάσει αυτού του δεδομένου, διακρίνουμε ότι οι Γυθεάτες επιδίωκαν να τονίσουν πως η στάση τόσο των δύο ευεργετών απέναντι στην πόλη όσο και της πόλης απέναντι στους δύο ευεργέτες, ήταν απολύτως αυθόρμητη.¹²⁶

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΚΑΜΨΗ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΣΗ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΣΕ ΓΥΘΕΑΤΕΣ

Στο δεύτερο μισό του πρώτου π.Χ. αιώνα σημειώνεται για πρώτη φορά μέριμνα για την αλλαγή της οικονομικής κατάστασης των ελληνικών πόλεων. Τα πρώτα μέτρα για τη δημογραφική και οικονομική αναζωογόνηση της ελληνικής χερσονήσου επρόκειτο να ληφθούν από τον Καίσαρα (44 π.Χ.), η ολοκλήρωση τους όμως έγινε από τον Οκταβιανό, του οποίου η

123 IG V 1 1144, στ. 1-9.

124 Giannakopoulos 2017, 226.

125 IG XII.4.1, 350.

126 Giannakopoulos 2017, 227.

νίκη στο Άκτιο (31 π.Χ.) οδήγησε σε μια μακρά περίοδο ειρήνης και σταθερότητας. Η Ρώμη εξέφρασε για πρώτη φορά γνήσιο ενδιαφέρον για την τύχη αυτών των πόλεων και επεχείρησε μία νέα διοικητική και οικονομική αναδιοργάνωση, προκειμένου να διευκολυνθεί η ταχεία έξοδος από τη χρόνια παρακμή και η επιτυχής ένταξή τους στη νέα αυτοκρατορική τάξη. Η συνταγή ήταν απλή. Στη θέση του πολιτικού κατακερματισμού της προηγούμενης περιόδου εισήχθη πλέον ένα πιο συγκεντρωτικό μοντέλο, το οποίο ευνόησε ορισμένα μεγάλα περιφερειακά κέντρα (Κόρινθος, Πάτρα, Άργος, Μεσσήνη, Σπάρτη και σε πολύ μικρότερο βαθμό Μεγαλόπολη, Μαντινεία, Τεγέα, Σικυώνα και Ήλιδα.), στις οποίες παραχωρήθηκαν πολιτικά και οικονομικά προνόμια, προκειμένου να ανταποκριθούν καλύτερα στον νέο τους ρόλο. Η δημογραφική τους ανάπτυξη ενθαρρύνθηκε ή και επιβλήθηκε, συνδυαστικά με την επέκταση της επικράτειάς τους. Διαδικαστικά αυτό επετεύχθη, είτε μέσω του συνοικισμού παρακείμενων κωμών, είτε μέσω της ανακατανομής του πληθυσμού, με τη μεταφορά κατοίκων από μία περιοχή σε έναν αστικό πυρήνα μιας άλλης περιοχής. Η ενέργεια αυτή, όπως ήταν λογικό οδήγησε επίσης στην αύξηση της καλλιεργήσιμης γης τους. Ιδιαίτερα επωφεληθήκαν πόλεις, όπως η Κόρινθος, η Πάτρα και η Σπάρτη. Μάλιστα, οι δύο τελευταίες ήταν προικισμένες και με εδαφικές κτήσεις, οι οποίες ήταν υποχρεωμένες να πληρώνουν ετήσιο φόρο.¹²⁷

Αυτή η ανάκαμψη έγινε πιο εμφανής κατά την περίοδο των Φλαβίων, και συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Δομιτιανού, και αφορούσε σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Για πρώτη φορά, μετά από πολλές δεκαετίες σημειώθηκε αύξηση της γεωργικής παραγωγής, που οφειλόταν, όχι μόνο στην αύξηση της καλλιεργήσιμης γης, αλλά ίσως και στην εισαγωγή νέων καλλιεργειών και την εξειδίκευση ή την εντατικοποίηση της παραγωγής, κυρίως στις περιστατικές ζώνες. Αυτές οι τελευταίες πρακτικές παρατηρούνται κυρίως στο πλαίσιο των αποικιών, όπου η παρουσία μεγάλου αριθμού *villae rusticae* εξυπηρετούσε με τον καλύτερο τρόπο τις ανάγκες τροφοδοσίας των νέων αστικών κολοσσών. Η παρουσία κελαριών με πίθους, γεωργικά εργαλεία και αποθηκευτικούς και βοηθητικούς χώρους (πηγάδια, ελαιοτριβείο) που βρέθηκαν σε κάθε αγρόκτημα δείχνει ότι ο βασικός τους προορισμός ήταν αγροτικός και ότι υπήρχε εξειδικευμένη παραγωγή συνδεδεμένη με την εγχώρια αγορά. Η οικονομική αναζωογόνηση των πόλεων επέτρεψε τη συγκέντρωση του πλούτου και την περαιτέρω αύξηση της ζήτησης για διάφορα είδη πρώτης ανάγκης, καθώς και για είδη πολυτελείας. Αυτό επέτρεψε την ανάπτυξη μιας ποικιλίας βιοτεχνικών δραστηριοτήτων, μερικές από τις οποίες δεν επικεντρώνονταν αποκλειστικά στον πληθυσμό της πόλης, αλλά προορίζονταν και για εξαγωγή.¹²⁸

Τα αρχαιολογικά ευρήματα αναφέρουν, ότι ένα μέρος της παραγωγής γινόταν σε εργαστήρια της πόλης και ένα άλλο μέρος στις *villae rusticae*. Παρόμοιες και άλλου είδους δραστηριότητες αναπτύχθηκαν σε πολλές πόλεις, που για ακόμα μία φορά βρέθηκαν να ασχολούνται με το περιφερειακό εμπόριο και ασφαλώς, μέσω της αποκόμισης του κέρδους, συνέβαλλαν στην ανάπτυξη των συναλλαγών στον χώρο της Μεσογείου. Οι εμπορικές δραστηριότητες κατέστησαν για πρώτη φορά δυνατή την υλοποίηση αστικών παρεμβάσεων μεγάλης κλίμακας, τις εγκαταστάσεις ύδρευσης και την κατασκευή δρόμων και εκλεκτών δημόσιων και ιδιωτικών

127 Rizakis 2010, 6.

128 ο.π., 7.

κτιρίων, συμβάλλοντας όλα στη βελτίωση των αστικών και περιφερειακών υποδομών.¹²⁹

Η Πελοποννησιακή μητρόπολη έχει μία μνημειακή όψη. Η εντυπωσιακή εικόνα των μητροπόλεων της Πελοποννήσου, κατά την περίοδο αυτή, αποτυπώνεται στις περιγραφές του Παισανία, ο οποίος τις επισκέφτηκε λίγο μετά τα μέσα του 2ου αιώνα μ.Χ. και επιβεβαιώνεται από τα σωζόμενα κατάλοιπα και τα πιο πρόσφατα αρχαιολογικά ευρήματα. Αυτή η εικόνα μεγαλείου και πλούτου, που αντικατοπτρίζει τον επιδεκτικό χαρακτήρα της τοπικής άρχουσας τάξης, καθώς και την ευημερία και τη γενναιοδωρία της αυτοκρατορίας έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την εικόνα της παρακμής που παρουσιάζουν τα μικρά Πελοποννησιακά κέντρα. Η αντίθεση αυτή οφείλεται σαφώς στην υποβάθμιση του πολιτικού και οικονομικού τους ρόλου από την αρχή της αυτοκρατορικής περιόδου. Το γεγονός αυτό διεύρυνε περαιτέρω το χάσμα που τους χώριζε από τα μεγάλα κέντρα και τα προνόμια τους.¹³⁰

Από τη γενικότερη αυτή ανάκαμψη στην Πελοπόννησο επωφελήθηκε ασφαλώς και το Γύθειο. Ένα στοιχείο που αναδεικνύει τη βελτίωση στην πόλη είναι και η-σύστοιχη με ανάλογες εξελίξεις παντού στον ελληνικό κόσμο-απόδοση πολιτικών δικαιωμάτων σε Γυθεάτες. Σε επιγραφές που μελετήθηκαν παραπάνω παρατηρούνται πρόσωπα, όπως είναι η Αυρηλία Δαμοκράτη, που από το όνομα τους καταλαβαίνουμε ότι έχουν λάβει τη ρωμαϊκή πολιτεία.¹³¹ Όπως σχολιάστηκε και παραπάνω, επρόκειτο για επιφανή μέλη της τοπικής κοινωνίας, που κατείχαν μεταξύ άλλων υψηλά αξιώματα της τοπικής αυτοδιοίκησης. Στην επιγραφή που τιμάται ένας άνδρας, ονόματι Μάρκος Αυρήλιος Καλοκλής Νεικάνδρου, αποδέκτης, όπως αντιλαμβανόμαστε από το όνομα του, της ρωμαϊκής πολιτείας διακρίνουμε ότι ήταν αιώνιος αγωνοθέτης και ιερέας του Δία του Βουλαίου, του Ήλιου, της Σελήνης, του Ασκληπιού και της Υγείας.¹³² Ο Μάρκος Αυρήλιος Λυσικράτης Λυσικράτους, που είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο υπήρξε αγορανόμος, αλλά και στρατηγός του Κοινού των Ελευθερολακώνων, κάτοχος δηλαδή του υψηλότερου αξιώματος του Κοινού. Σε άλλη επιγραφή τιμάται ένας άνδρας, ονόματι Τιβέριος Κλαύδιος Ακυλείνος Πολυξένου.¹³³ Όσον αφορά σε αυτήν την επιγραφή, αξίζει να σημειωθεί, πως δεν αναφέρονται οι λόγοι που η πόλη αποφάσισε να προχωρήσει στην απόδοση τιμών στο εν λόγω πρόσωπο. Βάσει αυτής της παρατήρησης θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι επρόκειτο απλώς για ένα εκ των επιφανέστερων μελών της κοινωνίας του Γυθείου και ως εκ τούτου η πόλη, ακολουθώντας την πολιτική του “δοῦναι καὶ λαβεῖν” εξέδωσε τιμητικό ψήφισμα, προκειμένου να ευνοηθεί στο μέλλον από τον τιμώμενο. Επιπλέον, πρόσωπα που είχαν λάβει τη ρωμαϊκή πολιτεία σημειώνονται και σε αναθηματικές επιγραφές. Ενδεικτικό παράδειγμα είναι ο Κλαύδιος Επίκτητος, ο οποίος σύμφωνα με την επιγραφή πέθανε σε ηλικία 18 ετών και 18 μηνών.¹³⁴ Βέβαια, αντιλαμβανόμαστε, πως επρόκειτο για μέλος της ανώτερης κοινωνικής τάξης. Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε και μία ακόμα τιμητική επιγραφή, στην οποία τιμάται ο γνωστός Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής Ηρκλανός, ο οποίος συγκέντρωνε πλήθος υψηλών αξιωμάτων.¹³⁵ Συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται στην

129 Cartledge, Spawforth 2002, 170.

130 Rizakis 2010, 10.

131 IG V 1 1177.

132 IG V 1 1179.

133 IG V 1 1168.

134 IG V 1 1201.

135 IG V 1 1172.

επιγραφή ο εν λόγω άνδρας ήταν αρχιερέας του οίκου των Σεβαστών, ταμίας και αντιστράτηγος της Αχαΐας, δήμαρχος του δήμου των Ρωμαίων, στρατηγός και πρεσβευτής της επαρχίας της Ισπανίας. Αυτό που αξίζει επίσης να επισημανθεί είναι ότι ο τιμώμενος ήταν υιός του Γαΐου Ιουλίου Λάκωνος και εγγονός του Ευρυκλή.

Συμπερασματικά, η απόδοση της ρωμαϊκής πολιτείας παρατηρούμε, όπως είδαμε και παραπάνω, πως αποτελούσε την ύψιστη κοινωνική διάκριση. Ωστόσο, δεν αποτελούσε απλώς έναν τίτλο που ικανοποιούσε την ανάγκη των αριστοκρατικών οικογενειών των ελληνικών πόλεων για προβολή, αλλά ένα ισχυρό όπλο, που θα τους βοηθούσε να εξελιχθούν πολιτικά και κοινωνικά, όχι μόνο στην τοπική κοινότητα, όπου κατοικούσαν, αλλά στο σύνολο της απέραντης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η απόδοση της ιδιότητας του Ρωμαίου πολίτη αποτελούσε φυσικό επακόλουθο της χρόνιας συνύπαρξης διαφορετικών λαών υπό τη σκέπη μιας τεράστιας πολιτικής οντότητας.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΛΑΤΡΕΙΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΓΥΘΕΙΟΥ

Το θρησκευτικό στοιχείο ήταν ιδιαίτερα έντονο στην πόλη του Γυθείου, αν κρίνουμε από την περιγραφή που δίνει ο Πausanias στο έργο του "Λακωνικά". Στην αγορά υπήρχαν εικόνες του Απόλλωνα και του Ηρακλή, που σύμφωνα με τον μύθο ίδρυσαν την πόλη. Κοντά στις εικόνες των δύο προαναφερθέντων θεών στεκόταν και ένας Διόνυσος. Σε άλλο σημείο της πόλης βρισκόταν ο Κάρνειος Απόλλωνας, ένα ιερό του Άμμωνα και μια χάλκινη εικόνα του Ασκληπιού, του οποίου ο ναός ήταν χωρίς στέγη. Επιπλέον, υπήρχαν μια πηγή του θεού, ένα ιερό της Δήμητρας και ένα άγαλμα του Ποσειδώνα-Γαϊαόχου της Γης. Αυτόν που οι Γυθαίτες ονόμαζαν Γέροντα, λέγοντας ότι ζει στη θάλασσα, ο Πausanias συμπεράνει ότι ήταν ο Νηρέας. Στο σημείο εκείνο υπήρχε και μια πύλη που ονομαζόταν Πύλη του Κάστορα και πάνω στην Ακρόπολη είχαν ανεγερθεί ένας ναός και μια εικόνα της Αθηνάς. Οι Καστορίδες πύλες, που αναφέρει ο Πausanias, δεν πρέπει να ήταν πύλες του τείχους της Ακρόπολης, αλλά στενό πέρασμα για όσους έφταναν στο Γύθειο από τα Τρίνησα.¹³⁶

Σύμφωνα με τον Πausanias, μόλις τρία στάδια από το Γύθειο υπήρχε μία ακατέργαστη πέτρα. Ο μύθος έλεγε πως, όταν ο Ορέστης κάθισε πάνω της η τρέλα του τον εγκατέλειψε. Για τον λόγο αυτό, η πέτρα ονομάστηκε στη δωρική γλώσσα Ζευς Καππώτας. Πριν από το Γύθειο, βρισκόταν το νησί Κρανάη, όπου σύμφωνα με τον Όμηρο, όταν ο Αλέξανδρος αποπλάνησε την Ελένη, είχε σεξουαλική επαφή μαζί της εκεί για πρώτη φορά. Μέσα από αυτές τις περιγραφές αντιλαμβανόμαστε ότι ο μύθος και η θρησκεία αποτελούσαν αδιάσπαστα μέρη του πολιτισμού της πόλης του Γυθείου.¹³⁷

Φυσικά, οι Ρωμαίοι δεν παρενέβησαν στον θρησκευτικό τομέα και άφησαν τις πόλεις ελεύθερες να οργανώσουν την παραδοσιακή θρησκευτική τους ζωή. Δεν αντέδρασαν στην εισαγωγή ή την αναδιοργάνωση ορισμένων θρησκευτικών φαινομένων, όπως ήταν τα μυστήρια στην Ανδανία της Βόρειας Μεσσηνίας, ούτε εμπόδισαν την εισαγωγή νέων λατρειών, από τις οποίες μπορούμε να διακρίνουμε τις ρωμαϊκές λατρείες που απαντώνται μόνο στις

¹³⁶ Πausanias, 3.21.6.

¹³⁷ ο.π. 3.22.1.

αποικίες, καθώς και τις ανατολικές, οι οποίες άκμασαν παντού και έγιναν πολύ πιο διαδεδομένες. Μία από τις λατρείες που αναπτύχθηκαν ως αντίδραση στο νέο πολιτικό πλαίσιο ήταν η αυτοκρατορική λατρεία. Τα πλούσια και ποικίλα στοιχεία, κυρίως επιγραφικά, της αυτοκρατορικής λατρείας στις πελοποννησιακές πόλεις, αποκαλύπτουν πως οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες συνδέονταν συστηματικά με τις ελληνικές παραδοσιακές θεότητες σε λατρευτικούς τόπους και εορτές, σε μια προσπάθεια να αναπαραστήσουν την αυτοκρατορική εξουσία, χρησιμοποιώντας έναν πιο εύληπτο τρόπο, μέσα από την ένταξη των αυτοκρατόρων στον θρησκευτικό και πολιτιστικό κόσμο των ελληνικών πόλεων. Η πολιτική και κοινωνική σημασία της αυτοκρατορικής λατρείας αποκαλύπτεται επίσης στις πελοποννησιακές πόλεις από την οικογενειακή προέλευση και την κοινωνική θέση αυτών των ατόμων, μελών των αστικών αριστοκρατιών, που ανελάμβαναν το αξίωμα του ιερέα των αυτοκρατόρων και των αγωνοθετών των αυτοκρατορικών αγώνων, καθώς και από τους προνομιακούς δεσμούς που είχαν ορισμένοι από αυτούς με τη ρωμαϊκή εξουσία. Αυτοί οι δεσμοί φαίνονται επίσης από την κατοχή της ρωμαϊκής πολιτείας και επίσης με την είσοδο στην ιππική και συγκλητική τάξη, αν και αυτό δε συνέβαινε πολύ συχνά.¹³⁸

Η σύνδεση του Γυθείου με τον θεσμό της Αυτοκρατορικής λατρείας και τον αυτοκρατορικό οίκο εντοπίζεται σε πλήθος επιγραφών. Σε μία επιγραφή που χρονολογείται μεταξύ του 4 και του 14 μ.Χ. τιμάται ο Τιβέριος αλλά αναφέρεται και ο θετός του πατέρας Αύγουστος, και μνημονεύεται η απόφαση του να αποκατασταθεί η αρχαία ελευθερία των Γυθεατών.¹³⁹ Είναι βέβαιο ότι οι Γυθεάτες κάνουν λόγο για την ελευθερία που τους χάρισε ο Αύγουστος περί τον 1ο αιώνα π.Χ. και ως εκ τούτου επιθυμούν να του αποδώσουν τιμές. Δεν είναι δύσκολο ωστόσο να καταλάβουμε ότι η επιγραφή αυτή, όπως και πλήθος άλλων επιδέχονται βαθύτερη και μεγαλύτερη ανάλυση. Είναι αναμφισβήτητο πως και ο θεσμός της Αυτοκρατορικής λατρείας και αυτού του είδους οι επιγραφές αποτελούσαν μέρος της νέας τάξης των πραγμάτων, ιδίως στον τομέα της πολιτικής. Οι πόλεις καθιστούσαν με αυτόν τον τρόπο σαφή τη διάθεσή τους να αποδεχτούν την εξουσία του αυτοκράτορα και πιστοποιούσαν την αναμφισβήτητη υπακοή τους σε αυτόν. Επιπλέον, οι αναθηματικές επιγραφές, τόσο στον Αύγουστο, όσο και στους διαδόχους του, σκοπό είχαν, όχι μόνο να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη τους για τις όποιες παροχές τους είχαν δοθεί, αλλά και να διασφαλίσουν την συνέχιση αυτών των παροχών. Ειδικότερα δε, όταν η αυτοκρατορική εξουσία άλλαζε χέρια θεωρούταν για μια πόλη επιβεβλημένη η επικύρωση των όποιων προνομίων τους είχε παραχωρήσει ο απελθών αυτοκράτορας. Αυτού του είδους η επικύρωση γίνεται γνωστή σε εμάς σε πολλές περιπτώσεις με έμμεσο τρόπο, μέσω αυτών των επιγραφών. Οι πόλεις βολιδοσκοπούσαν τις διαθέσεις του εκάστοτε αυτοκράτορα να διατηρήσει τα υπάρχοντα προνόμια. Η παραπάνω άποψη ενισχύεται μέσα από τον εντοπισμό και άλλων τιμητικών επιγραφών, στις οποίες αποδίδονται τιμές σε διαδόχους του Αυγούστου.¹⁴⁰

Ο ΙΕΡΟΣ ΝΟΜΟΣ ΤΟΥ ΓΥΘΕΙΟΥ

Ο θεσμός της Αυτοκρατορικής λατρείας στην πόλη του Γυθείου και η ιδιαίτερα μεγάλη

138 Rizakis 2010, 14.

139 IG V 1 1160: [- - - - Σεβασ]-| τοῦ Καίσαρος [ὑόν]||ή πόλις ἀποκατασ[τή]-|σαντα μετά τοῦ πατ[ρός]||τήν ἀρχαίαν ἔλευ[θ]ερίαν.

140 Για τον Νέρβα, βλ. IG V 1 1161, για τον Τραϊανό, βλ. IG V 1 1162, για τον Καρακάλλα, βλ. IG V 1 1163.

σημασία του διακρίνεται με τρόπο σαφή στο περίφημο ιερό νόμο του Γυθείου (SEG XI 923). Στον εν λόγω νόμο επί της ουσίας, η πόλη καθιέρωσε τις γιορτές Καισάρεια, προς τιμήν των Ιουλίων αυτοκρατόρων και Ευρύκλεια προς τιμήν του Γαίου Ιουλίου Ευρυκλέους και του υιού του. Ο νόμος αποτυπώνεται σε μία επιγραφή, που ανακαλύφθηκε στα 100 μέτρα νότια του θεάτρου του Γυθείου. Η επιγραφή αυτή είναι κατασκευασμένη από την τοπική πέτρα του Γυθείου και σώζεται αποκεκρουμένη στο πάνω και το κάτω μέρος. Μαζί με την επιγραφή ανακτήθηκαν και επιμέρους κομμάτια, όπως είναι η επιστολή του Τιβερίου που απέρριπτε τις τιμές που προβλέπονταν από τον νόμο, μια μικρή στήλη με αφιέρωση στην Τύχη Λιβία, η βάση ενός αγάλματος με δίγλωσση επιγραφή για τον Γάιο Ιούλιο Ευρυκλή και ένα άγαλμα που εικάζεται ότι είναι η αναπαράσταση του ίδιου του Ευρυκλή. Επιπλέον, η βάση ενός αγάλματος του Αυγούστου αποκαλύφθηκε σε έναν από τους τοίχους του θεάτρου. Η πρώτη έκδοση της επιγραφής κυκλοφόρησε αμέσως από τον Κουγέα στο περιοδικό Ελληνικά το 1928. Η επιγραφή αυτή είχε θεωρηθεί εξαιρετικής σημασίας από τη στιγμή της ανακάλυψής της και μόνο ένα έτος μετά την πρώτη έκδοση, οι Seyrig και Rostovtzeff παρέιχαν δύο εναλλακτικές σχολιασμένες εκδόσεις.¹⁴¹

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η επιγραφή είναι επί της ουσίας ένας ιερός νόμος που σχετίζεται με τον εορτασμό μια γιορτής προς τιμήν της αυτοκρατορικής οικογένειας. Στην επιγραφή γίνεται εκτενής αναφορά στις σχετιζόμενες με τις γιορτές διαδικασίες. Αναφέρεται συγκεκριμένα, πως στο θέατρο της πόλης ο Αγορανόμος θα τοποθετούσε στην πρώτη βάση την εικόνα του Αυγούστου, στη δεύτερη δεξιά αυτή της Ιουλίας Αυγούστα, δηλαδή της Λιβίας και στην τρίτη αυτή του Τιβερίου. Επίσης, ο Αγορανόμος θα έστηνε ένα τραπέζι στη μέση του θεάτρου και ένα θυμιατήρι μπροστά του και στη συνέχεια οι σύνεδροι και οι άρχοντες θα τελούσαν θυσίες υπέρ της σωτηρίας των μελών της αυτοκρατορικής οικογένειας.¹⁴² Όλα αυτά θα γίνονταν ασφαλώς πριν αρχίσουν τα θεάματα. Την πρώτη μέρα η γιορτή θα ήταν αφιερωμένη στον Αύγουστο λατρευόμενο ως Σωτήρα και Απελευθερωτή, τη δεύτερη μέρα στον Τιβέριο, την τρίτη μέρα στην Ιουλία Αυγούστα, δηλαδή στη Λιβία ως Τύχη του έθνους των Ελευθερολακώνων και της πόλης του Γυθείου, την τέταρτη μέρα στη Νίκη του Γερμανικού Καίσαρα, την πέμπτη στην Αφροδίτη του Καίσαρα Δρούσου, την έκτη στο Titus Quintius Flamininus. Ο Αγορανόμος μεταξύ άλλων ήταν υπεύθυνος για τη διασφάλιση της καλής συμπεριφοράς των συμμετεχόντων.¹⁴³ Κατά την πρώτη συνεδρία της εκκλησίας του δήμου μετά τις εορτές ο Αγορανόμος λογοδοτούσε δημόσια για τα έξοδα των παραστάσεων και την οικονομική διαχείριση των ιερών χρημάτων. Εάν διαπιστωνόταν, ότι είχε ιδιοποιηθεί χρήματα ή αποδεικνυόταν ένοχος για καταγραφή ψευδών στοιχείων, τότε θα στερούταν δια παντός το δικαίωμα κατοχής ανάλογου αξιώματος και η περιουσία του θα δημευόταν. Μάλιστα η δημευμένη περιουσία του θα συμπεριλαμβανόταν στα ιερά αγαθά, τα οποία διαχειρίζονταν οι αρμόδιοι άρχοντες, προκειμένου να χρηματοδοτήσουν γιορτές και τελετές.¹⁴⁴

Επιτρεπόταν σε οποιονδήποτε κάτοικο του Γυθείου να ασκήσει αγωγή, χωρίς μάλιστα να κινδυνεύει με ποινή για άσκοπη χρήση του δικαιώματος του, ούτως ώστε να ελέγχεται η διαχείριση των ιερών κεφαλαίων. Ο Αγορανόμος αφού τελείωναν οι μέρες των θεατρικών

141 Seyrig 1929, 84-106 & Rostovtzeff 1930, 1-32.

142 SEG XI 923 στ. 1-7.

143 SEG XI 923 στ. 7-12. Βλ. επίσης Κουγέα 1928, 21 & Seyrig 1929, 87 & Rostovtzeff 1930, 4.

144 SEG XI 923 στ. 12-15. Βλ. επίσης Seyrig 1929, 87 & Rostovtzeff 1930, 4.

παραστάσεων προς τιμήν των θεών και των ηγεμόνων, θα οργάνωνε για άλλες δύο ημέρες θεατρικά δρώμενα. Η πρώτη ημέρα θα ήταν αφιερωμένη στη μνήμη του Γαίου Ιουλίου Ευρυκλή, ο οποίος σε πολλές περιπτώσεις είχε λειτουργήσει ως ευεργέτης του λαού και της πόλης και η δεύτερη στον Γάιο Ιούλιο Λάκωνα. Μετά τη λήξη της θητείας του ο Αγορανόμος έπρεπε να καταγράψει όλα τα αντικείμενα που χρειάστηκαν για την πραγματοποίηση των εν λόγω εορτών και θεαμάτων και να παραδώσει τον σχετικό κατάλογο στον επόμενο αγορανόμο, ενώ η πόλη θα ελάμβανε αντίγραφο των όσων υποβλήθηκαν στον νέο αγορανόμο.¹⁴⁵

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΟΥ ΓΥΘΕΙΟΥ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο ιερός νόμος του Γυθείου αποτελεί ένα ιδιαίτερα διαφωτιστικό κείμενο, όχι μόνο για τον θεσμό της Αυτοκρατορικής λατρείας στην πόλη του Γυθείου και τον ελληνικό χώρο γενικά, αλλά και για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούσαν οι πολιτικοί και κοινωνικοί θεσμοί της πόλης. Η επιγραφή περιγράφει μια εορτή που αφορούσε σε ολόκληρη την πόλη και ως εκ τούτου ήταν δημόσια. Πρωταγωνιστικό ρόλο διαδραματίζουν άνθρωποι που κατέχουν υψηλά αξιώματα της πόλης, όπως ο Αγορανόμος και οι έφοροι. Αξιοσημείωτο είναι επίσης, ότι τα συνέδρια και τα δημόσια δικαστήρια συμμετείχαν ενεργά στην οργάνωση και την εκτέλεση των εν λόγω εορτών. Ο αγορανόμος επιφορτιζόταν με το έργο της διεύθυνσής της γιορτής. Τοποθετούσε τις εικόνες των ηγεμόνων που είχε η πόλη, εξασφάλιζε ότι οι σύνεδροι και οι άρχοντες θα πραγματοποιούσαν θυσίες και άνοιγε τα θεατρικά θεάματα και την πομπή. Ειδικότερα μεριμνούσε για τον συντονισμό των δύο αυτών διαδικασιών. Επιπλέον, ήταν υπεύθυνος για τη διατήρηση της τάξης στα πλαίσια της διεξαγωγής των εκδηλώσεων αυτών. Ο τρόπος με τον οποίο ο αγορανόμος, που εμφανίζεται ως ο κύριος και βασικός ρυθμιστής, διαχειριζόταν τις ανειλημμένες του αρμοδιότητες, ετίθετο υπό αξιολόγηση. Εάν από το πόρισμα αυτής της αξιολόγησης προέκυπτε η ενοχή του ερχόταν αντιμέτωπος με βαρύτερες ποινές, όπως η απαγόρευση κατοχής άλλων δημοσίων θέσεων στο μέλλον και η δήμευση της περιουσίας του.¹⁴⁶ Αυτό που αξίζει ιδιαίτερα να παρατηρήσουμε είναι ο μηχανισμός με τον οποίο η πόλη κατάφερνε να ασκήσει οικονομικό και διοικητικό έλεγχο, τόσο στα θεάματα, όσο και στους αξιωματούχους, που ήταν επιφορτισμένοι με τη διαχείρισή τους.

Οι έφοροι από την άλλη όφειλαν να παρέχουν τις εικόνες των ηγεμόνων, τα ίκρια στην ορχήστρα, τέσσερις θύρες σκηνής και τα υποπόδια για τη χορωδία. Οι ίδιοι οι έφοροι έπρεπε να θυσιάσουν έναν ταύρο στο Καισάρειο και στη συνέχεια να καλέσουν τα μέλη του συνεδρίου και τους άρχοντες, προκειμένου να πράξουν το ίδιο και να θυσιάσουν επίσης έναν ταύρο. Ωστόσο, η θυσία του ταύρου από τους τελευταίους δε γινόταν στο ίδιο μέρος που γινόταν από τους εφόρους, αλλά στην αγορά. Οι έφηβοι, στεφανωμένοι με δάφνη και ντυμένοι στα λευκά, άνοιγαν την πομπή που ξεκινούσε από τον ναό του Ασκληπιού και ακολουθούσαν από όλους τους νέους και στη συνέχεια από τους υπόλοιπους πολίτες. Οι ιερές κόρες συμμετείχαν επίσης σε αυτήν την πομπή.¹⁴⁷ Η κοινωνική διάσταση λοιπόν των εορτών αυτών ήταν απόλυτα διευρυμένη, δεδομένου ότι παρατηρείται η συμμετοχή του συνόλου των πολιτών.

145 SEG XI 923 στ. 16-22.

146 SEG XI 923 στ. 1-24.

147 SEG XI 923 στ. 25-30.

Όπως προαναφέρθηκε, αποδέκτες της λατρείας είναι ο Αύγουστος (που δε βρισκόταν εν ζωή), η Λιβία, ο Τιβέριος, ο Γερμανικός και ο Δρούσος, ο νεώτερος. Μάλιστα, οι δύο τελευταίοι τιμώνται μέσω της υπόστασης της Νίκης και της Αφροδίτης, θεότητες που στενά με τη δημόσια εικόνα και του Καίσαρα και του Αυγούστου. Ο νόμος εισάγει ένα σαφές διάλειμμα μεταξύ των πρώτων έξι ημερών, κατά τις οποίες εορτάζονταν οι αγώνες για τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας και για τον Τίτο Κοίντιο Φλαμίνιο και των δύο τελευταίων, που ήταν αφιερωμένες στους δύο τοπικούς ευεργέτες. Το κείμενο διακρίνει ξεκάθαρα μια ιεραρχική τάξη μεταξύ των αποδεκτών των λατρειών. Προτάσσεται η αυτοκρατορική οικογένεια, ακολουθούμενη πρώτα από τον ελευθερωτή των ελληνικών πόλεων και μετά από τους τοπικούς ευεργέτες. Υπό αυτήν την έννοια, η θέση του T.Quinctius Flamininus που τιμήθηκε αμέσως μετά τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας δεν προκαλεί έκπληξη, όταν σκεφτούμε ότι επί της ουσίας συγκρινόταν με έναν θεό. Είχε ήδη λάβει περί το 190 π.Χ. τιμές ίσες με αυτές των θεών από διάφορες ελληνικές πόλεις, συμπεριλαμβανομένης της Χαλκίδας, του Άργους και της Κω.¹⁴⁸ Η προσωπικότητα του Φλαμίνιου είναι καθαυτή εμβληματική. Ένας Ρωμαίος αριστοκράτης, με γνώση και της ελληνικής και της λατινικής, που ανήκει σε μια ελίτ, η οποία υιοθέτησε τα ελληνικά πρότυπα για να τα προσαρμόσει στις δικές της επιδιώξεις.¹⁴⁹

Το δεδομένο, ότι στα πλαίσια αυτών των εορταστικών διαδικασιών αποδίδονταν τιμές, όχι μόνο στον Αυτοκρατορικό οίκο, αλλά και σε κοινούς θνητούς, ίσως να προκαλεί εντύπωση και να γεννά ερωτήματα. Ο λόγος γίνεται για τον Γάιο Ιούλιο Ευρυκλή και τον υιό του Λάκωνα. Ο δεύτερος βρισκόταν ακόμα εν ζωή, ενώ ο πρώτος όχι. Η πρώτη σκέψη που θα μπορούσε να κάνει κάποιος, εξετάζοντας αυτό το δεδομένο, είναι ότι οι προαναφερθέντες ασφαλώς συμπεριλαμβάνονταν μεταξύ των ευεργετών της πόλεως. Δεν είναι ιδιαίτερα δύσκολο επίσης να αντιληφθεί κανείς ότι οι ευεργεσίες των εν λόγω προσώπων δεν ωφέλησαν απλώς την πόλη, αλλά ταυτίστηκαν με την ίδια της τη βιωσιμότητα. Πώς θα μπορούσε άλλωστε να εξηγήσει κανείς το δεδομένο ότι μαζί με τον ιδρυτή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ως πολιτικής οντότητας, τον Αύγουστο, που μεταξύ άλλων χάρισε στην πόλη την ελευθερία της, και τον νυν ηγέτη της Αυτοκρατορίας, τιμώνται, ασφαλώς σε δεύτερο βαθμό, δύο κοινοί θνητοί. Ο μεν Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής χαρακτηρίζεται από τους Γυθεάτες στον ιερό τους νόμο ως ευεργέτης του έθνους (εννοείται των Ελευθερολακώνων) και της πόλεως, ενώ ο γιος του Λάκων ως κηδεμών του έθνους και της πόλεως.¹⁵⁰ Εκλαμβάνονται λοιπόν και οι δύο – βέβαια σε βαθμό μικρότερο από τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας – ως εγγυητές της ευημερίας του Γυθείου. Υπό αυτή την έννοια είναι χρήσιμο να παρατεθούν ορισμένα στοιχεία σχετικά με τα πρόσωπα αυτά.

Ο Ευρυκλής ήταν πράγματι μία από τις κυριότερες ηγετικές φυσιογνωμίες στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο του Αυγούστου. Ο πατέρας του, ο Λάχαρης ήταν πειρατής και υποστηρικτής του Καίσαρα και σκοτώθηκε από τον Αντώνιο. Ο ίδιος ο Ευρυκλής, ως υποστηρικτής του Οκταβιανού, κατήυθνε τους Σπαρτιάτες εναντίον του Αντωνίου στο Άκτιο, επιθυμώντας να πάρει εκδίκηση για τον θάνατο του πατέρα του. Στη μάχη εκείνη η Σπάρτη και η Μαντινεία ήταν οι μόνες πόλεις που πήραν το μέρος του Οκταβιανού. Το αποτέλεσμα της μάχης του Ακτίου και η τροπή που πήραν τα πράγματα μετά την έκβαση της δικαίωσαν τη στάση του

148 Habicht 1997, 12.

149 Wallace-Hadrill 1998, 81-82.

150 SEG XI 923 στ. 19-22.

Ευρυκλή. Ο ίδιος έλαβε τη Ρωμαϊκή πολιτεία, όπως άλλωστε υποδηλώνει και το όνομα του, κατείχε ως δώρο από τον Αύγουστο το νησί των Κυθήρων και τοποθετήθηκε ηγεμόνας της Σπάρτης. Η παρουσία και η δράση του στη Σπάρτη πρέπει να είχαν ιδιαίτερη σημασία. Αρχαιολογικά ευρήματα αποκαλύπτουν δύο σειρές νομισμάτων της Σπάρτης με τις επιγραφές "ἐπί Εὐρυκλέους" και "ἐπί Λάκωνος". Τα εν λόγω νομίσματα προβάλλουν μία εξίσου εξαιρετική γενεαλογία, βάσει της οποίας οι προαναφερθέντες έλκυαν την καταγωγή τους από τους Διόσκουρους. Αν και το όνομα της συζύγου του είναι άγνωστο, οι γιοι του Δεξιμάχος, Ραδάμανθος, Λάκων και Λαχάρης είναι γνωστοί από ιστορικές και επιγραφικές πηγές. Τα έργα του Ευρυκλή στην πόλη της Σπάρτης και ευρύτερα στη Λακωνία και την Πελοπόννησο είναι επίσης ιδιαίτερα γνωστά. Διέθεσε χρήματα για την ανέγερση του Γυμνασίου της Σπάρτης, χρηματοδότησε την προμήθεια λαδιού για το Γυμνάσιο του Ασωπού και πιθανολογείται ότι συνέβαλε στην κατασκευή του θεάτρου ή τμημάτων αυτού στη Σπάρτη. Αγάλματα σε αυτόν έχουν αφιερωθεί από την Επίδαυρο και την πόλη του Γυθείου. Εάν η ταύτιση που προτείνει ο Κουγέας είναι σωστή, ένα άγαλμα του Ευρυκλή μπορεί να ταυτιστεί με ένα ακέφαλο άγαλμα φυσικών διαστάσεων, που τον παριστάνει σε πλήρη ηρωική γυμνότητα. Ο Αρβανιτόπουλος από την άλλη αμφισβητεί αυτήν την ταύτιση, επικαλούμενος το δεδομένο, ότι τα αποτυπώματα των ποδιών πάνω στην επιφάνεια της βάσης δείχνουν, ότι επρόκειτο για χάλκινο άγαλμα. Οι αμφισβητήσεις της ταύτισης του αγάλματος ευνοούνται και από το γεγονός ότι σώζεται με υπολειπόμενα μέρη, όχι μόνο στο σημείο της κεφαλής, αλλά και στα χέρια από την αρχή του αγκώνα και στο κάτω μέρος των ποδιών.¹⁵¹

Ωστόσο, οι πηγές του ασυνήθιστου πλούτου του, που του επέτρεψαν να επιδίδεται σε τέτοιες δωρεές, αμφισβητούνται. Όπως έχει παρατηρήσει ο Baladie, οι επιγραφές του Ασωπού που τον μνημονεύουν προέρχονται από την πεδιάδα της Λεύκας, η οποία βρίσκεται στον δρόμο από τη Σπάρτη προς το λιμάνι της Νεάπολης, ένα λιμάνι από το οποίο ήταν δυνατή η επιβίβαση για τα Κύθηρα. Είναι επίσης μία περιοχή στην οποία ανακαλύφθηκε και μian άλλη επιγραφή που καταγράφει την τιμήση του Ευρυκλή με χάλκινο άγαλμα δίνοντας του τον χαρακτηρισμό "σωτήρ".¹⁵² Δεδομένου, ότι τα Κύθηρα αποτελούσαν ιδιωτική του κτίση, υποθέτουμε, ότι ο πλούτος του συσσωρεύτηκε από την ιδιοκτησία της γης, επιτρέποντας του εύκολα να παράγει λάδι εις το διηνεκές για το Γυμνάσιο του Ασωπού. Είναι δύσκολο να εξακριβωθεί η πιθανή συμμετοχή του στο εμπόριο του μαρμάρου, όπως και το ότι συνέβαλε στην κατασκευή της γέφυρας στον Ευρώτα.¹⁵³

Η παρακμή της καριέρας του ξεκινά μετά την επίσκεψη του στην αυλή του Ηρώδη του Μεγάλου, όταν επέστρεψε από τη Σπάρτη περί το 7 π.Χ. Η επίσκεψη αυτή αποκαλύπτει μια σχέση μεταξύ του Ευρυκλή και της αυλής του Ηρώδη, η οποία είχε ξεκινήσει όταν το 14 π.Χ. το μεγαλύτερο παιδί του Ηρώδη, μεταβαίνοντας στη Ρώμη, προκειμένου να επικυρώσει παρουσία του Αυγούστου τη διαδοχή του στον θρόνο, έμεινε στη Σπάρτη, ως φιλοξενούμενος του ίδιου του Ευρυκλή. Ο Ευρυκλής από την άλλη σε αντάλλαγμα της φιλοξενίας που προσέφερε, βρέθηκε επίσης προσκεκλημένος του Αντίπατρου του Β', τον οποίο βοήθησε στη

151 Αρβανιτόπουλος 1929, 39. Γενικότερα για τον βίο και την πολιτεία του Ευρυκλή και για την οικογένειά του βλ. Steinhauer 2010 με περαιτέρω βιβλιογραφία.

152 Baladie 1980, 293, αρ.54.

153 Για τη γέφυρα του Ευρώτα που χρονολογείται κατά την πρώτη περίοδο της εξουσίας του Αυγούστου βλ. Galliazzo 1995, 304-305.

συνέχεια να συνωμοτήσει εναντίον των δύο αδερφών του με την προσδοκία υψηλών ανταμοιβών. Παρότι, ο πραγματικός λόγος της επίσκεψης του Ευρυκλή στην αυλή του Ηρώδη δεν είναι σαφής, το βέβαιο είναι ότι μετά την επιστροφή του στον ελληνικό χώρο δικάστηκε δύο φορές ενώπιον του Αυγούστου και τελικώς εξορίστηκε.¹⁵⁴

Για την πτώση του Ευρυκλή έχουν προταθεί τρεις αιτίες. Η πρώτη είναι ότι υποστήριξε τον Τιβέριο αντί για τον Γάιο στον αγώνα για τη διαδοχή και ως εκ τούτου κατηγορήθηκε ότι συνωμότησε εναντίον της Ρώμης. Η δεύτερη είναι ότι συμμετείχε σε συνωμοσίες κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του στην Καππαδοκία και την Ιουδαία, ενώ σύμφωνα με την τρίτη εικάζεται, ότι προσπάθησε να παρακινήσει τις ελληνικές και ανατολικές πόλεις να εξεγερθούν κατά της Ρώμης. Η οικογένεια του ωστόσο παρέμεινε στη Σπάρτη και ο γιος του Λάκων απολάμβανε την ίδια ιδιότητα με αυτή του πατέρα του, κάτι που μπορεί να εκληφθεί ως απόδειξη του γεγονότος ότι η πτώση του συνδέθηκε πιθανώς με τη διαδοχή του Αυγούστου. Ο Bowersock υποθέτει ότι ο Ευρυκλής πέθανε περί το 2 π.Χ. βάσει ενός διαλείμματος μεταξύ της σειράς των νομισμάτων του Ευρυκλή και εκείνων του υιού του Λάκωνα. Παρόλα αυτά, πρόσφατη έρευνα έχει υποστηρίξει ότι το 2 π.Χ. πρέπει να θεωρηθεί *terminus post quem*, παραδεχόμενη την πιθανότητα ο Ευρυκλής να πέθανε αργότερα.¹⁵⁵

Ο Λάκων, ο οποίος πρότεινε τις τιμές για τον πατέρα του, συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των τιμώμενων προσώπων στην υπό εξέταση επιγραφή. Είχε τέσσερα παιδιά, τον Ιούλιο Αργολικό,¹⁵⁶ τον Ιούλιο Κρατίνο,¹⁵⁷ την Ιουλία Πανδημία και τον Ιούλιο Σπαρτιατικό¹⁵⁸ και ήταν παντρεμένος με την Πομπηία Μακρίνα, μέλος μιας από τις σημαντικότερες οικογένειες της Μυτιλήνης¹⁵⁹. Η αρχαιολογική έρευνα και ιδιαίτερα τα αγάλματα της Ιουλιό-Κλαυδιανής περιόδου τεκμηριώνουν τα παραπάνω στοιχεία. Δεν είναι σαφές αν ήταν ο Λάκων ή ο πατέρας του αυτός που αφιέρωσε ένα πρότυπο Γυμνάσιο της Μεσσήνης, χρονολογούμενο περί τον 1ο μ.Χ. αιώνα. Αν και έχει υποστηριχθεί, ότι ο Λάκων επί Τιβερίου είχε αρχίσει να χάνει την υψηλή του θέση, αργότερα φαίνεται να γίνεται δυνάστης στη Σπάρτη, δεδομένου ότι το όνομα του εμφανίζεται σε νομίσματα της εποχής του Κλαυδίου.¹⁶⁰

Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ

Από χρονική άποψη φαίνεται, ότι η γιορτή διαρκούσε συνολικά οκτώ ημέρες. Η πομπή ξεκινούσε την ίδια στιγμή ή αμέσως μετά την έναρξη των θεατρικών αγώνων από τον αγορανόμο, με τους υποκαπνισμούς του θυμιάματος μπροστά στις τρεις εικόνες (του Αυγούστου, της Λιβίας και του Τιβερίου) στο θέατρο. Ορισμένοι μελετητές έχουν προωθήσει την υπόθεση μιας πομπής που επαναλαμβάνόταν κάθε μέρα και τις οκτώ ημέρες της διάρκειας

154 Kokkinos 1998, 209, 370-371.

155 Lindsay 1992, 290-297.

156 Ο Τάκιτος αναφέρει ότι είχε εξοριστεί από τον Αυτοκράτορα, βλ. Tac. Ann. VI, 18.

157 Τιμήθηκε με άγαλμα από την πόλη της Μεγαλόπολης μαζί με την αδερφή του Ιουλία Πανδημία, όπως γνωρίζουμε από μία επιγραφή από τον ναό της Δέσποινας στη Λυκοσούρα, βλ. IG V, 2, 541.

158 Τιμήθηκε από τις πόλεις της Επιδαύρου και της Σπάρτης με άγαλμα, βλ. IG V, 2, 663 & IG V, 1, 463 αντίστοιχα.

159 Σχετικά με τα αγάλματα της Ιουλιό-Κλαυδιανής περιόδου που βρέθηκαν στη Μυτιλήνη, βλ. Bonanno-Aravantinou 1988, 165-173.

160 Calandra-Gorrini 2008, 9.

της εορτής.¹⁶¹ Από την επιγραφή φαίνεται ότι η γιορτή γινόταν μια φορά τον χρόνο, αλλά είναι αβέβαιο αν επαναλαμβανόταν κάθε χρόνο ή σύμφωνα με κάποιον άλλον τρόπο. Ούτε η περίοδος του έτους προσδιορίζεται. Λέγεται μόνο ότι οι αγώνες έπρεπε να γιορτάζονταν από τον αγορανόμο “τις ημέρες εκείνες που είναι δυνατό μετά την ημέρα της θεάς”. Δυστυχώς ακόμα και η “θεά” είναι ασαφής. Εφόσον οι επιγραφές και οι λογοτεχνικές πηγές στο Γύθειο μαρτυρούν τουλάχιστον τρεις γυναικείες θεότητες, την Αθηνά, την Αφροδίτη Μηγονίτη και τη Δήμητρα, το ερώτημα παραμένει ανοιχτό. Ο Κουγέας σκέφτηκε πως επρόκειτο για την Αφροδίτη Μυγωνίτη, ενώ ο Seyrig υποθέτει, ότι ήταν η Αθηνά, η οποία είχε το ιερό της στην ακρόπολη του Γυθείου και ίσως αποτελούσε την πολιάδα θεότητα της πόλεως.¹⁶² Επίσης, σημειώνεται πως η ιέρεια της Αθηνάς ήταν επώνυμος άρχων στο Γύθειο.¹⁶³ Άξιο παρατηρήσεως δε, είναι το δεδομένο, ότι ο Αγορανόμος όριζε την ημερομηνία της αυτοκρατορικής εορτής, η οποία συνήθως ήταν συνδεδεμένη με μια ακριβή ημέρα, όπως η ημερομηνία γέννησης ή θανάτου του αυτοκράτορα ή του *dies imperii* ή άλλων συγκεκριμένων ημερών της ύπαρξης του.¹⁶⁴

Ο ΧΩΡΟΣ ΤΕΛΕΣΗΣ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ

Από χωροταξική άποψη μόνο ένα από τα τέσσερα τοπογραφικά σημεία που αναφέρονται στην επιγραφή είναι γνωστό, το θέατρο.¹⁶⁵ Η θέση των υπολοίπων σημείων (Αγορά, Καισάρειο και ο ναός του Ασκληπιού και της Υγείας) αποτελούν αντικείμενο υποθέσεων. Μία αξιόλογη πρόταση είναι ότι η Αγορά του Γυθείου βρισκόταν ανατολικά (περίπου 550 μέτρα) του θεάτρου.¹⁶⁶ Αυτό υποστηρίζεται από μια σειρά ενδείξεων. Πρώτον, ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν τον 19ο αιώνα εντόπισαν ίχνη μεγάλου κτιρίου, καλυμμένου σήμερα, στα Νότια του θεάτρου και παράλληλα με τους πρόποδες στους λόφους της ακρόπολης. Πίσω από αυτό το μακρόστενο κτίσμα, κοντά στην εκκλησία της Παναγίας, υπάρχει ένα πηγάδι δίπλα στο οποίο ο Σκιάς βρήκε το 1892 τα υπολείμματα μαρμάρινου επιστυλίου και στυλοβάτη μαζί με κορινθιακό κιονόκρανο και αγορανομικό μετρητή για τη μέτρηση των υγρών. Όλα αυτά τα στοιχεία υποστηρίζουν την πρόταση ότι η αγορά βρισκόταν σε εκείνη την περιοχή.¹⁶⁷

Το Καισάρειο, σύμφωνα με τον Γιαννακόπουλο, μπορεί να ταυτιστεί με την περιοχή στα νότια του θεάτρου, όπου, κατά τη διάρκεια μιας ανασκαφής για τη διάνοιξη δρόμου το 1923, η ομάδα που επιμελούταν το έργο ανακάλυψε την εν λόγω επιγραφή με τον ιερό νόμο, την απάντηση του Τιβερίου, το άγαλμα του Ευρυκλή, μια μικρή στήλη με αφιέρωση στην Τύχη Λιβία και μια βάση αγάλματος με δίγλωσση επιγραφή για τον Ευρυκλή.¹⁶⁸ Ωστόσο, ελλείπει μιας καλά καθορισμένης αρχιτεκτονικής τυπολογίας για το Καισάρειο είναι δύσκολο να εντοπιστεί αυτή η δομή στο έδαφος.¹⁶⁹ Βάσει αναλογιών με άλλες περιπτώσεις (άλλα παραδείγματα δηλαδή Καισαρείων που βρίσκονταν στην Παλαιστίνη) και λόγω της σχέσης

161 Rostovtzeff, 1930, 11.

162 Κουγέας 1928, 35 & Seyrig 1929, 98.

163 IG V 1 1141.

164 Seyrig 1929, 99 & Rostovtzeff 1930, 8-9.

165 Σκιάς 1891, 79-90 & Versakis 1912, 193-196.

166 Calandra-Gorrini 2008, 7.

167 Σκιάς 1892, 55-64.

168 Γιαννακόπουλος 1966, πιν. 4.

169 Tuchelt 1981, 167-186.

αλληλεπίδρασης μεταξύ θεάτρου και αυτοκρατορικής λατρείας, τουλάχιστον στην εποχή του Αυγούστου, μπορούμε πιθανώς να δεχτούμε, αν δεν ήταν ενωμένα, ότι το Καισάρειο και το θέατρο δε βρίσκονταν σε μεγάλη απόσταση το ένα από το άλλο.¹⁷⁰ Το θέατρο του Γυθείου, όπως αυτό της Σπάρτης, θα μπορούσε να είχε κτιστεί από τον ίδιο τον Ευρυκλή μεταξύ 30-20 π.Χ., κατά το διάστημα δηλαδή που ήταν δυνάστης της Σπάρτης. Το γεγονός ότι το θέατρο της Σπάρτης είναι από μάρμαρο που εξορύχθηκε από τους Γοράνους της Λακωνίας υποδηλώνει κατά τον Waywell, ότι ο Ευρυκλής χρησιμοποίησε στις ελληνικές πόλεις την ίδια προπαγάνδα με αυτή του Αυγούστου στη Ρώμη.¹⁷¹ Σύμφωνα με την μαρτυρία του Πausανία, ο ναός του Ασκληπιού και της Υγείας βρισκόταν δίπλα σε μια πηγή και μακριά από την Αγορά. Ο Curtius, ακολουθούμενος από τους Weil και Forster, αναγνώρισε αυτή την πηγή νερού ως την πηγή κοντά στην εκκλησία της Παναγίας, ανάμεσα στην Ακρόπολη και τη θάλασσα.¹⁷² Ο εντοπισμός της θέσης του ναού συνεχίζει να είναι προβληματικός.

Αξίζει να διερευνηθεί ο λόγος για τον οποίο η πομπή ξεκινούσε από το ιερό του Ασκληπιού. Αν και δεν πρέπει να αγνοήσουμε τη σημασία του Ασκληπιού, ως θεραπευτικής θεότητας, οφείλουμε να θυμόμαστε, ότι ο θεός ήταν για τον ελληνικό χώρο, μία από τις θεότητες που απολάμβαναν την ιδιαίτερη εύνοια και συμπάθεια του Αυγούστου. Στην Επίδαυρο η Αυτοκρατορική λατρεία φαίνεται να είχε συνδεθεί με το ιερό του Ασκληπιού από το πρώτο τέταρτο του 1ου αιώνα μ.Χ. Η ύπαρξη ενός ιερέα του θεού αυτοκράτορα, καθώς και ο εορτασμός των νέων εορτών με το όνομα Καισάρεια μαρτυρείται από την εποχή του Αυγούστου, ενώ μια Ιέρεια συνδέθηκε με τη λατρεία της Δρουσίλλας, η οποία, σύμφωνα με τον Peek, τιμώταν ως νέα Ήρα και νέα Αφροδίτη.¹⁷³ Επιπλέον, υπάρχουν πολλές βάσεις στο ιερό της Επιδαύρου που επιβεβαιώνουν την ανέγερση αγαλμάτων προς τιμήν των μελών της δυναστείας Ιουλίων-Κλαυδίων. Μάλιστα ο αριθμός τους είναι τόσο μεγάλος που μας επιτρέπει να αντιληφθούμε την ύπαρξη ενός ολόκληρου κύκλου αγαλμάτων αφιερωμένου στην οικογένεια που πιθανότατα συνδεόταν με την τέλεση της Αυτοκρατορικής λατρείας, παρόλο που, με εξαίρεση τη Δρουσίλλα, δεν υπάρχει ρητή αναφορά σε θεϊκές ιδιότητες.¹⁷⁴ Η συμπαρουσία αγαλμάτων μελών της αυτοκρατορικής οικογένειας (Λιβία και Αύγουστος) μαζί με παραστάσεις της θεότητας μπορεί να θεωρηθεί ως ένδειξη της προθυμίας να συσχετιστεί η λατρεία του Ασκληπιού με την αυτοκρατορική λατρεία. Αξίζει να σημειωθεί η πρόταση της Melfi η οποία υπενθυμίζει την αναλογία με το θέατρο του Ασκληπιείου του Βουθρωτού. Ένα πορτρέτο του Αγρίππα, ένα της Λιβίας και μια βάση αγάλματος με αφιέρωση στον Αύγουστο ανακαλύφθηκε κοντά στη σκηνή που ξαναφτιάχτηκε την εποχή του Αυγούστου.¹⁷⁵ Η προσοχή που έδιναν ο Αύγουστος και οι απόγονοι του στη λατρεία του Ασκληπιού μαρτυρείται και στο Ασκληπιείο της Αθήνας, το οποίο ήταν προικισμένο με στοιχεία πρωτό-αυτοκρατορικής ιστορίας, ανάλογης με εκείνη της Επιδαύρου, ιερό που επεκτάθηκε κατά τη δυναστεία των Ιουλίων-Κλαυδίων. Τα αρχεία υποδεικνύουν ότι μία νέα κατασκευή, ένα πρότυπο ιωνικού ή κορινθιακού ρυθμού, που δεν μπορεί να εντοπιστεί με καμία βεβαιότητα αυτή τη στιγμή,

170 Calandra-Gorrini 2008, 7.

171 Waywell 1999, 1-26.

172 Curtius 1852, 217 & Weil 1876, 155 & Forster 1906-7, 232-234.

173. IG V 2 600, βλ. Peek 1969, 66-67, αρ. 255.

174 Calandra-Gorrini 2008, 8.

175 Ugolini 1937, 135-148.

ανεγέρθηκε εντός του ιερού την εποχή του Αυγούστου.¹⁷⁶

Άξιο προσοχής επίσης είναι ότι η εν λόγω επιγραφή του Γυθείου είναι στην πραγματικότητα μία από τις λίγες αφηγήσεις μιας πομπής, μιας ιεροτελεστίας ιδιαίτερα διαδεδομένης, τόσο στον ελληνικό, όσο και στον ρωμαϊκό κόσμο.¹⁷⁷ Όπως συνέβαινε με κάθε άλλη σχετική περίπτωση, η πομπή του Γυθείου ήταν δομημένη σύμφωνα με τους δύο άξονες του χρόνου και του χώρου. Το κείμενο του ιερού νόμου περιλαμβάνει λεπτομερείς σχετικές ρυθμίσεις, ακόμα κι αν, όπως έχει ήδη επισημανθεί, τα τοπογραφικά στοιχεία δεν είναι ξεκάθαρα.¹⁷⁸

Ειδικότερα, ορίζονται με σαφήνεια οι οκτώ ημέρες, κατά τις οποίες ελάμβανε χώρα το γεγονός, με κάθε μέρα να περιλαμβάνει θεατρικές εκδηλώσεις προς τιμή ενός συγκεκριμένου προσώπου. Ως προς την πομπή όμως υπάρχουν στοιχεία που δεν είναι ιδιαίτερα ξεκάθαρα. Η πομπή επαναλαμβανόταν κάθε μέρα ή τελούταν μόνο μία φορά, ως τελετή έναρξης των αγώνων; Μολονότι λόγοι οικονομίας υποδηλώνουν, ότι λάμβανε χώρα μόνο την ημέρα της έναρξης, οφείλουμε να παραδεχτούμε ότι ερχόμαστε ξανά αντιμέτωποι με ασάφειες. Πάντως, αυτό που είναι σαφές είναι ότι η πομπή περιελάμβανε ολόκληρο το σώμα των πολιτών. Αποτελούσε μian εκδήλωση, χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς, όπως ακριβώς ήταν η πομπή των Παναθηναίων στην Αθήνα. Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί, ότι τα Παναθήνια ήταν αφιερωμένα στη θεά Αθηνά και όχι σε κάποιον ηγεμόνα και τελούνταν εντός της δομής της πόλης της Αθήνας.¹⁷⁹ Ακόμα και αν το κείμενο του νόμου δεν είναι σαφές ως προς αυτό, πρέπει να υποτεθεί, ότι στο Γύθειο ασκούσαν και η δαφνοστεφανηφορία (οι πολίτες συμμετείχαν στην πομπή με στεφάνους δάφνης) μετά την οποία ακολουθούσε η έναρξη των θεατρικών αγώνων και η αναχώρηση της πομπής, με την προσευχή που ακολουθούσε την θυσία ταύρου.¹⁸⁰

Στην περίπτωση του Γυθείου (όπου το συμπόσιο δεν αναφέρεται ρητά, αλλά πιθανότατα ακολούθησε τη θυσία των ταύρων) ο τόπος στον οποίο έλαβαν χώρα οι σημαντικότερες εορταστικές εκδηλώσεις είναι αναμφίβολα το θέατρο, ο ακρογωνιαίος λίθος όλης της τελετής, που προέκυψε και μπορεί να ταυτιστεί κυρίως με τους θεατρικούς αγώνες. Αυτό δεν προκαλεί έκπληξη, αν θυμηθούμε τη γνωστή πομπή που οργάνωσε ο Πτολεμαίος Β΄ στην Αλεξάνδρεια. Τελέστηκε στο στάδιο της πόλης, επομένως σε ένα κτίριο προσαρμοσμένο να φιλοξενεί θεάματα για την τέρψη ενός μεγάλου πλήθους θεατών. Ο κλειστός χώρος του θεάτρου μπορεί να χρησιμοποιηθεί φυσικά την εκτέλεση ιεροτελεστιών, ώστε να επιτευχθεί ο σκοπός της παράστασης. Άλλωστε, ο Ελληνιστικός ηγεμόνας συχνά το περικλείει στο παλάτι του ή εκεί κοντά, με σαφή προπαγανδιστική πρόθεση. Επιλέγει τον χώρο του θεάματος ως σκηνικό για τις δικές του δημόσιες εμφανίσεις και έτσι αποκτά εξέχουσα θέση μέσα στο πολιτικό και θρησκευτικό πλαίσιο. Υπό αυτή την έννοια, το θέατρο έπαιζε πάντα σημαντικό ρόλο στην πόλη.¹⁸¹

176 Baldassarri 1998, 64-74.

177 Για την Αυτοκρατορική λατρεία γενικά, βλ. Herz 1978, 833-910.

178 Calandra-Gorrini 2008, 8.

179 Simon, 1983.

180 Για τα κύρια χαρακτηριστικά των εορτών, βλ. Herz 1997, 239.

181 Calandra-Corrini 2008, 10. Στην Αλεξάνδρεια το θέατρο προτάσσεται και εισάγει αρχιτεκτονικά τα ανάκτορα (τα οποία προφανώς οργανώνονται στον χώρο χωρίς ιδιαίτερο σχέδιο ή διάταξη). Στην Πέργαμο συνδέει την κορυφή που καταλαμβάνεται από το παλάτι, με την κάτω αστική περιοχή. Στις Αιγές-Βεργίνα, και ουσιαστικά

Στο Γύθειο το θέατρο χρησιμοποιούταν, τόσο για παραστάσεις, όσο και για την εκτέλεση των τελετουργιών, που συνδέονται με τέτοιες εκδηλώσεις. Αν και η φύση των αγώνων δεν είναι ξεκάθαρη, μπορούμε να φανταστούμε ότι περιελάμβαναν μουσικούς αγώνες, όπως συνέβη στο Ωδείο του Αγρίππα στην Αθήνα, με εντολή του Αγρίππα, γαμπρού του Αυγούστου μεταξύ του 15/16-13 π.Χ.¹⁸² Η ιεροτελεστία αυτή καθαυτή παρουσιάζει ενδιαφέρον, καθώς συνίστατο, τόσο στην έκθεση εικόνων, όσο και στη δωρεά/εμφάνιση ορισμένων στοιχείων επίπλωσης. Αν και το τραπέζι και το θυμιατό είναι από τα πιο συνηθισμένα έπιπλα, η προετοιμασία των ικρίων για το θέατρο, των θυρών της σκηνής και των υποποδίων ενέχει ιδιαίτερη σημασία. Καταρχήν, πρέπει να επισημανθεί, ότι οι προετοιμασίες αυτές καθαυτές ήταν μέρος της ιεροτελεστίας, υπό την έννοια ότι δημιουργήσαν το σκηνικό στο οποίο πραγματοποιήθηκαν οι αγώνες. Αυτές οι προετοιμασίες, κατά μία άλλη έννοια, άλλαξαν την αρχική φύση του θεάτρου του Γυθείου, μετατρέποντας το προσωρινά σε ωδείο.¹⁸³ Η αλλαγή χρήσης των θεάτρων, που έγιναν χώροι λατρείας εντοπίζεται στην περίοδο αμέσως μετά τον Αύγουστο. Στα χρόνια μεταξύ του 20-10 π.Χ. οι Adeles Apollinis στο Circo Flaminius, το θέατρο του Marcellus και η Porticus Octaviae αποτελούν έναν οργανικό χώρο, ο οποίος μετά τον θάνατο του Αυγούστου θα γίνει το αντίστοιχο Augusteum. Ο θεατρικός χώρος θα χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο ως εργαλείο για τον εορτασμό της αυτοκρατορικής οικογένειας. Αυτό φαίνεται να συμβαίνει με το θέατρο του Γυθείου, που βρίσκεται κοντά στο Καισάρειο, όπως σίγουρα συμβαίνει και με το θέατρο της Καισάρειας στην Παλαιστίνη, στο οποίο μπορούμε να αναγνωρίσουμε το Τιβερείο, που αναφέρεται στην επιγραφή του Π.Πιλάτου.¹⁸⁴

Η πομπή που προβλέπεται στον ιερό νόμο του Γυθείου διασχίζει ολόκληρη την πόλη. Περιλαμβάνει τη μεταφορά των εικόνων των τιμωμένων προσώπων, μεταξύ των οποίων ξεχώριζαν τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας. Το κείμενο της επιγραφής αναφέρει "γραπταί εικόνας", το οποίο στη νέα ελληνική αποδίδεται ως ζωγραφισμένοι πίνακες. Η χρήση τέτοιων εικόνων θα μπορούσε να φαίνεται προβληματική, επειδή γλυπτά πορτρέτα σε μάρμαρο ή σε μπρούτζο μαρτυρούνται συχνότερα σε θέατρα ως μόνιμες κατασκευές και αναπόσπαστο τμήμα του διακόσμου.¹⁸⁵

στην Πέλλα το θέατρο βρίσκεται, όχι πολύ μακριά από το κεντρικό κτίριο. Ο Φίλιππος της Μακεδονίας δολοφονήθηκε στο θέατρο των Αιγών, δηλαδή κατά τη διάρκεια μιας πομπής που περιελάμβανε τη μεταφορά των αγαλμάτων του δωδεκάθεου. Βλ. σχετικά Walbank 1966, 119-130.

182 Baldassari 1998, 115-139.

183 Άλλα παραδείγματα προσωρινής αρχιτεκτονικής θεάτρου μπορούν να βρεθούν στη Ρώμη. Η πιο γνωστή και αντιπροσωπευτική περίπτωση είναι αυτή του προσωρινού θεάτρου που ο Μ.Αιμίλιος έχτισε στο Campo Marzio το 58 π.Χ. Η κατασκευή του οικοδομήματος περιγράφεται σε διάφορα αποσπάσματα του Πλινίου του Πρεσβυτέρου, ο οποίος εκφράζει την αίσθηση του θαυμασμού, διαποτισμένη από μian ηθική περιφρόνηση, μπροστά σε ένα τόσο εξαιρετικό αρχιτεκτόνημα. Αποτελούνταν από ένα προσωρινό κτίριο (όρθιο πάνω σε κατασκευές από τοιχοποιία), διάρκειας μόνο ενός μήνα, του οποίου η σκηνή αποτελούνταν από 360 κίονες, που κοσμούσαν 3000 αγάλματα και καλυμμένο με διάφορα είδη μαρμάρου, καθώς και με εικόνες της σχολής της Σικυώνας και ατταλικά ενδύματα που είχαν υφανθεί με χρυσό. Αυτή η κατασκευή στέγαζε 80.000 θεατές, διπλάσιος αριθμός από τον αριθμό του θεάτρου του Πομπηίου, του πρώτου μόνιμου θεάτρου στη Ρώμη που κατασκευάστηκε τρία χρόνια αργότερα. βλ. Medri 1997, 83-110.

184 Gros 1930, 383.

185 Bejor 1979, 126-138.

Επιπλέον, μπορούμε να θυμηθούμε ότι στην ίδια περιοχή που ανακαλύφθηκε η επιγραφή βρέθηκαν ένα άγαλμα του Ευρυκλή και μία βάση αγάλματος του Αυγούστου, γεγονός που μας επιτρέπει να υποθέσουμε την ύπαρξη αγαλμάτων. Ένα άλλο σημείο που μπορεί να υποδηλώνει ότι το “γραπταί είκοναι” μπορεί κάλλιστα να μην ήταν πίνακες είναι ότι η επιγραφή αναφέρει πρακτικές υποκαπνισμού και θα πρέπει να θυμίσουμε ότι οι υποκαπνισμοί του θυμιάματος, όσο σύντομη και αν ήταν η διάρκεια, κατέστρεφαν τις εικόνες. Αν παραδεχτούμε ότι το “γραπταί είκοναι” μπορεί να ήταν ζωγραφισμένοι πίνακες, είναι απαραίτητο το να ψάξουμε για ένα μοντέλο σύγκρισης και αλλού. Μπορούμε να θυμηθούμε, ότι με την ευκαιρία των Παναθηναίων, τα υφάσματα των νεαρών κοριτσιών έφεραν πορτρέτα του Αντιγόνου του Μονόφθαλμου και του Δημητρίου του Πολιορκητή, δίπλα στις εικόνες μυθικών σκηνών.¹⁸⁶ Επιπλέον, στη σκηνή του Πτολεμαίου, όπως αφηγείται ο Αθηναίος, ανάμεσα στους στύλους κρέμονταν πίνακες ζωγράφων της Σικυώνας εναλλάξ με πορτρέτα και χιτώνες υφασμένους με χρυσή κλωστή και στρατιωτικούς μανδύες. Μερικοί από αυτούς τους μανδύες ήταν διακοσμημένοι με πορτρέτα βασιλιά και άλλοι με μυθολογικές σκηνές. Τα πορτρέτα ηγεμόνων εμφανίζονται επίσης στη γνωστή πομπή που οργάνωσε ο Πτολεμαίος Β΄ με τη μορφή αγαλμάτων, καθώς και στο πλοίο του Πτολεμαίου Δ΄.¹⁸⁷ Τα παραδείγματα αυτά μας επιτρέπουν να επανεπεντάξουμε τις εικόνες που αναφέρονται στην επιγραφή στο θέμα της δυναστικής προπαγάνδας, ακόμα και αν τα πορτρέτα ήταν ζωγραφισμένα και όχι κεντημένα, όπως στην ελληνιστική παράδοση. Αυτό θα μας επέτρεπε να καταλάβουμε ότι οι εικόνες αναλάμβαναν μια ακριβή λειτουργία κατά την εκτέλεση της λειτουργίας της Αυτοκρατορικής λατρείας, μετά την οποία, καθώς ήταν περιττές, απομακρύνονταν από το θέατρο.¹⁸⁸

Η εορτή του Γυθείου τοποθετείται στη γραμμή μιας παράδοσης που αναπτύχθηκε στην ελληνιστική εποχή, αλλά παρήκμασε για να δώσει τη θέση της στην άνοδο της Αυτοκρατορικής λατρείας. Η εορτή του Γυθείου συνέδεε τον Αυτοκράτορα με τους πολίτες με τη μεσολάβηση των ιδιωτών ευεργετών, η σημασία των οποίων διαπιστώνεται από την προσωπογραφική ανάλυση που προηγήθηκε. Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε, πως εάν η αναχώρηση της πομπής από τον ναό του Ασκληπιού και της Υγείας θα μπορούσε να συνδεθεί με την υγεία των ηγεμόνων και το Καισάρειο είναι το επιλεγμένο μέρος για τη λατρεία τους, το επίκεντρο όλης της τελετής είναι το θέατρο και οι αγώνες που γίνονται σε αυτό. Η ίδια η πομπή διαμορφώνει το ιερό τοπίο, συνδέοντας φυσικά τα ιερά σημεία της πόλης μέσω της εξέλιξης της, υποβάλλοντας την Αυτοκρατορική λατρεία σε έναν ενορχηστρωμένο πολυκεντρισμό.¹⁸⁹

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Το αρχαίο Γύθειο, αν και μικρή πόλη, κατείχε σημαίνοντα ρόλο στη χερσόνησο της Πελοποννήσου. Αρχικά, βρισκόταν υπό τη διοίκηση του Άργους, εν συνεχεία όμως καταλήφθηκε από μία πόλη με ταχώς ανερχόμενη δύναμη, τη Σπάρτη. Επί σειρά αιώνων

186 Kohler 1996, 134.

187 Smith 1988, 25.

188 Gros 1990, 384.

189 Calandra-Gorriani 2008, 11.

αποτελέσει αναπόσπαστο τμήμα της Σπάρτης, ως επίγειο και περιοίκιδα πόλη. Η διαμόρφωση μιας νέας τάξης πραγμάτων, ως αποτέλεσμα της εντεινόμενης ρωμαϊκής παρουσίας στην Πελοπόννησο μετά το 146 π.Χ., επηρέασε, όπως ήταν φυσικό και τη θέση του Γυθείου. Η πόλις αποκόπηκε από τη σπαρτιατική ηγεσία για να προσχωρήσει σε έναν σύνδεσμο πόλεων της Λακωνίας και να τεθεί υπό την κηδεμονία της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Μετά το 146 π.Χ. και τη διάλυση της Αχαϊκής Συμπολιτείας επανήλθε το Γύθειο στη σφαίρα επιρροής της Σπάρτης, ωστόσο με την εγκαθίδρυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας από τον Αύγουστο, το Γύθειο απέκτησε την αυτονομία του, παραμένοντας μέρος ενός Κοινού πόλεων με επίσημη πλέον δομή.

Εξετάζοντας την πορεία του Γυθείου στο πέρασμα των αιώνων, παρατηρούμε πως επρόκειτο για μία πόλη που, παρά την ιδιαίτερη σημασία της, δε διαδραμάτισε ποτέ πρωταγωνιστικό ρόλο στις ιστορικές εξελίξεις. Έχουσα εξαιρετική θέση και ούσα τμήμα ζωτικής σημασίας για τη Σπάρτη, η πόλις του Γυθείου αποτελούσε ανέκαθεν πόλο έλξης για τις κατά καιρούς ηγετίδες δυνάμεις. Ωστόσο, το ίδιο το Γύθειο δε διεκδίκησε ποτέ την ανάληψη ηγετικού ρόλου. Αντίθετα, προσάρμοζε τις ενέργειες του, βάσει των δεδομένων που είχαν καθορίσει τα ιστορικά δρώμενα, επιλέγοντας ωστόσο την εφαρμογή μιας δικής του πολιτικής, στο βαθμό που του επέτρεπαν οι κατά καιρούς συνθήκες. Η αντίσταση που προέβαλε το Γύθειο, κατά την πολιορκία του 195 π.Χ., η προσαρμογή του στα δεδομένα που δημιούργησε η ρωμαϊκή κατάκτηση, αλλά και η διατήρηση των δεσμών του με τη Σπάρτη είναι μερικά ενδεικτικά στοιχεία που επιβεβαιώνουν την παραπάνω θέση.

Κατά τη Ρωμαϊκή Εποχή, η αυτονομία των πόλεων είχε έναν σαφώς ολιγαρχικό προσανατολισμό. Οι Ρωμαίοι επέβαλαν πολιτεύματα τιμοκρατικού χαρακτήρα στις πόλεις που δε συμπεριέλαβαν στην κατηγορία των επαρχιών. Ως εκ τούτου, η ανάληψη αξιωμάτων στις αυτόνομες πόλεις προϋπέθετε συγκεκριμένες οικονομικές δυνατότητες. Διοικητικά, η πόλις του Γυθείου, όπως και όλες οι πόλεις του Κοινού των Ελευθερολακώνων, λειτουργεί κατά το σπαρτιατικό διοικητικό μοντέλο. Οι αξιωματούχοι έχουν καθορισμένες αρμοδιότητες και υποχρεώσεις. Η συμμετοχή στην απόδοση τιμών προς ευεργέτες που ωφέλησαν με τις δράσεις τους την πόλη αποτελεί μία εκ των βασικών αρμοδιοτήτων των αξιωματούχων του Γυθείου.

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι ο έλεγχος των διοικητικών οργάνων για ζητήματα εξόχως σημαντικά ενέχει έναν δημοκρατικό χαρακτήρα. Παρατηρήσαμε σε τουλάχιστον δύο περιπτώσεις (στη δωρεά της Φαινείας και τον ιερό νόμο) τη δυνατότητα οποιουδήποτε να ασκήσει έλεγχο στους τοπικούς αξιωματούχους για τον τρόπο με τον οποίο ασκούσαν τα καθήκοντα τους. Εντύπωση δε, προκαλεί το δεδομένο ότι οι δυνάμεις ελεγκτές όχι μόνο δε όφειλαν να πληρούν συγκεκριμένες προϋποθέσεις, προκειμένου να ασκήσουν έλεγχο, αλλά δε συναντούσαν και κανένα κώλυμα στη διάθεση τους αυτή. Καθώς ο εν λόγω έλεγχος γινόταν με τη μορφή καταγγελίας, σε περίπτωση που οι προσημμένες κατηγορίες αποδεικνύονταν άδικες, δε θα ήταν απίθανο να επισείονταν κυρώσεις για αυτόν που ενεργοποίησε άνευ λόγου τη δικαστική λειτουργία. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δε φαίνεται να ισχύει. Και αν στην επιγραφή που αναφέρεται η περίπτωση της Φαινείας, απλώς υποθέτουμε ότι ο “βουλόμενος” να πραγματοποιήσει έλεγχο δεν ερχόταν αντιμέτωπος με κυρώσεις, κατά το τελικό πόρισμα, στην περίπτωση του ιερού νόμου είμαστε σίγουροι, διότι τούτο αναγράφεται ρητά. Μάλιστα, ο “βουλόμενος” να ελέγξει την αξιοπιστία των αξιωματούχων, όχι μόνο δεν κινδύνευε σε καμία

των περιπτώσεων, αλλά αντίθετα ανταμειβόταν σε περίπτωση που αποδεικνύονταν η ευστάθεια και η ορθότητα των κατηγοριών του.

Δεν είναι ακριβείς οι λόγοι που οι Γυθεάτες ακολουθούσαν αυτήν την τακτική στον έλεγχο του διοικητικού τους μηχανισμού. Ίσως η επιλογή τους αυτή να συνδέεται με τον γενικότερο φόβο που ένιωθαν οι πόλεις για μία ενδεχόμενη επέμβαση της Ρώμης σε περίπτωση ξεσπάσματος εσωτερικών αναταραχών. Άλλωστε, όπως είδαμε και παραπάνω, η παρουσία Ρωμαίων αξιωματούχων προκαλούσε αναστάτωση στις πόλεις. Δεδομένου μάλιστα, πως η αποστολή ρωμαϊκών δυνάμεων προς καταστολή τοπικών εξεγέρσεων θα μπορούσε να είχε ως επακόλουθο την αποστέρηση του προνομίου της αυτονομίας και την τοποθέτηση Λογιστή, ο φόβος της ρωμαϊκής επέμβασης θα λέγαμε ότι δικαιολογείται έτι περισσότερο.

Η οικονομική κρίση που έπληττε τις πόλεις της Πελοποννήσου, ως επακόλουθο μιας σειράς καταστάσεων και γεγονότων, δεν άφησε το Γύθειο ανεπηρέαστο. Ο τρόπος με τον οποίο η πόλη αποφάσισε να διαχειριστεί την οικονομική της δυσπραγία δε ξεφεύγει από την τακτική που ακολουθούσαν γενικά οι πόλεις, από την Ελληνιστική ήδη εποχή. Η απόδοση τιμών και η παραχώρηση προνομίων σε πρόσωπα που ευεργέτησαν ή θα ευεργετούσαν με τη δράση τους της πόλη αποτελούσε πάγια τακτική της πόλης του Γυθείου. Το όφελος θα λέγαμε πως ήταν διπλό. Από τη μία η πόλη έδινε κίνητρα στους ήδη ή δυνάμει ευεργέτες της, προκειμένου να προχωρήσουν σε μελλοντικές ευεργεσίες, από την άλλη τοποθετούσε όλους όσους ωφέλησαν την πόλη σε μία θέση με ενισχυμένα προνόμια, αλλά και ανάλογες υποχρεώσεις.

Η αναπόφευκτη εξάπλωση του ρωμαϊκού στοιχείου αποτέλεσε ένα ακόμη όπλο στη φαρέτρα της πόλης, κατά την προσπάθεια της να ανταποκριθεί στις προκλήσεις της εποχής. Η εξαιρετική της θέση ήταν αναμφίβολα ένας από τους βασικούς λόγους προσέλκυσης Ρωμαίων εμπόρων ή τραπεζιτών που έβλεπαν στο Γύθειο ένα κατάλληλο πεδίο οικονομικής ανάπτυξης. Η πόλη, έχουσα ένα τέτοιο προφίλ, εξασφάλιζε τη σανίδα σωτηρίας που πιθανό να χρειαζόταν σε χαλεπούς καιρούς, αφού μία ενδεχόμενη καταβύθιση της, θα συνεπάγετο καταστροφή για πολλούς Ρωμαίους ιδιώτες.

Προσαρμοσμένη στη νέα τάξη πραγμάτων, η πόλη του Γυθείου, όχι μόνον ακολούθησε και εφάρμοσε πιστά τον θεσμό της Αυτοκρατορικής λατρείας, αλλά και τον κατέστησε βασικό παράγοντα της πολιτικής της. Με τον ιερό νόμο, το Γύθειο δεν επικύρωνε απλώς την αποδοχή της ρωμαϊκής εξουσίας, αλλά καθιστούσε σαφές ότι την ενέκρινε πλήρως. Το Γύθειο είχε επιλέξει να γιορτάζει την ίδρυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και να τιμά τον ιδρυτή και τους εκπροσώπους της, αναγνωρίζοντας ότι η υπόσταση και τα προνόμια του συνδέονταν με τη νέα τάξη πραγμάτων. Τα μηνύματα που εξέπεμπαν οι επιμέρους πόλεις προς την κεφαλή της ρωμαϊκής διοίκησης, με την εφαρμογή του θεσμού της Αυτοκρατορικής λατρείας ήταν πανομοιότυπα. Ωστόσο, το Γύθειο με τη σύνταξη και την καθιέρωση του ιερού νόμου ανήγε τον θεσμό σε ύψιστο γεγονός της πόλης, που απαιτούσε ασφαλώς τη συμμετοχή του πολιτικού και κοινωνικού συνόλου της.

Παρατηρώντας τα πρόσωπα που επιλέγει να τιμήσει το Γύθειο, ακολουθώντας μάλιστα μία συγκεκριμένη σειρά, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι ο ιερός νόμος δεν αποτελούσε απλώς μία τυπική έκφραση της Αυτοκρατορικής λατρείας, αλλά λειτουργεί ως διπλωματικό μέσο μεταξύ της πόλης και της Ρωμαϊκής εξουσίας. Μετά τα μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας

αποδίδονται τιμές στον Φλαμινίνο, τον στρατηγό που απέσπασε το Γύθειο από τη Σπάρτη. Έχει ιδιαίτερη σημασία το δεδομένο ότι ο Φλαμινίνος δεν τιμάται μαζί με τους δύο βασικούς ευεργέτες της πόλης, τον Ευρυκλή και τον Λάκωνα, αλλά συμπεριλαμβάνεται στις πρώτες μέρες, κατά τις οποίες τιμώνται τα μέλη του αυτοκρατορικού οίκου. Με αυτήν την επιλογή το Γύθειο φανερώνει με έμμεσο τρόπο ποιο είναι το βασικό ζητούμενο για το οποίο επιχειρεί να εξασφαλίσει την έγκριση της νέας αυτοκρατορικής διοίκησης. Ο Φλαμινίνος απελευθέρωσε αρχικά το Γύθειο από τη Σπάρτη και στη συνέχεια ο Αύγουστος επικύρωσε αυτήν την απελευθέρωση, καθιστώντας αυτόνομες τις πόλεις που βρίσκονταν υπό την επιρροή της Σπάρτης. Επί της ουσίας, ο Αύγουστος νομιμοποίησε αυτό που πριν από χρόνια είχε πραγματοποιήσει ο Φλαμινίνος. Δεδομένου ότι ήδη από την Ελληνιστική εποχή το ζήτημα της ελευθερίας είχε καίριο χαρακτήρα για τις ελληνικές πόλεις, ο ιερός νόμος του Γυθείου αποδεικνύει ότι η πόλη αναγνώριζε στα πρόσωπα του Αυγούστου και του Φλαμινίνου τους εκφραστές αυτού του ζητούμενου. Ωστόσο, η επιλογή του Γυθείου να υπογραμμίσει μέσω της απόδοσης τιμών τη δράση των δύο τελευταίων ως εγγυητών του ζητούμενου της ελευθερίας τους δεν αποτελεί απλώς έναν τρόπο έκφρασης της ευγνωμοσύνης τους, αλλά φανερώνει την επιθυμία τους να καταστεί σαφής η διασφάλιση αυτής της ελευθερίας και από τον νέο αυτοκράτορα. Με έναν επιδέξιο τρόπο υποδηλώνεται ότι οι Γυθεάτες αναμένουν από τον νέο εκπρόσωπο της Ρωμαϊκής αρχής να εγγυηθεί τη διατήρηση του προνομίου που τους χάρισαν οι προγενέστεροι του.

Είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακό το δεδομένο ότι οι Γυθεάτες, που το 195 π.Χ. αντιστάθηκαν στον Φλαμινίνο παραμένοντας πιστοί στους Σπαρτιάτες ηγεμόνες, δύομισι σχεδόν αιώνες αργότερα μέσω του ιερού νόμου θα εκφράσουν, όχι μόνο τη δεδομένη αποδοχή της νέας κατάστασης, αλλά την ευγνωμοσύνη τους για τη διαμόρφωση της νέας πραγματικότητας. Είναι καταφανές ότι οι Γυθεάτες επιθυμούν τη διατήρηση των δεσμών με τη Σπάρτη σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό επίπεδο, όχι όμως σε πολιτικό. Ο ιερός νόμος καθιστά σαφές ότι η αυτονομία αποτελούσε για τους Γυθεάτες ζητούμενο μεγίστης σημασίας και εξ αυτού θα μπορούσαμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως μέσω του ιερού νόμου δεν τιμάται μόνο ο αυτοκράτορας ως εγγυητής της *pax romana*, αλλά επιδοκιμάζεται η συνολική παρουσία των Ρωμαίων στην Πελοπόννησο και συγκεκριμένα στο Γύθειο, ως ιθυνόντων της διατήρησης της ελευθερίας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Albrecht 1978: K. D. Albrecht, *Rechtsprobleme in den Freilassungen der Booter, Phoker, Dorier,*

Ost- und Westlokrrer. Paderborn: Sconingh 1978

Alcock 1989: S. E. Alcock, "Roman Imperialism in the Greek Landscape", *Journal of Roman Archeology* 2 (1989), 5-34

Ameling 1983: W. Ameling, *Herodes Atticus, 2 vols,* Hildesheim 1983

- Αρβανιτόπουλος 1929: Α. Σ. Αρβανιτόπουλος, «Βάθρον ἀνδριάντος τοῦ Εὐρυκλέους ἐν Γυθείῳ», *Πολέμων* 1 (1929)
- Balladie 1980: R. Balladié, *Le Peloponnese de Strabon. Etude de geographie historique*, Paris 1980
- Baldassarri 1998: P. Baldassarri, *Sebastoi soteri. Edilizia monumentale ad Atene durante il saeculum Augustu*, Roma 1998.
- Bejor 1979: G. Bejor, 'L 'edificio teatrale nell'urbanizzazione augustea', *Athenaeum* 57 (1979), 126-138.
- Bernhard 1980: R. Bernhardt, 'Die immunitas der Freistadte', *Historia* 29 (1980), 190-207.
- Bonnano-Aravantinou 1988: M. Bonanno-Aravantinou, 'Alcuni ritratti giulio-claudi del Museo archeologico di Mitelene', στο Ν. Bonacasa & G. Rizza (επιμ.), *Ritratto ufficiale e ritratto private. Atti della II Conferenza internazionale sul ritratto romano*, Roma 26-30 settembre 1984, Rome 1988, 26-30.
- Calandra-Gorrini 2008: E. Calandra – M. E. Gorrini, 'Cult practice of a pompe in the imperial age: S.E.G. XI.923', *SPARTA* 4 (2008), 3-22
- Cartledge and Spawforth 2002: P. Cartledge & A. Spawforth, A., *Hellenistic and Roman Sparta; A tale of two cities*, London 1989.
- Curtius 1852: Curtius, E. Curtius, *Peloponnesus II*, Gotha 1852
- Dignas 2006: B. Dignas, "Benefitting benefactors: Greek priests and euergetism", *AC* 75 (2006), 71-84
- Eilers 2002: Cl. Eilers, *Roman Patrons of Greek Cities*, Oxford 2002
- Forster 1906-1907: E. S. Forster, 'Laconia II: Topography. Gythium and the North-West coast of the Laconian Gulf', *ABSA* 13 (1906-1907), 219-267
- Galliazio 1995: V. Gallazio, *I ponti romani*, Treviso 1995.
- Giannakopoulos 2017: N. Giannakopoulos, 'Degrees Awarding for Life and by Hereditary Right as Honours' στο Α. Heller & O. M. van Nijf (επιμ.), *The Politics of Honour in the Greek Cities of*

the Roman Empire, Leiden/Boston 2017, 220-242

Γιαννακόπουλος 1966: Π. Ε. Γιαννακόπουλος, *Το Γύθειον. Αρχαιολογική και Ιστορική Άποψις από της Προϊστορικής Εποχής μέχρι του Μεγάλου Κωνσταντίνου*, Αθήνα 1966.

Giovannini 1978: A. Giovannini, *Rome et la circulation monétaire en Grèce au IIe siècle avant J.-C.*, Basel 1978

Grether 1946: G. Grether, 'Livia and the Roman Imperial Cult', *AJPh* 67 (1946), 222-252

Gros 1990: P. Gros, 'Théâtre et culte imperial en Gaule Narbonnaise et dans la péninsule ibérique' στο W. Trillmich – P. Zanker (επιμ.), *Die Monumentalisierung hispanischer Städte zwischen Republik und Kaiserzeit*, Kolloquium in Madrid 19-23 Oktober 1987, München 1990, 381-390.

Habicht 1997: Chr. Habicht, 'Roman citizens in Athens (228-31 B.C.)' στο M. C. Hoff & s. i.

Rotroff (επιμ.), *The Romanization of Athens: Proceedings of an International Conference held at Lincoln, Nebraska (April 1996)*, Oxford 1997, 9-17

Harter-Uiobopuu 2004: Harter-Uiobopuu, K., (2004) 'The trust and the fund of Phaenia Aromation (IG V.1 1208) and Imperial Gythion' στο *Studia Humaniora Tartuensia* vol. 5.A.4

Jones 1940: A., H., M. Jones, *The Greek City from Alexander to Justinian*, Oxford 1940

Kokkinos 1998: N. Kokkinos, *The Herodian dynasty. Origins, role in society and eclipse* (Journal for the Study of the Pseudepigraphia. Supplement series), Sheffield 1998

Κουγέας 1929: Σ. Β. Κουγέας 'Επιγραφικαί ἐκ Γυθείου συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορία τῆς Λακωνικῆς', *Ελληνικά* 1 (1929), 7-44.

Laum 1914: B. Laum, *Stiftungen in der griechischen und rominschen Antike II*. Berlin 1914

Lefevre 2016: Fr. Lefevre, *Ιστορία του Αρχαίου Ελληνικού Κόσμου* (μτφ. Κεφαλά., Α.,Καρδαμίτσα, Μ.), Αθήνα 2016

Lindsay 1992: H. Lindsay, 'Augustus ad Eurycles' *RhM* 135 (1992), 290-297

Lupu 2005: E. Lupu, *Greek Sacred Law. A Collection of New Documents(NGLS)*, Leiden-Boston 2005

Medri 1997: M. Medri, 'Fonti letterarie e fonti archeologiche. Un confronto possibile su M. Emilio

Scauro il Giovane, la sua "domus magnifica" e il "theatrum opus maximum omnium", *MEFRA* 109 (1997), 83-110

Migeotte 1984: L. Migeotte, *L'emprunt public dans les cites grecques*, Paris 1984

Peek 1969: W. Peek, *Inscripfen aus dem Asklepieion von Epidauros* (Abhandlungen der Sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, Philologisch-Historische Klasse, Band 60, Heft 2) Berlin 1969.

Ριζάκης 1992-1993. Α. Δ. Ριζάκης, Ρωμαϊκές Επεμβάσεις στο Αστικό και Αγροτικό Τοπίο των Πόλεων της Πελοποννήσου στο *Πρακτικά του Δ' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών*, Κόρινθος 9-16 Σεπτεμβρίου 1990, Τόμος Α', Αθήνα 1992-1993, 433-448

Rizakis-Zoumbaki-Lepeniotti 2004: A. D. Rizakis, S. Zoumbaki, Cl. Lepeniotti, *Roman Peloponnese II, Roman Personal Names in their Social Context (Laconia and Messenia)*, Athens 2004.

Rizakis 2010: A. D. Rizakis, A.D., (2010), 'Peloponnesian cities under the Roman rule: the new political geography and its economic and social repercussions' στο A. D. Rizakis – Cl. Lepeniotti (επιμ.), *Roman Peloponnese III. Society, Economy and Culture under the Roman Empire: Continuity and Innovation*, Athens 2010, 1-18

Rostovtzeff 1930: M. Rostovtzeff, *A History of the Ancient World*, Cambridge 1930

Rostovtzeff 1943: M. Rostovtzeff, *Social and Economic History of the Hellenistic world*, Cambridge 1943

Rostovtzeff 2010: M. Rostovtzeff, *Ρωμαϊκή Ιστορία* (μτφ. Κάλφογλου, Β.), Αθήνα 2010.

Santagelo 2009: F. Santagelo, 'What did the Cloatii Do for Gytheum? A Note on Syll.3 748,' *Historia: Zeitschrift fur Alte Geschichte*, 58 (2009), 361-366

Sartre 2012: M. Sartre, Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία. *Οι Ανατολικές Επαρχίες από τον Αύγουστο μέχρι τους Σεβήρους*, (μτφ. Μειδάνη, Κ.), Αθήνα 2012

Seyrig 1929: H. Seyrig, 'Inscriptions de Gytheum', *Revue Archéologique* 29 (1929), 84-106

- Σκιάς 1891: Α. Σκιάς 'Τοπογραφικά Γυθείου', *Πρακτικά Αρχαιολογικής Εταιρείας* (1891), 27-34
- Σκιάς 1892: Α. Σκιάς 'Τοπογραφικά Γυθείου', *Αρχ.Εφ.* 31 (1892), 55-66
- Smith 1988: R. R. R. Smith, *Hellenistic Royal Portraits*, Oxford 1988
- Sokolowski 1969: F. Sokolowski, *Lois sacrées des cités grécques*, Paris 1969
- Steinhauer 2010: G. Steinhauer, 'Iulius Eurycles and the Spartan Family of the Euryclids' στον τόμο Α. D. Rizakis – Cl. Lepenioti (επιμ.), *Roman Peloponnese III. Society, Economy and Culture under the Roman Empire: Continuity and Innovation*, Athens 2010, 75-88.
- Taeuber 1994: H. Taeuber, 'Stifterinnen im griechischen Osten', στο E. Sprech (επιμ.), *Frauenreichtum: Die Frau als Wirtschaftsfaktor im Altertum*, Wien 1994, 199-219
- Tuchelt 1981: K. Tuchelt, 'Zum Problem "Kaisareion-Sebasteion"'. Eine Frage zu den Anfängen des rominschen Kaiserkultes', *IstMitt* 31 (1981), 167-186
- Ugolini 1937: L. Ugolini, Butrinto. *Il mito di Enea e gli scavi*, Roma 1937
- Vial 2008: C. Vial, *Lexique de la Grèce ancienne*, Paris 2008
- Walbank 1999: F. W. Walbank, *Ο Ελληνιστικός Κόσμος* (μτφ. Δαρβέρης, Τ.), Θεσσαλονίκη 1999
- Wallace-Hadrill 1998: Wallace-Hadrill, A., (1998) 'To be Roman, go Greek. Thoughts on Hellenization at Rome', στο M. Austin, J. Harries, C. Smith (επιμ.), *Modus operandi. Essays in honour of Geoffrey Rickman*, London 1998, 79-91
- Waywell 1999: G. B. Waywell & J. J. Wilkes J. J., 'Excavations at the ancient theatre of Sparta', *ABSA* 94 (1999), 437-455.
- Weil 1876: R. Weil, R., 'Amorgi', *Ath. Mitt.* 1 (1876), 337
- Wilhelm 1951: A. Wilhelm, *Griechische Inschriften rechtlichen Inhalts* (Πραγματεία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 17.1.), Αθήνα 1951

